

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

H 326

130

GESCHIEDKUNDIG OVERZICHT

DER NEDERDUITSCHÉ

TÆL- EN LETTERKUNDE,

TEN GEBRUIKE

DER ATHENÆA EN COLLEGIËN,

DOOR

E. VAN DRIESSCHE,

Professor aan 't Koninglyk Athenæum van Brussel.

BRUSSEL,

F. CLAASSEN, UITGEVER,

88. Magdalena-stræct

ZUTPHEN,

P. - B. PLANTENGA,

Uitgever

1860

GESCHIEDKUNDIG OVERZICHT

DER NEDERDUITSCHEN

TAELEN LETTERKUNDE.

BRUSSEL. — BOEK- EN STEENDRUKKERY, VAN J. NYS,
Sint-Joost-ten-Noode, Moeshofstraet, nr 41.

GESCHIEDKUNDIG OVERZICHT

DER NEDERDUITSCHÉ

TÆL- EN LETTERKUNDE,

TEN GEBRUIKE

DER ATHENÆA EN COLLEGIËN,

DOOR

E. VAN DRIESSCHE,

Professor aen 't Koninglyk Athenæum van Brussel.

BRUSSEL,

F. CLAASSEN, UYTGEVER,

88. Magdalena-straet

ZUTPHEN,

P.-B. PLANTENGA,

Uitgever

—
1860

Dat de geschiedenis der tael tot vroegere tyden opklimt, dan die der letterkunde, spreekt van zelfs.

De geschiedenis der tael staet eigenlyk in nauw verband met de ontwikkeling van den volksstam, en die der letterkunde herspiegelt zich hoofdzakelyk in de geschiedenis der volksbeschaving.

Om nu in ons *geschiedkundig overzicht* beide stoffen gepaerd te kunnen opnemen, en maer nevenzaken te moeten overslaen, zullen wy de vroegste jeugd der tael

vlugtig beschouwen, en dan de geschiedenis, van tael- en letterkunde gezamentlyk, in vier tydvakken verdeelen :

- 1° Van het Christendom tot Van Maerlant.
- 2° Van Van Maerlant tot de boekdrukkunst.
- 3° Van de boekdrukkunst tot de hervorming.
- 4° Van de hervorming tot op onzen tyd.

GESCHIEDKUNDIG OVERZICHT

DER NEDERDUITSCHER

TAEL- EN LETTERKUNDE

Eerste Tydvak.

De oorsprong der nederduitsche tael ligt, even als die van al de moedertalen, in den nacht der tyden bedolven, om willigt voor immer onopbeurbaer te blyven.

Dat er aenvankelyk één volk en ééne tael op den aerdbodem hebben bestaen, moge uit partygeest, stelselmatig of anders zins worden tegengesproken, onder al de bestaende gissingen, biedt de leering der oorspronkelyke eenheid verreweg de meeste waerschynlykheid aen; want ontegensprekelyk is toch de stelling dat alles uit den eenvoudigsten oorsprong vloeit.

Om dien oorsprong der tael op te speuren, om met zekerheid, om met waerschynlykheid te bepalen welk het eerste volk, welke de eerste tael was, zouden wy de kracht moeten bezitten om helder o'fer de duisterste tyden heen te blikken, en, helaes! daer is de mensch tot heden blyven voor staen.

De eerste sporen van het bestaen der tael, welke wy heden de *nederduitsche tael* noemen, vindt men in de tyden der vroegste verspreiding des Christendoms. Uit vroegere dagen hebben wy

geene bewyzen voorhanden, enkel komen wy, by afleiding en opsporing, te weten dat het Gothisch in onze tael opgesloten ligt; en, hooger opklimmende, zyn wy geneigd met den geleerden Ypeij aen te nemen dat de meeste europeïsche talen hunnen oorsprong in de dus genaemde *Schytische tael* hebben gevonden. Die tael, uit het Oosten herkomstig, zal aldaer ongetwyfeld allernauwst verwant geweest zyn met de andere oostersche talen, welligt met de oudste tael welke ons uit dat gedeelte van den aerdbodem bekend is (1).

Uit de tyden des Heidendoms onzer voorvaderen, hebben wy geene letterdocumenten; ware het niet door de scandinaefsche werken over *theogonie*, als de Edda, wy zouden geene kennis van het godsdienststelsel onzer voorvaderen hebben. De eerste werken in nederduitsche tael zyn schriften ter verspreiding van het Christendom.

In de v^{de} eeuw vertaelde Ulfilas, bisschop der Meso-Gothen, den Bybel. Zie hier zyne tael; zy is eigentlyk Gothisch; de meeste woorden vinden wy in het hedendaegsche vlaemsch terug.

<i>Atta</i> Vader	<i>unsar</i> onzer	<i>thu</i> du (gy)	<i>in</i> in	<i>himinam</i> ; hemel;
	<i>veihnai</i> gewyd	<i>namo</i> naem	<i>thein.</i> dein (uw).	
	<i>gimai</i> kome	<i>thindinassus</i> het ryk	<i>theins.</i> deins.	
<i>vairthai</i> worde	<i>vilja</i> wil	<i>theins</i> deins	<i>sve</i> even	<i>in</i> in
				<i>himina</i> hemel
	<i>jah</i> en	<i>ana</i> op	<i>airthai</i> aerde	
<i>hlaif</i> brood	<i>unsarana</i> onzer	<i>thana</i> het	<i>sinteinan</i> dagelyksch	

(1) Zie Ypeij, 1ste tydperk.

<i>gif</i>	<i>uns</i>	<i>himma</i>	<i>daga</i>		
geef	ons	heden	daegs		
<i>jah</i>	<i>aftet</i>	<i>uns</i>	<i>thatei</i>	<i>skulans</i>	
en	vergeef	ons	dat	(wy) schuldig	
<i>sijaima</i>	<i>svasve</i>	<i>jah</i>	<i>veis</i>	<i>aftetam</i>	
zyn	zooals	ook	wy	vergeven	
	<i>thaim</i>	<i>skulam</i>	<i>unsaraim</i>		
	aen hen	schuldenaers	onzer		
<i>jah</i>	<i>ni</i>	<i>briggais</i>	<i>uns</i>	<i>in</i>	<i>fraistubnjai</i>
en	niet	breng	ons	in	bekoorring
<i>ak</i>	<i>lausei</i>	<i>uns</i>	<i>af</i>	<i>thamma</i>	<i>ubilin.</i>
maer	verlost	ons	van	den	kwade.

Als die woorden naer behooren uitgesproken worden, zyn zy nog hedendaegs, meest allen, voor den Nederlander verstaenbaer.

De zang van *Hildebrant* en het gedicht de *Heliand* (Heiland) hebben, als reeds meer nederduitsche tael, eene grootere waerde.

De zang van *Hildebrant*, waerschyndlyk uit het heidensch Germanië herkomstig, werd door Carlemagne aen het nageslacht geleverd; het valt eventwel geens zins te betwyfelen dat het gedicht, by de vertolking, veranderingen van zin en geest hebbe ondergaen.

De *Heliand* is eene brok uit den Bybel in verzen vertaeld; de schryver is onbekend, maer moet tot de 19de eeuw behoord hebben.

De verzen van den *Heliand* zyn niet berymd, doch harmonisch door *alliteratie* of klankherhaling.

Zie hier, ten voorbeelde, het gebed des Heeren zoo als het in den *Heliand* poëtisch behandeld staet.

Fader ist usa, (1)
Firio barno ;
thu bist an them hohou

Vader is ons,
der menschenkinderen ;
gy zyt in den hoogou

(1) Het punt boven aen de lyn (·) was ons comma; te midden de lyn (·) ons pun-comma, en onder aen de lyn (·) ons gewoon punt.

himilo rikie.
Gewihid si thin namo
wordu gehuilucu.
Cume thin willeo
obar thesa werold;
alla so samo an erdu,
so thar uppe ist,
an them hohon
himilorikie.
Gib us dago gihullikes
drothin thie guolo;
thina helaga helpa.
Endi alat us hebanes ward,
Managaro mennschuldio;
all so wi odron mannon duan.
Ni lat us farledean,
letha wihiti;
so forth an iro willeon
so wi wirdiga sind.
Ac hilp us wider allon
ubilon dadeon.

ryke der hemelen.
Gewyd zy uw (dein) naem
door ieders woord,
kome uw wil
over deze wereld;
even zoo op aerde,
als het daer boven is,
aen het hooge
hemelryk.
Geef ons alle dagen een-
iegelyk den nooddruft;
gy goede, uwe hulpe.
En laet ons hemelwaerts komen,
vergeef onze menige schulden,
als wy anderen menschen doen.
Laet ons niet verleiden,
zwakke wezens;
zoo geschiedt naer uwen
wille, als wy waerdig zyn.
Maer help ons tegen
alle kwade daden.

Men ziet dat die tael de bondigheid en kracht van het Gotisch niet meer geheel en al bezit, dat zy reeds in vorm en uitdrukking de voorproef van het latere nederduitsch is.

De stryd van het Christendom tegen het Heidendom duerde in onze streken tot de xi^{de} eeuw voort; alsdan begonnen de kruisvaerten eenen gansch anderen loop aen de zaken te geven.

De uitbreiding van het Christendom, en het licht der beschaving verwekten de wezentlyke totstandkoming der nederduitsche tael; hare ontwikkeling nam, met het welzyn der bewoners van Nederland, op eene wonderbare wyze toe.

Als men den *Reinaert de Vos* van 1177 vergelykt met den Heliand van drie eeuwen vroeger, dan bemerkt men eenen verbazenden vooruitgang, zoo wel in tael en vorm als in beschaving. Wy deelen er op het einde van dit hoofdstuk eene proef van mede.

Ten gevolge van het verdrag van *Verdun* (843), vielen de streken, welke wy thans bewonen, onder het beheer van Carl, zoon van Carlemagne; de ridderschap nam, voornamelyk in Vlaenderen, in luister en magt uit der mate toe.

Vooraleer *Reinaert de Vos*, dien wy als het merkwaardigste gewrocht uit het eerste tydvak opgeven, nader te onderzoeken, zullen wy eenen vlugtigen blik werpen op andere lettervoortbrengselen, die, ofschoon door gemeenzaemheid der noordsche dialecten, wel tot onze tael, doch als geest en zeden, minder tot ons volk behooren.

Onder deze zullen wy opnoemen :

De *Goedroen*, een noordzeezang, die eerst eene bloote deensche sage was en, met in het vlaemsch over te gaen, den vorm van een episch gedicht aennam. De schryver schynt hoofdzakelyk ten doele gehad te hebben de trouw der germanische vrouw te verheerlyken. Goedroen is de dochter van koning Hetel en de verloofde van Herwig; zy wordt geschaekt door Hartmoed, zoon van koning Lodewyk van Normandië. Die schaker wil haer tot zyne levensgezellin behouden, maer de jonge koningsdochter doet hem zoo geweldigen tegenstand, dat hy, eindelyk verwoed, de jonge vorstin aen de grillen en aen de kwaedaerdigheid zynrer moeder overlaet; deze behandelt de jonge edele vrouw als eene lage meid; Goedroen moet het lastigste huiswerk verrigten, zich aen koude en vuilnis blootstellen, en alle soorten van vernederingen ondergaen. Toen haer lyden ten top gestegen is, komt op zekeren dag de geest der voorspelling, onder de gedaente van eenen vogel, haer aenkondigen dat zy weldra zal gered worden. En inderdaed, korts nadien verschynen twee mannen voor haer, terwyl zy aen de beek lynwaed spoelt; het zyn *Ortwin*, haer broeder, en *Herwig*, haer verloofde. Het doel der twee krygers is niet Goedroen heimelyk op te ligten en mede te voeren, neen, zy willen niet rooven wat zy in den stryd verloren hebben. Zy gaen terug naer koning Hetel en vragen hem een leger om zyne dochter uit handen harer vyanden te redden. Dit gansche gedicht is eene zachte, wegslepende poëzy.

Ziehier wat Dr. Snellaert (1) over de lettergewrochten uit die tyden zegt:

« De *Goedroen* is een zachte zang, gelyk aen den slaep eener jonge maegd; in de *Nibelungen* integendeel, is alles manhaftig krachtig en zwaervormig; de persoonlyke magt, zonder bovenmenschelyk te zyn, overtreft er het gewoon begrip. Men ziet er niets dan gevechten, haet en wraek; alles is er reusachtig en verschrikkelyk; zelfs de liefde der vrouw, der vrouw die in drift en kracht met den man wedyvert. De *Goedroen* eindigt met eene verzoening, de *Nibelungen* met de verdelging van een gansch geslacht. Die twee gedichten zyn niet ten onregte genoemd geworden, het eerste de *Iliade*, het tweede de *Odyssea* der germanische volkeren. »

De *Vier Aymons kinderen*, *Ogier de Deen*, *Carl en Elegast*, *Floris en Blanchefloer*, zyn gewrochten die, oorspronkelyk in het fransch geschreven. in het vlaemsch vertaald werden; maer, naer de meerdere beschaving der tael, by die overzetting merkelyke verbeteringen ondergingen.

Hoffman von Falersleben heeft, voor eenige jaren, eene nieuwe uitgave van *Floris en Blanchefloer* gemaakt; die geleerde beschouwt dit gedicht als het beste gewrocht onzer letterkunde van dien tyd, vooral wat smaek, fyne uitvoering, helderheid van opvatting en juistheid van uitdrukking betreft. Gedurende het eerste tydperk onzer letterkunde, waren de classieke schryvers ook niet geheel en al onbekend gebleven. Diederik Van Assenede maekt gewag van Juvenal en van Ovidius; Van Maerlant spreekt over Homerus als over eenen grooten meester in de dichtkunst. Wy hebben ook uit die tyden eenige navolgingen van grieksche heldenzangen. Die navolgingen hebben eventwel, door vervalsching, eene geringere waerde; van grieksche helden heeft men christene helden gemaakt.

Reinaert de Vos is, zonder tegenspraek, het merkwaardigste en het getrouwste nederduitsch gewrocht uit de vroegste tyden onzer

(1) Hist. de la littérature flamande, pag. 22.

letterkunde. Het is een tafereel der natuer, eene getrouwe afspiegeling van zynen tyd. Onkundigen hebben dit gedicht met minachting mogen beschouwen, omdat zy op het hedendaegsche, gekunstelde schoone verzot, het naïve, het bloot natuerlyke van voorheen niet verstonden; omdat zy al het verhevene van een eigenlyk gezegd *natuergedicht* niet wisten te waerden. De geest van *Reinaert de Vos* bewyst ten klaerste dat zulk een gedicht by een vry, natuerminnend volk, by een volk dat de slaverny uit al de kracht der ziel haette, en nergens anders kon of mogt ontstaen; in Vlaenderen leefde dit volk, ook is het thans onbetwistbaer dat *Reinaert de Vos* op vlaemschen bodem werd geschapen.

Het gansche gedicht bestaet eigenlyk uit twee zeer onderscheidene deelen; het eerste is de getrouwe, de echte afspiegeling van het naïve, ronde en gemoedelyke vlaemsche volk; het werd, zoo als wy hiervoren zegden, geschreven in 1177. Het tweede gedeelte, dat eene meer philosophische, eene geleerdere strekking heeft, en een nieuw leven in de letterkunde voerspelt, werd omtrent eene eeuw later geschreven door Willem Van Uttenhove, priester te Aerdenburg, by Brugge.

De nationale geest onzer zuidelyke en westelyke naburen heeft het wel eens gewaegd ons het geboorterecht van dit heerlyke gewrocht te betwisten; doch onze geleerde Frans Willems heeft de zaak op eene gansch afdoende wyze beslist; wie Willems heeft gelezen kan ons het bezit van *Reinaert de Vos* niet meer ontzeggen.

En immers, wie met den geest des tyds bekend is, kan geen oogenblik loochenen dat *Reinaert de Vos* de voorbode van die volksbeweging, van dien zucht naer vryheid is, welke zich, korts nadien, zoo frank en fier by de Vlamingen opdeed. Hy, die den gang der beschaving van dit tydvak heeft nagespeurd, moet berypen dat de vryheidsliefde van het vlaemsche volk den haet der vorsten tegen de dietsche tael opwekte. Dit is wel duidelyk te bewyzen door de geschiedenis van Lodewyk Van Nevers, die, te laet, zyne verkleefdheid aen alles wat fransch was beklagende, van uit zyne gevangenis om eene vlaemsche opvoeding voor zyne kinderen smeekte; even juist komt hier ter toepassing het onvader-

landsche gedrag van Gwyde Van Dampierre, die de Vlamingen, in zyne franschdolle verblindheid, zoo lang tergde tot dat zy het juk van Frankryk, in name der vryheid, in name van het volkenrecht, afschuddeden!

Besluiten wy ons eerste tydperk met de opgave van eenige taelproeven, om aldus in de volgende hoofdstukken getrouwelyk, de ontwikkeling en beschaving onzer tael, tot op den dag van heden, te kunnen nagaan. Wy zullen by die studie de overtuiging krygen, zooals wy die immer by het onderzoek van den geest der letterkundige voortbrengselen verkrygen, dat de beschaving der tael een uitvloeisel van de beschaving des volks is, en dat dus de eene met de andere steeds gelyken tred houdt.

Wy hebben aanvankelyk gezegd dat wy, om ons in geene gissingen of onzekerheden te verdiepen, het daerby zouden houden, dat al de hedendaegsche noordsche talen hunne meeste wortelen, zelfs vormen, in het gothisch of zoogenaemd Meso-gothisch her vinden. Wy willen dan ook, vooraleer te betoonen wat invloed de romeinsche en frankische beschaving op onze tael hebben uitgeoefend, bewyzen dat, oorspronkelyk, de onderscheidene germanische volkspraken weinig onder elkander konden verschillen.

Daertoe zullen wy eerst eene brok uit eene angelsaksische vertaling van het nieuwe testament aenhalen. Men zal bemerken dat die tael, nog gansch zuiver van latynsche, grieksche en fransche woorden, ons ten duidelykste de kindschheid der tael, welke wy, Nederduitschers, hedendaegs spreken, wedergeeft.

Het volgende stuk, waervan de oorsprong niet aangewezen wordt, moet van zeer vroegen datum dagteekenen :

*Sothlice waes geworden, tha se
Haelend agen-com, seo menego
hyme onfeng. Ealle hig gebidun is.*

*And tha com an man, thaes
nama was Jairus. Se was thaere
gezamnunge ealder. Tha feoll he to*

Zoodra het was geworden (geschied), dat de Heiland wederkwam, ontving hem de menigte. Zy allen verbeidden hem.

En toen kwam een man, wiens naam was Jairus, Hy was een olderman der verzameling. Toen viel hy

thaes Haelendes fotum; and baed hyne, thaet he ferde to hys huse.

Fortham he haesde ane dohtor, nean twelf wintre. And seo forthferde.

aen des Heilands voeten; en bad hy hem, dat hy voer ten zynen huize.

Want hy hadde eene eenige dochter, nauw aen de twaelf winters. En zy voer voort. (Zy stierf weg.)

Ziehier nu een voorbeeld van oud-duitsche, of liever frankisch-duitsche tael van den dichter *Ottfrid*. Men zal hier reeds den invloed der vreemde overheersching bemerken, ofschoon men in de grondwoorden het hedendaegsche duitsch erkent; zelfs zyn de meeste woorden by ons nog gebruikelijk, of minstens in onze oude schriften terug te vinden.

(1) *So Herod ther kuning tho bifand,
Thax er fon in bidrogan uuard,
Inbran er far xi noti,
In mihil heiz muati.
Er Santa man manege
Mit uuafanon garauue.
Joh datun sie ana fettha,
Mihila slatha. enz.*

Zoodra Herodes het bevond
Dat hy van hen bedrogen werd,
Ontbrandde hy terstond, met hevige vrees,
In grooten heeten moed.
Hy zond menigen man,
Met wapenen gereed,
En zy deden, zonder gevecht,
Eene groote slachting. enz.

Laten wy hier thans een echt stuk uit onze streek volgen; het bewyze met de voorgaende wat wy vroeger zegden, namelyk dat, oorspronkelyk, de germanische dialekten nauwgenoeg de zelfde waren.

Bedoeld stuk is eene *verzaking des duivels* (*Abrenunciatio diaboli*), welke by de plegtigheden des doopsels in gebruik was, en heden nog

(1) Twintigste hoofdstuk, 3de boek. Bethlehemetischen kindermoord.

in gebruik is. Men vindt dit stuk in de handelingen eener kerkvergadering, welke te *Lestines* (*Lessines*) in Henegouwen ten jare 743 gehouden werd.

*Forsachistu diabole?
Ec forsacho diabole,
End allem diabolgelde?
End ec forsacho allem diabolgelde.
End allem Diabole uuercum?
End ec forsacho allem diaboles uuer-
cum end uuordum, thuna erende
Woden en Saxn Ote, ende allem
them unholdum, the hira genotas
sint.*

Verzaekt gy (du) den duivel?
Ik verzaek den duivel.
En al het duivelsgilde?
En ik verzaek al het duivelsgilde.
En alle duivelswerken?
En ik verzaek alle duivelswerken
en woorden, de vereeders van Wo-
den, van den saksischen Oten, en al
de vyandelyke geesten, die hunne me-
degenoten zyn.

Om te bewyzen met welke snelheid de taelbeschaving des tyds is vooruitgegaen, zullen wy hier een stael opgeven uit de laetste helft der xii^{de} eeuw; men zou het zelve nedersaksisch-nederlandsch mogen noemen. Men vindt het stuk in de bekende werken van Boxhorn en Eckhart; het is eigenlyk eene apostolische geloofsbe-lydenis.

*Ic kelave in Got, Vader almach-
tigen, in then Sceppare thes Heme-
les en ther arthen. Ic kelave in sinen
enbornen sune, unsen Herren, the-
nen helgen Crist. Ic kelave that the
thre genenneden : the Vader, en the
Sune en the Helge Gest e war Got
hin is. enz.*

Ik geloof in God, Vader almagtig,
in den Schepper des Hemels en der
aerde. Ik geloof in zynen ééngelboren
zoon, onzen Heere, den heiligen
Christus. Ik geloove dat die drie ge-
noemden : de Vader, de Zoon en de
heilige Geest één waer God is. enz.

Het is omtrent de xiii^{de} eeuw, by het algemeen invoeren der roomsche kerkplegtigheden hier ten lande, dat de latynsche woorden in onze tael ingang vonden. De meesten zyn dan ook kerk- of godsdienststermen; het zal eerst later geweest zyn, door bewerken en overzetten der Ouden dat de *technische* uitdrukkingen van kunsten en wetenschappen bekend geworden zyn. Ypeij meent dat de latynsche en grieksche woorden ons langs

Duitschland overgekomen zyn ; hy geeft er eene tamelyk volledige lyst van op (1) ; doch is die van S. Van Leeuwen (2) uitgebreider en, onzes dunkens, met meer nauwkeurigheid opgesteld ; deze laetste voert ook menige voorbeelden van eenzelvigheid der germanische dialekten aen.

Wy willen hier ons eerste tydperk sluiten met de aenhaling van een stuk uit het eerste gedeelte van *Reinaert de Vos*, daerdoor willende betoonen dat onze dietsche tael ten dien tyde gansch niet achteraeen, maer, voor zuiverheid, vorm en juistheid van uitdrukking, vooraen de germaensche tongvallen mogt geplaetst worden.

Verschalking van Bruin den Beer. (3)

Reinaert is reeds meermalen, maer te vergeefs, ten hove des konings, Nobel, gedagvaerd om zich te verantwoorden nopens vele, hem ten last gelegde schelmstukken. Zyn oom, Bruin de Beer, heeft op zich genomen Reinaert over te halen om voor de vier-schaer te verschynen ; met dit oogmerk meldt hy zich aen op Reinaerts slot Maupertuus.

» Reinaert, doet ic u rade,
Ende gaet met mi te hove waert. ”
Dit verhoorde al nu Reinaert,
Die voor sine poorte lach,
Daer hi vele te liggene plach,
Dor warmhede van der sonnen.
Doc sprac Reinaert over lanc :
» Uwes goets raeds hebbet danc !
Here Bruun, wel soete vrient,
Hi hevet u qualic gedient,
Die u beriet desen ganc,
Ende u desen berch lanc

(1) *Beknopte gesch. der nederl. tale*, bladz. 307. (Utrecht 1812.)

(2) *Zie Balavia illustrata*, bladz. 66. ('s Gravenhage 1685.)

(3) Uit het eerste boek van *Reinaert de Vos*.

Over te lopene dede bestaen.
Ic soude te hove sijn gegaen,
Al haddet gi mi niet geraden ;
Maer mi is den buuc so geladen
Ende in so utermaten wise,
Met eere (1) vremder nieuwe spise,
Ic vruchte, in sal niet mogen gaen :
Ine (2) maeh sitten no (3) gestaen,
Ic bem so utermaten sat. »
— » Reinaert, wat aetstu (4)? wat? »
— » Here Brune, ic at cranke (5) have,
Arem man dan (6) nes geen Grave :
Dat moogdi bi mi wel weten.
Wi arme liede, wi moeten eten,
Hadden wijs raet, dat wi node aten (7)
Goeder verscher honichraten
Hebbic Commer harde groot (8).
Die moetic eten, dor den noot,
Als ic el (9) niet mach gewinnen ;
Nochtan als icse hebbe binnen,
Hebbicker af pine ende ongemac. »
Dit hoorde Brune, ende sprac :
» Helpe, lieve vos Reinaert!
Hebdi honich dus onwaert (10)?
Honieh es een soete spise,
Die ic, voor alle gerechten prise,
Ende icse voor alle gerechten minne ;
Reinaert, helpt mi, dat ics gewinne (11)
Edele Reinaert, soete neve,
Also lange alsic sal leven

(1) Verkorting van *eener*.

(2) *Ik en* : ik niet. Ontkennende zin.

(3) Noch.

(4) At gy. Aets du ; 2de pers. enk. oude vorm.

(5) Slechten kost.

(6) Dat en is.

(7) Dat wy noode zouden eten — wisten wij er raed op.

(8) Zeer groot ongemak.

(9) Anders, elders.

(10) Verachten (sterke tegenstelling van "waerd" of "liefhebben")

(11) Dat ik daarvan kryge, dat ik eraen kome.

Willic u daer omme minnen :
Reinaert, helpt mi, dat ics gewinne !
— » Gewinne, Bruun? gi hout u spot! ”
— » In (1) doe, Reinaert; so waric sot,
Hildic spot met u, neen ic niet. ”
Reinaert sprac : » Bruun, mochtijcs ict (2)?
Of gi honich moget eten,
Bi uwer trouwen, laet mi weten ;
Mochtijcs ict, ic souts u saden (5).
Ic sals u so vele beraden (4),
Gine atet niet met u tienen,
Waendie u hulde (3) daer met verdienen. ”
— » Met mi tienen? hoe mach dat wesen?
Reinaert, hout uwen mont van desen ;
Ende sijcs seker ende gewes,
Haddic al thonich, dat nu es
Tusschen hier ende Portegale,
Ic aet op al, tenen male. ”

Reinaert sprac : » Bruun, wat sechdi?
Een dorper, het Lamfroit, woont hier bi,
Hevet honich so vele te waren (6),
Gine atet niet in VII jaren.
Dat soudic u geven in u gewout (7),
Here Brune, wildi mi wesen hout (8),
Ende voor mi dingen te hove. ”
Doe quam Brune, eude ginc geloven
Ende sekerde Reinaerde dat,
Wildine honichs maken sat (9)
Des hi cume (10) ombiten sal,
Hi wilde wesen over al
Gestaede vrient ende goet gheselle.
Hier omme loech Reinaert, die felle,

- (1) Ik doe het niet.
- (2) Lust gy hem nog al (den honing.)
- (3) Ik zou u *des* (daarmede) verzadigen.
- (4) Bezorgen, bereiden, voordienen.
- (5) Genegenheid. Eerbewyzing.
- (6) In waarheid.
- (7) Geweld, magt, gebied.
- (8) Genegen. Hou ende trouw; oud spreekw.
- (9) Wilde hy hem van den honing zyne bekomst geven.
- (10) Nauwelyks opeten, overbyten.

Ende sprac : » Bruun, helt mare (1),
Vergave (2) God, dat mi nu ware
Also bereet (3) een goet geval,
Also u dit honich wesen sal,
Al wildijs (4) hebben VII amen (5) ”
Dese woort sijn hem bequame (6)
Bruun, ende daden hem so sochte (7)
Iii loech, dat hi nemmeer ne mochte (8).
Doe peinsde Reinaert, daer hi stoet :
« Bruun, es minne avonture goet,
Ic wane (9) u daer noch heden laten,
Daer gi sult lachen te maten (10). »
Na dit peinsen ginc Reinaert uut,
Ende sprac al over luut :
» Oom Bruun, geselle, willecome !
Het staet so, suldi hebben vrome (11),
Hier ne mach sijn geen langer staen :
Volget mi, ic sal voren gaen.
Wi houden desen crommen pat,
Gi sult noch heden werden sat,
Salt (12) na minnen wille gaen,
Gi sult noch heden hebben, sonder waen (13)
Also vele als gi moget gedragen. ”
Reinaert meende — van groten slagen
Dit was dat hi hem beriet (14)
Die keitjif (15) Bruun ne wiste niet
Waer hem Reinaert die tale (16) keerde,

- (1) Vermaerde held.
- (2) Gave.
- (3) Bereid.
- (4) Wilt gy van dees.
- (5) Amen — vatmaet. Nog in den oliehandel in gebruik.
- (6) Waren hem aengenaem.
- (7) Deden hem zoo eene deugd.
- (8) Dat hy niet meer kon.
- (9) Denk, vermoed.
- (10) Weinig. (Ironisch).
- (11) Voordeel.
- (12) Indien 't zal.
- (13) Bedrog, schyn.
- (14) Bezorgde, bereidde.
- (15) Ongelukkige. Nog in geb. voor *oud versleten*.
- (16) Rede; door rede meésleekte.

Die hem honich stelen leerde,
Dat hi wel sere sal becopen.
Al sprekende quam dus gelopen
Reinaert met sinen geselle Brune,
Tot Lamfroits, biden tune (4),
Wildi (2) horen van Lamfreide ?
Dat was, eist (5) waer so men mi seide,
Een temmerman van goeden love,
Ende hadde bi sinen hove
Ene eeke (4) brocht uten woude,
Die hi ontwee (5) clieven soude,
Ende hadde twee weggen (6) daer in geslegen,
Also temmermans noch plegen.
Die eeke was ontdaen (7) wel wide ;
Des was Reinaert harde (8) blide.
Te Brunen sprac hi, ende loech :
» Siet hier u grote gevoech (9),
Brune, ende nemet wel goom (10) ?
Hier, in desen selven boom,
Es honichs utermaten vele ;
Proeft, of gijs (11) in uwe kele
Ende in uwen buuc moget bringen,
Nochtan suldi u selven dwingen —
Al dinket u goet die honichrate,
Etet te (12) seden, en te maten,
Dat gi u selven niet verdervet ;
Ic ware onteert ende ontervet,
Wel soete oom, misquame (13) u iet. ”

- (1) Hof, omheining, het gebruikelyke *tuin*.
- (2) Wilt gy. Men hoort nog dagelyks *wilde* — wils du.
- (3) Is het, is't.
- (4) Eikenboom.
- (5) In tweeën.
- (6) Wiggen, spieën,
- (7) Open gedaen, gekloven.
- (8) Zeer. Nog gebruikelyk.
- (9) Wat gy — behoeft. Wat u past.
- (10) Acht. (?)
- (11) Gy des — daervan.
- (12) Modest. Met welvoegelykheid.
- (13) Kwam er u iets kwaeds over.

Rrune sprac : » Reinaert, ne sorget niet.
Waendi (1), dat ic bem onvroet (2)?
Mate es tallen spele goet. ”
— » Gi secht waer, ” sprac Reinaert,
» Waer omme bem ic ooc vervaert?
Gaet toe, ende crupet daer in! ”
Bruun peinsde om sijn gewin,
Ende liet hem so verdoren (3),
Dat hi thoof over die oren
Ende die twee voordere (4) voete in stac,
Reinaert pogede (5) dat hi brac
Die weggen beide uter eeken.
Die daer te voren ginc so smeken,
Bruun, bleef gevangen in den boom;
Nu hevet de neve sinen oom
In boosheden brocht met sulker achte (6),
Dat hi met liste, no met crachte,
In geere (7) wijs ne can ontgaen
Ende bi den hoofde staet gevaen.
Wat raeddi Brunen te doene?
Dat hi was stere ende coene
Sal hem niet gehelpen mogen.
Hi sach wel, hi was bedrogen :
Hi began briesschen ende dulen (8);
Hi was begrepen bi sier mulen
So vaste, ende bi den voeten voren,
Al dat hi pijnde was verloren;
Hine waende nemmermeer ontgaen.
Van verre was Reinaert gestaen
Ende sach comen Lamfreide,
Die op sinen hals brochte beid e
Een scarpe hax ende ene baerde (9).

- (1) Meent gy. — Waent gy.
(2) Onwys. — Onkundig. — Slecht opgevoed.
(3) Verdwazen, misleiden.
(4) Voorste. — Van voren.
(5) Spande zich in — deed zoo veel.
(6) Beleid. — Slimheid.
(7) Geener, geene.
(8) Huilen. Verkorting van *te huulen*, te huilen.
(9) Byl. — Haktuig.

Hier moogdi horen van Reinaerde,
Hoe hi sinen oom ginc rampineren (1).
» Oom Brune, vaste gaet mineren (2) !
Hier comt Lamfroit, ende sal u seinken (3);
Haddi geten, so souddi drinken. ”
Na der talen so ginc Reinaert
Weder te sinen castele waert,
Sonder orlof.

Tweede tydvak.

Het tweede tydvak onzer letterkunde opent zich onder een gansch nieuw daglicht. Wat wy, als voorspelling, in *Reinaert de Vos* zagen wordt hier eene wezenlykheid. De ridderschap vervalt, de leenheerschappy wankelt op haren troon van willekeur en dwinglangdy; Van Maerlant zweept de misbruiken zyns tyds ten bloede; hy zet, in de XIII^{de} eeuw, grondbeginsels van menschelyke regtvaerdigheid vooruit, waerover de verlichting onzer XIX^{de} eeuw gansch niet zou te blozen hebben.

De volkslievende Vlaming schryft in zyn *Wapene Martyn* :

Nu es d'een Edel, dander vri,
Die derde Eyghin-man (4) daer bi ;
Van waen (5) quam dese name?
Nu seyt men tot den dorper : (6) fi !
Gane weg ! God oneere die (7) !
Die bist (8) der wereld scame (9)

- (1) Bespotten.
- (2) Houdt wat op !
- (3) Schenken.
- (4) Slaef, lyfeigene.
- (5) Waer. Zoo als *van daen*, voor *van daer*.
- (6) Dorpeling, veldeling; als verwyf gebruikt.
- (7) U. Duitsche *dich*.
- (8) Gy zyt. Du bist; oude vorm.
- (9) Tot schande, tot beschaming.

Die Edel hevet al tghetri (1)
Men seyt willecome ghi !
Dat doet dat ic vergrame (2);
Want het dunct mi ontame (3) ?

Op eene andere plaets toont hy zyne verontwaerdiging tegen de zelfzucht, uitroepende :

» Wy zyn in de dagen door den Apostel voorzeid. De menschen beminnen niets meer dan zich zelven. Als zy maer goederen bezitten, scheelt het hun weinig of zy die regtvaerdig bekomen hebben ; als zy zich maer vermaken, scheelt het hun weinig of zy waerheid of leugens hooren. Als wy maer wel opgetooid zyn, als wy maer wel brassen, als de wyn ons niet ontbreekt, als wy een donzig bed hebben, dit is alles wat wy noodig hebben. De zelfzucht zit op den troon ! »

Jacob Van Maerlant werd, volgens Foppens, Paquot, Ypeij en de meeste geschiedschryvers, geboren te Damme in 1235. H. Dr Snelaert meent dat er des wegens geene zekerheid bestaet ; maer wat algemeen aengenomen wordt, en derhalve geenen twyfel lyd, is dat de beroemde man, in genaemd zeestadje van Westvlaenderen overleed ten jare 1300. Hy nam aldaer het ambt van greffier waer ; het blykt ook duidelyk uit zyne schriften dat hy in zyne jeugd verscheidene landen doorreisde heeft, waerschyndelyk als spreker, of in gezelschap van een' of anderen grooten heer.

De werken, die ons van Jacob Van Maerlant overblyven, zyn zeer talryk ; onder de meest bekende vermelden wy : *De Rymbybel* of berymde vertaling van de *Historia scolastica* van Petrus Camester ; *Die Spiegel Historiael*, vertaald uit het latyn van Vincentius Van Bauvais ; *Der Naturen Bloeme*, of schoonheden uit het plantenryk, naer het latyn van Thomas Cantipratanus ; *Het leven van Sinte Franciscus*, gevolgd naer het latyn van Bonaventura

(1) Al te zeggen. Het hooge woord.

(2) Dat ik my gram (kwaed) maek.

(3) Onbetamelyk, onregtvaerdig.

De opgenoemde werken zyn eerder vrye navolgingen, of omwerkingen dan eigenlyke vertalingen.

Van Maerlant schreef daerenboven een aental kleinere gedichten :

Het boucsken van den houte of de drie gaerden; Van den V Bloemen; Van ons Heeren wonden; van ons Heerenkynscheide; van den Lande van oversee.

Het dichterlykste, en tevens oorspronkelykste, zyner werken is zyn *Wapene Martyn*, of samenspraek tusschen Jacob en Martyn. Dit gedicht bevat maer een duizendtal verzen, maer het is verheven als geest en edel als uitdrukking,

Dat Jacob Van Maerlant een Vlaming is werd nooit betwyfeld; hy zegt het derhalvezelve, en dat op de duidelykste wyze, in zyne schriften. Eventwel verscheen er onlangs in Noord-Nederland een schrift van doktor Budding, strekkende om te bewyzen dat Van Maerlant geen Zuid- maer wel een Noord-Nederlander zou wezen.

Als de zaak eenige betwyfeling mogt lyden, zoo zouden wy gereedelyk toegeven; immers, wat kan er ons al veel aen gelegen wezen, of een beroemd Nederlander dan Noord- of Zuid-nederlander zy; Van Maerlants tael is toch immers, zoo voor Zuid- als Noord-nederlanders, *onze tael*.

Doch hier kan, op grond van rede of wysheid, geene betwisting ontstaen; elk onpartydig en bevoegd onderzoek geeft voor uitslag het bewys dat Jacob Van Maerlant, niet alleen Vlaming, maer wel zeker West-Vlaming was.

Ziehier overigens wat de geleerde Ypeij, een Noord-Nederlander, in zyne bekroonde *Geschiedenis der Nederlandsche tael* (1) over Jacob Van Maerlant schryft :

« Van zijne tijdgenoten werd hij reeds begroet met den eere-naam van *Vader der oude dietsche Dichters*. » By eenen onbekenden dichter, door *Le Long* aengehaeld, leest men :

» Jacob Van Maerlant, die Vader
Es der Dietscher dichteren algader. »

(1) Bladz. 327 en vorder.

« Wil men het woord *Dichter* hier nemen in de thans alleen gangbare beteekenis, welke het woord toen byzonderlyk ook gehad heeft, zoo is die getuigenis allerwaerachtigst, 't welk men nader gestaefd kan vinden door den verdienstelyken *De Vries* (1). Dan, het woord *dichter* beteekende by onze Ouden ook in het algemeen het zelfde als *schryver*, *auteur*, enz. In die beteekenis was het zelfs meer bekend dan in die van *poëet*. Weshalve wy *Van Maerlant*, volgens gemelde getuigenis, voornamelyk mogen houden voor den *Vader* der dietsche of nederlandsche schryvers, voor den vader en vormer onzer nederlandsche tale in geschrift (2). 's Mans tael in geschrift willen wy den lezer doen kennen! Wy kiezen daertoe, in de eerste plaets, iets uit de opdracht des werks aen graef Floris den Vyfde. B. 1, bl. 3. »

Graue Florens ! Co. Willems sone !
Ontfaet dit werc, ghi waert de ghone,
Die mi dit dede anevaen.
Ghenoughet u, wildijt ontfaen
Danckelike ; so bem ics vro,
En ic houts mi gepayt (3) also,
God geve u leuen zonder blame !

« Hoe kort en krachtig is deze aenspraek tot den Vorst! Wyders valt, onder 't geen volgt, byzonderlyk onze aendacht op de geschiedenis van *Kain* en *Abel*. »

Men wille seggen in waren brieue, (4)
Dat Adam ende ver (5) Yeue
Upten vryndach, ten sestend daghe
Ghemaect waren, sonder saghe ;

(1) *Geschiedenis der nederduitsche dichtkunde*.

(2) Door *dietsch* verstonen onze Ouden het nederlandsch. Van Maerlant zelve was hun hier in voorgaen, onderscheidende (in de prologe van het leven van den Heiligen Franciscus) *dietsch*, nederlandsch, van *duuts*, dat is hoogduitsch.

(3) Het woord *paijen* wordt hier in een' goeden zin gebezigt voor *te vreden stellen*; *Kelian* geeft *paijen*, *satisfacere*, *contemtum reddere*.

(4) *Brief*, middeneeuwsch *breue*, oorspronkelyk : geschrift van belang, openbaer landsgeschrift; van daer *brieuer*, landschryver, *greffer*. *Vid. SCHERZII Gloss. Germ. Med. ævi*. De huidige beteekenis van *brief* is *Epistola*.

(5) *Ver* is *vrouw*; van daer ons *juffer*, *jufoer*.

En te middaghe braken si lgebot,
En te noenen (1) stacse God
Uten Paradise tsamen;
Want Jh'C. (Jesus) metter saleger namen
Was gecruust upten sesten daghe,
En upten middagh, sonder saghe,
Hinc hi ant cruce, daer menich kende,
En te noenen dede hi sinen ende, (2)
En ontdede (3) dat Paradijs
Dien dieue, des sijn wij wijs.
Alse Adam en Yeue sijn wijf
Waren worden so keytijf (4),
En wt dien Paradise gesteken,
Horen wi dien jeesten (5) spreken,
Dat si quamen wonen beide
Tote Damas an die heide,
Daer Adam ghemaket was.
Ouer waer gewaget men das,
Dat si maget (6) in alre wijs
Waren in dat Paradijs.
Maer daer si namen hare ruste,
Quamen si in huwelix geluste,
En pogeden hem te generne
Dat si wat wonnen te verterne.
Caym wart geboren, dats waer,
Alse Adam hadde XV jaer,
En sijn suster Calmana.
Over XV jaer daer na

(1) In de kloosters was oudtyds hier te lande de *noen* 's namiddags ten drie ure. Van het latyn *nona*, negende uer van den dag, van 's morgens zes ure af gerekend. *Weiland en Kelian*.

(2) *Hy stierf*. Hy maekte zyn einde.

(3) Dat is *opende*. Kelian heeft *ontdaen*, *aperire*.

(4) Beteekent *ellendig*, zie Kelian op *kattijf*. — Hier voor bladz. 20.

(5) Is het latynsche *gesta*, daden, verrigtingen, dus in den zin van geschiedenis. Melis Stoke schreef *geeste* in zyne *Rijmkronijck*.

(6) Wordt hedendaegs alleen van jonge, deugdzame meisjens gezegd; hier past Van Maerlant het ook op Adam toe. Het woord stamt af van het oud-duitsche *mage*, kind, zoo van het mannelyk als vrouwelyk geslacht. In het mesgotisch *Magath*, *uella*, en *Magus. puer*. Angelsaksisch *maga*.

Wart gheboren die goede Abel,
En Delbora also wel
Sijn suster; want sijn moeder
Drouch te samen suster en broeder.
Abel, die simpel, hi wart herde.
Caym ten ackere hem geuerde,
Die quaet, fel was en vrec,
Dus viel hi in des duuels strec.
Men hout vor waerheit, dat Adam ginder
Instruweerde sine kinder,
Dat si souden offren Gode
Deerste vrucht tsinen gebode,
En die bernen (1) tsiere eeren, (2)
Dus, alse ons die bouke leeren,
Offerde Caym sijn aerchste (3) coren,
En Abel, alse wijt horen,
Offerde sijn beste lam;
En omme dat hi Gode bequam (4),
Omme sine soete miltheit groot,
Sloughene (*sloeg hem*) sijn broeder doot,
Die God selue verwiet (5) daer af,
Om dat hi die hope begaf (6).

« Hoe grammatikael zuiver is deze oude tael! en dit was de *vlaemsche tael*, byna volkomen zooalszy door *Van Maerlant* in den dagelykschen omgang werd gesproken. Hy schreef, gelyk toen algemeen geschiedde, meest in het moederlyke dialekt. Eventwel bediende hy zich, om het rym, dikwerf ook van *hollandsche*, *zeeuwsche* en andere taeldialekten. Elders verzoekt hy over dit mengsel

(1) Verbranden.

(2) Ter zynere eere.

(3) *Aerch*, *arg*, *erg*, beteekent *kwaed*, dat niet deugt, *malus*; zoo zegt men: een *erge vyand*. Zie *Van Hasselt* op *Kelian* by het woord *argh*. Zoo is by *Van Maerlant* sijn *aerchste coren*, zyn *minst deugende koren*.

(4) Dat is: *wel bekwam*; wy zeggen, *wel voorkwam*, in den zin van *behagelyk voorkwam*.

(5) *Verwiet* is de onvolmaekte tyd van *verwaten*, zooveel als *uit de gemeenschap verbannen*, *excommuniceren*.

(6) *Begeven* is hier *verlaten*. Zie *Kelian*. Wy zeggen nog: *ik zal u niet begeven*, voor *ik zal u niet verlaten*. (*Ypetij*).

by zyne landgenoten, de *Vlamingers*, verschooning, noemende het zelve *misselike tonghe*, dat is, vermengde, verschillende tongvallen. 's Mans *vlaemsch* dialekt is vooral daerin zigbaer, dat hy aen het begin eens woords, daer de H staen moest, haer weglief, en omgekeerd, de zelve, daer zy niet behoorde, door hem geplaeft werd. »

Die oordeelvelling over Jacob Van Maerlant schynt ons allen zins juist en billyk; vooral moeten wy de gedachte bystemmen dat de *Vader der dietsche poëzy* « in zyn moederlyk dialekt schreef; » derhalve moet het *ongerymd* voorkomen te willen beweren dat hy geen Vlaming was.

In de jongste jaren, zagen wy met de hoogste voldoening de studie onzer middeneeuwsche tael by de Nederlanders alom toenemen. Gewis is het voor onze tael eene nuttige en noodzakelyke, — eene onontbeerlyke kennis, zullen wy zeggen, de kennis der oud-nederlandsche of dietsche tale. Doch komt het ons voor dat sommige taelvorschers er in zoeken wat er gansch niet in te vinden is, en den rykdom over het hoofd zien, die er zoo overvloedig in besloten ligt. Wy hebben het reeds elders gezegd (1), *buigbaerheid, vorm, toepassing, etymologie!* best, allerbest! zoeken wy dit alles in onze oude tael; wy zullen er onze nieuwe tot den top harer beschaving mede voeren! maer, uit eerbied voor het gezond verstand, zoeken wy toch geene *orthographie* by schryvers die er het eerste denkbeeld niet van hadden opgevat, in tyden toen het oor het ongeschrevene *grammatica* was, en, van streek tot streek, van stad tot stad, veranderde.

Terwyl Jacob Van Maerlant in Vlaenderen, door zyne krachtige pen, de geesten van den sluijer der duisternis ontdeed en de grondslagen dier volksmagt legde, welke zich, korts nadien, zoo ontzaggelyk aen de vyanden van Vlaenderens vryheid moest doen gevoelen, schreef in Noord-Nederland de beroemde *Melis Stoke*, een Utrechtsch geestelyke en beambte aen het hof van graef Floris den Vyfde.

(1) Zie onzen *Cours de langue flamande*, blad. 433.

Zyne tael is even zuiver als die van Van Maerlant. De schrandere Huydecoper heeft ons, omtrent het midden der verledene eeuw, eene uitgave van 'sMans *Rymcronyck* bezorgd, de zelve moet aengevangen zyn voor 1296 en voltrokken ongeveer het jaer 1305. Doktor Snellaert meent dat de schriften van Maerlant aen Stoke ten voorbeelde hebben gediend.

Ziehier eene proef van tael uit *Melis Stoke*. Dit stuk diende ten geleide van zyne *Rymcronyck* :

Melis Stoke aen graef Willem III.

Here van Hollant, edele grave,
U hevet ghemaect, teenre gave,
Dit boec ende dit werc
Melijs Stoke, u arme Clerc (1).
Gode teren ende uwen live (2) !
Wacht, dat niet verloren blive
De name, de (3) ghi hebt nu.
Ende dorvijs nu (4), dat seg ic u,
Dat quader (5) wort dan te voren ;
Ente pine (6) es al verloren.
Altoes penset (7) om de doghet ;
Ende ghevet, als ghi gheven moghet,
Ende wat ghi ghevet ende wien ;
Ende den smekers (8) suldi sien
Inden mont (9), ende merke wale,
Waeromme si segghen hare tale (10) ;

(1) Geestelyke, schryver ; nog geb. in kantoor-klerk.

(2) Leven, geb. lyf ; spreekw. lyf en goed verpanden.

(3) Die.

(4) Verhoort gy haer nu als gy graef zyt.

(5) Dat het erger.

(6) Moeite — het fransche *peine*.

(7) Denk ; het geb. peinzen, denken.

(8) Vleijende vragers.

(9) Om de hoedanigheid hunner woorden te kennen.

(10) Waerom zy spreken zulke tale.

Oft om ghewin is haer flateren,
Weest ghelike anderen Heren.
Hout uliede ende u lant te rechte,
Jeghens heren ende knechte.
Elken man so doet vonnesse (1).
Dies verdient, leert hem de lesse,
Dat recht is ende vonnesse draghet :
So (2) eist om niet, eist (3) dat hi claghet.
Doedijs (4) niet, ghi mesdoet ;
Hi zal u werpen onder de voet,
Mach hi, ende segghen dan :
« De duvel soude desen man
Moghen dienen ofte minnen,
Trouwen ! (5) wildi dat bekinnen (6)
Ghi hebbets groten scade ontfaen,
Dat te voren niet was ghedaen.
Loent den ghenen, de u dient ;
So blijft hi u ghestade vrient.
Recht over den riken, als over den armen ;
Ne laetse niet lopen carmen.
Doedi dit, so doedi wale.
Weest hoefsch (7) in daden ende in tale,
Ende seer gestade in ghelate.
Van allen dinghen houdt mate.
Ende sult minnen de Heilige Kerke,
Eren papen (8) ende clerke ;
Begheven (9) lude so doet ere ;
So sal u sterken onse Here.
De arme suldi niet versmaen.
Doet hem goet, dats wel ghedaen.
God gheve, dat behouden blive
U werelt ere in desen live,

(1) Doe eenieder recht. Het geb. vonnissen — oordeelen.

(2) Zoo doende.

(3) Indien.

(4) Doet dit aldus.

(5) Voorwaer. Het geb. trouwens.

(6) Vernemen — kennen leeren.

(7) Edel, wellevend ; geb. hoefsch, (courtois).

(8) Priesters ; thans als schimpwoord opgevat.

(9) Gekloosterden — van de wereld afgewekenen.

Ende na desen live comt daer boven,
Daer d'Inghelen Gode loven !
Des onne (1) u Marien Kint ! —
Seghet amen, de den grave mint !

Terwyl de Graven van Vlaenderen, al te slaefsche dienaren van het Hof van Frankryk, den volksgeest en de ontwikkeling der tale uit al hunne krachten, op onvaderlandsche wyze, tegenwerkten, was het hof der edele en grootmoedige Hertogen van Braband de vergaderplaets van al wat voor kunsten en letteren arbeidde.

Jan de Eerste, de roemryke held van Woeringen, de geduchtste kampvechter zyner eeuw, was te huis de gemoedelyke, de naïve Dichter der minneliederden ; zyne zuster, de beminnellyke Maria van Braband, die als koningin van Frankryk zoo ongelukkig moest worden, schreef zeer lieve verzen en bevoordeeligde krachtdadig de ontwikkeling der kunsten door hare edelmoedige en gulle jonsten. Van Heelu woonde den slag van Woeringen (*Woeronc*) by, en bezong later dit grootsch wapenfeit in een uitvoerig gedicht.

Van Hertog Jan bezitten wy een twaelftal liederden, door dezorg van onzen geleerden Frans Willems uitgegeven. Wy kunnen ons niet onthouden er hier een paer van mede te deelen. Zy strekken ten bewyze dat de invloed der hoogduitsche tael, destyds aen het hof van Braband zeer gemeen, der dietsche taelbeschaving zeer voordeelig was.

Des menestreels vrlendinne.

Minlike ende goet,
Hovesch (2), rein van sinne
Essi (3), ende wel gemoet,
Die ic mit trouwen minne.
Si es coninghinne

(1) Gunne. — jonnc.

(2) Edelaerdig, wellevend, zie blad. 31. n. 7.

(3) Is zy.

In mire herten gront,
Daer si es bestedet (1) inne,
Nu ende oec taller stont.
Vriendelike bevangen (2)
Heeft mi een roder mont
Ende twee blosende wangen.

Melmaend.

Eens meien morgens vroege
Was ic opgestaen;
In een scoen boomgaerdekin
Soudic spelen (3) gaen :
Daer vant ic drie joncfrouwen staen ;
Si ware so wale gedaen (4).
Dene sanc vore, dander sanc na :
» Harba lori fa (5) ! harba, harba lori fa ! harba lori fa ! »
Doe ic versach dat scone cruut
In den boomgardekin,
Ende ic verhoorde dat suete geluut
Van den mageden fijn,
Doe verblide dat herte mijn,
Dat ic moeste singen na :
» Harba lori fa ! harba, harba lori fa, harba lori fa ! »

Jan Van Heelu, ook wel *Van Leeuwen* genaemd, waerschyntlyk omdat hy lang in een klooster te Leeuwen verbleef, droeg zyn historisch gedicht, *De slag van Woeringen*, op aen Magaretha, prinses van Engeland, verloofde van Jans zoon, opdat zy daerdoor vernemen mogte hoe groot een held haer schoonvader was, en om haer tevens aen te sporen de dietsche tael te leeren.

» Ene gichte (gifte)
Van dietschen gedichte,
Daer si dietsch in leeren moghe. »

(1) Geplaetst. Het geb. " besteed zyn, " gevestigd zyn.

(2) Gevangen gemaekt.

(3) Wandelen — gaen uit vermaek.

(4) Schoon — zoo wel aengedaen.

(5) *Herba flors fa* : de kruiden bloeijen.

Dit gedicht is op een classisch plan van eenheid gebouwd en de hoofdpersoon, Jan de Eerste, heeft al het grootsche, al het verhevene wat in een heldendicht wordt vereischt. Als poëzy is het eenvoudig en zuiver, ja, verdient al den lof, welken men er, sinds de nieuwe uitgave van Frans Willems, aen toekent. De dichter bezat derhalve zyn onderwerp goed genoeg om een gansch oorspronkelyk karakter aen het zelve te kunnen geven.

Ziehier hoe hy verklaert ooggetuige van den slag te zyn geweest :

Daerom soe moetic dichten,
Salic van allen wel berichten
Dat een vore ende ander na,
Na dat ic sach ende versta.
Want dat ic niet en hebbe gesien
Soe hebbic emmer van dien
Seker kennisse ende weten ;
Des derrick (1) my wel vermeten.

Verders is gewis de heerlykste plaets uit zyn gansch gedicht de *Toespraek van hertog Jan aen zyne ridders en knechten*.

Knapen, riddersen, ende heeren
Daden daer als die vroede,
Ende ontvingen, met oetmoede,
Al meest als Kerstene liede,
Dat hoege Sacrament, met niede (2),
Daer ghewaerlike es binnen
Den Heere, daer ane steet tverwinnen (4).

* * *

Doen dede die hertoge van Brabant
Sine bosinen (4) blasen thant.

- (1) Dat zegt : *durf ik*. Heden nog hoort men die uitdrukking in Brabant.
(2) Vurige begeerte. — drift.
(3) Waerin waerlyk besloten is de Heer, aen Wien de zege hangt.
(4) Bazuinen, — krygsmuzyk.

Doen wapende hem (1) al dat here,
Als te trekene te ghewere (2).
Die hertoge was cortelinghe (3)
Bereet, ende dede een ors (4) bringen ;
Ende daer toe twee orse bereiden,
Die hi voor hem dede leiden
Overdeect met covertueren,
Ende sine baniere daer bi vueren (5)
Ontploken (6), als ten striden bereet.
Doen die hertoge daer bescreet
Sijn ors, en sachmen nye (7) dier
In scine (8) soe wijchgier (9) ;
Noch ten striden wert ghelaten
Soe coenlike utermaten (10)
Also die hertoge doen gheliet.
Sine lieden en merden (11) niet ;
Want si waren bereet sciene (12),
Ende volgeden na sine baniere
Int velt, daer si se sagen houden,
Also die ghene die bliven wouden
Bi hem, levende ende doot,
Vore dies hertogen conroot (13)
En hilt banieren en ghene
Van sinen tekene meer dan ene ;
Daer was sijn lichame altoes bi :
Daer die baniere voer, daer was hi
Toten inde, van dat began.
Al dat dit hertoge hadde an,

(1) Zich; nog in de volkstaal : *hem* voor *zich*.

(2) Te wapen — in 't geweer trekken — te wapen trekken.

(3) Spoedig — in korten tyd.

(4) Paerd. In de engelsche tael nog aenwezigh.

(5) Voeren.

(6) Opendedaen.

(7) Nooit. — Nimmer.

(8) Blykbaer — in schyn.

(9) Strydbegeerig.

(10) Noch iemand, die zich zoo koen vertoonde tegenover dezen stryd.

(11) Talmden. — Verwylden.

(12) Schielijk. Thans schier, in den zin van *byna*.

(13) Bende. — Gevolg.

Wapenroc, helm ende britsieren (1),
Dat hadde al teken (2) van sire banieren,
Alst te rechte hebben soude :
VAN SABELLE (5), METTEN LEEUWE VAN GOUDE.

* * *

Die hertoge sprac toe sinen lieden
Ende gaf hen troest ten stride waert,
Ende seide : » Na den coenen aert
Van uwen vordren (4) seldi dinken,
Die men nie en sach winken (3),
Noch van haren heere vlien !
Wildi nu daer na tien (6)
Soe sal ons grote eere gevällen.
Ic belove my van (7) u allen,
Dat ghi my dicke (8) hebt wel gedient
Ghi heeren, ende lieve vrient (9) ;
Maer nu gheet ierst ane die noot (10) ;
Want ic dincke hier te bliven doot,
Of ic sal tfelt met eeren winnen.
Want dat moete (11) God bekinnen (12),
Dat ic quam in dese saken
Dat (13) ic lantvrede woude maken :
Daer bi (14) sal ons God bewaren.
Ic sal selve te vorst (15) varen,
Want ic hen bat dan ghi

- (1) Schouderplaten.
- (2) 't Wapenteeken. — Blazoen.
- (3) Op een zwart veld.
- (4) Voorouders. — Voorgangers.
- (5) Wanken, wyken.
- (6) Te werk gaen, — het geb. tieren, aerden.
- (7) Ik ben over u te vrede.
- (8) Vaek — dikwils.
- (9) Vrienden. Enkelvoud voor meervoud.
- (10) Maer nu begint eerst het gevaer.
- (11) Moge — kunne.
- (12) Doorgronden — inzien.
- (13) Doordien — daer.
- (14) Daerom zal ons God...
- (15) De voorste — vooraen.

Ghemonteert (1), blijft bi my,
Beide arme ende rike (2),
Soe vaste ende soe vromelike (3),
Dat my van achter noch van besiden
Nieman en moge toeriden.
Die ons van vore willen deren
Die sal ic alsoe verweren
Dat ons sal eere daer af gescien !
Siedi mi gaen in hant (4), of vlien —
Ic wille dat ghi my selve verslaet !,,
Sijn woort ende sijn coene ghelaet
Makede meneghen daer soe stout
Ende ten wige wert (5) soe bout (6),
Dat hen dochte, eer sijs begonnen,
Dat die sege (7) ware ghewonnen.

De Antwerpenaer *Jan de Klerk* (8) schreef, onder aenmoediging van Vorsten en groote Heeren, historische en didaktische gedichten. Zyne *Brabandsche Yeesten*, opgedragen aen hertog Jan III, is eene berymde *Cronyck* van langen adem en is in eenvoudigen en duidelyken styl geschreven. Jan de Klerk was een waerdige navolger van Jacob Van Maerlant. Behalve zyne groote *Cronyck*, schreef hy nog merkwaardigs : *der Leeken Spiegel* (1330), en de *Dietsche Doctrinale* (1345), twee didaktische gedichten.

Zie hier een staeltje uit laetst genoemd werk :

Der bi hebbic dit boeckskyn,
Dat vore lach int latyn,

- (1) Toebereid, gansch gewapend.
- (2) Zwakken en sterken. Vermogenden en onvermogenden.
- (3) Moedig.
- (4) In 's Vyands handen zien vallen.
- (5) Ten stryde.
- (6) Stout.
- (7) Zege ware behaald.
- (8) Zyn familienaem was *Jan Boendale* ; men meent dat hy te *Teroueren*, by Brussel, geboren is. Hy nam het ambt van greffer der stad Antwerpen waer.

Al tAntwerpen ghetoghen ute (1)
Daer in ligghen grote vertute (2)
Van doeghden ende van zeden,
Ende van menigher wysheden
Met autoriteiten al beweven,
Die wise meestre wilen screven,
Der men mach leren tsame
Orbore (3) der ziele en ter lichamen.
Daeromme es syn name wale
Die *Dietsche doctrinale*.

Clignett en *Steenwinkel* meenden, ten onrechte, dat dit gedicht van Jacob Van Maerlant was. Voor de tael, kon men er zich al ligt aen bedriegen; Jan de Klerks tael is zoo keurig en zoo grammaticael als die van Jacob Van Maerlant. Ypeij hout de *Dietsche doctrinale* voor een der zuiverste voortbrengsels der nederlandsche letterkunde van den ouden dag (4).

Behalve de *Liefde-* en *Leerpoëzy*, de *Ridder-* en *Burgerzangen*, hebben wy nog uit dit tydvak de *Kloosterlitteratuer*, die zich onderscheidt door haren dweependen geest en losbandigheid van verbeeldingskracht. Onder de talryke voortbrengsels van dien aerd, zyn de schriften van *Jan Ruysbroeck* (5) welligt de eenige die hier melding verdienen. Ruysbroeck (*Ruusbroec?*) schreef eene zuivere en krachtige proza; zyn geest is verheven en gansch mystiek; hy hekelt fel de misbruiken zyns tyds, vooral in geestelyke zaken. —

Omtrent het tydstip, waerover wy hier handelen, begonnen de *Sprekers* en *Gezellen* hun zwervend leven allengskens te verlaten; de geest van het genootschapsleven ontwikkelde zich meer om meer

(1) *Ik heb dit boekken te Antwerpen uit het latyn vertaald.*

(2) Krachten, goede hoedanigheden.

(3) Vruchten voor ziel en lichaam.

(4) *Gesch. der ned. tale*, blad. 357.

(5) Jan Ruysbroeck was Prior van het klooster van Groenendale, by Brussel; professor David, in zyne voorrede van *Mans Gheesteleken Tabernacule* VI. Bibliophilen, 3° serie n° 4, geeft als stellig op, dat de naam des schryvers ontleend is aen den naam zynr geboorteplaats: Ruysbroeck, dorp op de Senne in Brabant.

en gaf aanleiding tot het ontstaan der *Rhederykkamers*, die later, zoo magtig en bloeiend in ons Vaderland werden.

Er ware, over bedoelde gezelschappen, een lyvig boekdeel te schrijven; doch, ons bestek kan ons geens zins toelaten er hier breedvoerig over uit te wyden. Wy meenen geen juister, geen helderder denkbeeld van die instellingen te kunnen geven, dan met de kernachtige en allen zins nauwkeurige beschrijving, over den bloei der zelve, uit Dr Snellaerts *beknopte geschiedenis der nederlandsche letterkunde* over te nemen.

— « Het is in de eerste jaren van het Burgondisch bestuur, dat men de kamers van rhetorica ziet opkomen, om welhaest, onder den invloed van wedstryden en geldelyke toelagen van wege de steden, aanmerkelyk te vermenigvuldigen. Ten jare 1394 beschreef de stad Doornik een letterfeest, waarby de Nederduitsche kamers op eenen afzonderlyken wedstryd werden uitgenoodigd. In het Walenkwartier evenwel bekwamen deze geestesoefeningen in zoo geene hooge mate de volksgunst als in Vlaenderen, waer men alras geene stad, zelfs geen dorp, dat niet zyne rederykkamer bezat, meer telde. Van Vlaenderen ging de zucht voor die vereenigingen over naer Braband, en Jan de Vierde, de stichter der Hoogeschool te Leuven (1425), volgde zynen neef, den hertog van Burgonje, na in 't aenmoedigen der edele kunst. Na Braband waren het Zeeland en Holland, de twee nieuwste aanwinsten des hertogen, die aen de beweging deel namen.

Het wezen der werkzaamheden van de rederykkamers moest noodwendig de aandacht der Nederlanderen tot zich trekken. Maerlant, de groote hervormer der letterkunde in de dertiende eeuw, benevens eenige hem waerdige tydenoten en opvolgers, hadden den openbaren geest in den weg van het didaktische geleid. Wel is waer, dat het volk, door zich zelve altyd dichterlyk, de schilderende letterkunde niet geheel verliet, maer in zyne natuerlyke neiging geweld aengedaen zynde door hen, die, met verachting voor hunne voorgangers, den scepter der alleenheersching over den geest zwaelden, voegde het zich naer zyn nieuw toonbeeld, en de letterkunde nam eene rigting, slecht en verder-

felyk ten aenzien der form, der uitdrukking en der gedachte, en den ingang openende aen haerkloveryen. En evenwel, deze school droeg eens rype vruchten, en er kwam een volk uit te voorschyn, moedig genoeg om zich te meten tegen den ontzaggelyksten alleenheerscher, welken het hedendaegsch Europa voor de negentiende eeuw voortbragt.

Daer bestonden twee soorten van kamers van rhetorica *vrye* en *onvrye*. Om te worden vry verklaerd had men twee oktroomen noodig, een van de plaatselyke overheid, welke zich daerdoor tot het geven van geldelyken onderstand verbond, een ander van de hoofdkamer, dergelyke in Vlaenderen zich twee bevonden : de *Alpha en Omega* van Ypre en de *Fonteinisten* van Gent. Door dezen tweeden vrybrief, verkreeg men de bevoegdheid om op pryskampen te verschynen.

De leden eener kamer waren verdeeld in *Hoofden* en in *Kameristen* of *Kamerbroeders*. De hoofden heetten *Prinse, Keizer, Deken, Hoofdman, Facteur*. Er was een *Fiskael*, om de orde te onderhouden en alles na te gaen, een *Vaendeldrager*, en een *Zot of Nar*.

De facteur was de dichter der kamer. Hy was belast met het vervaerdigen van alle noodige gedichten en tooneelstukken voor byzondere feesten, met het oplossen der vragen door andere kamers voorgesteld, en met het uitschryven der pryskaerten. Hy deelde de rollen uit aen de spelers, en onderwees de *Jongeren* in de kunst van *rhetorike*. Elk facteur had eene onderscheidene kenspreuk, op zyn naem of hoedanigheid zinspelende, en waerby hy doorgaends meer bekend was dan by zynen wezenlyken naem. De prins, het eigenlyke hoofd der kamer, was zoodanig in aenzien, dat de facteur nooit een refrein voorlas zonder het zelve aen hem op te dragen.

De oefeningen der kamers bestonden in het vervaerdigen en voorlezen van aller hande gedichten, waeronder het kniegedicht byzonderlyk uitmunte; doch voornamelyk in het vertoonen van tooneelstukken en het bywonen van pryskampen en samenkomsten. De pryskampen hadden meestal plaets tusschen de vrye ka-

mers van een zelfde landschap. Onder de merkwaardige byeenkomsten van dien aerd, van het midden der zestiende eeuw, kunnen wy noemen : het landjuweel van 1539, te Gent, waer meest Vlaemsche, het landjuweel en het haegspel van 1561, te Antwerpen, waer Brabandsche, en het landjuweel van het zelfde jaer, te Rotterdam, waer Hollandsche kamers op verschenen. Men heette *Landjuweel* den kampstryd tusschen de kamers der steden, of liever de luisterlyke intrede dier gezelschappen. Het *Haegspel* was de intrede in een dorp, of in eene stad tot sluiting van het landjuweel, in welk laetste geval het zelve plaets had voor de plattenlandsche gezelschappen en voor diegene onder de steedsche, welke aen het landjuweel geen deel hadden genomen.

Men kan zich thans moeijelyk een denkbeeld vormen van de pracht dier feesten, op kosten der steden en des adels gegeven, welke vreemdelingen en landzaet gelykelyk kwamen toejuichen, waer duizenden, op 't kostelykst uitgedoschte ruiters, met geestdrift aen deel namen, waer duizenden liefhebbers op praelwagens naer toesnelden, om elkander den prys van geest en van wetenschap te betwisten. De adel bemoeide er zich mede, vooreerst uit zucht tot vermaek en om de vorsten na te volgen, gelyk Jan den Vierde en Filips den Schoone, twee bekende vrienden der letteren en der vlaemsche beweging; later dienden hem die feesten tot dekmantel van byeenkomsten, waerop de ernstigste belangen des lands behandeld werden.

Ten einde een denkbeeld te geven van den luister dier feesten, welke gewoonlyk eenige dagen aenhielden, laet ik hier eene korte schets volgen van het gene van 1561 te Antwerpen, en het welk den derden Oogst begon.

Het feest werd gegeven door de kamer der *Violieren*, die alsdan voor prins had een stadsschepen, den heer van Rumpst, en tot hoofdman den burgemeester zelven, Anthonis van Stralen, Heer van Merxem, die later, op bevel van Alva, te Vilvoorde onthalsd werd. Op den bepaelden dag werden de kamers, onder het geluid der klokken en het geschal der klaroenen, door de *Violieren* ingehaald. De stad vertoonde eene verbazende levendigheid : overal

waer de stoetvoorbytrok schenen de huizen, liefbebbers en adel om stryd, tot vreugde te noodigen; elke woning was op het bevalligst versierd, de straten wemelden van slingerend bloemfestoeten, en 't scheen alsof het juichende volk de triomfale intrede bywoonde van den redder des vaderlands.

De *Violieren* ontvingen de onderscheidene gezelschappen aen de grenspalen der stad. Zy telden vyf-en-zestig ruiters, rykelyk gekleed in violette rytabbaerds, hoeden en sluijers van de zelfde kleur, witte wambuizen, kousen en laersjens, de pluim drie-kleurig: violet, rood en wit. De *Violieren* werden gevolgd van veertien, aen 't feest deelnemende kamers, van welke het *Marienkrancken*, van Brussel, den stoet sloot. Dit laetste gezelschap telde niet minder dan dry honderd veertig ruiters, zeven antieke praelwagens, en zeven-en-zeventig andere prachtig versierde wagens. De ruiters droegen kramozynroode, lange kazakken, met zilveren boordsels omzet, roode hoeden, gemaekt op de wyze van antieke helmetten, witte wambuizen, pluimen en laersjens, en waren gegord met zeer aerdig gevlochtene gordels van gouden *tocque*, van vierderlei kleuren: geel, rood, blauw en wit. De wagens waren overdekt met rood laken, met wit gestreept en geboord: de wagenlieden droegen roode mantels. Het geheel getal gildebroeders, die te peerd zaten, beliep tot dertien honderd dry-en-negentig, de triomfwagens tot dry-en-twintig, de eenvoudige wagens tot zeven-en-negentig. Des anderendaegs begaven zich de gezamenlyke gildebroeders in stoet naer de hoofdkerk, om de goddelyke dienst by te wonen. Den vyfde, gaf de stedelyke regering eene tafel aen de prinsen, hoofdmannen, dekens en facteurs, en aen de edellieden tot de onderscheidene kamers behoorende.

De tooneelstryd begon den achste. — De prys voor het Spel van Zinne werd behaald door de *Roos*, van Leuven; voor het Battement door den *Vierigen Doorn*, van 's Hertogenbosch; voor den *Protoog*, of het voorstukjen, door de *Leliekens uit den dale*, van Leeuwen. De andere pryzen werden toegewezen aen het *Marienkrancken*, voor de intrede; aen de *Pioene* van Mechelen, voor het

geestrykste blaozen; aen den *Groeijenden Boom*, van Lier, voor den ommevang; aen de *Leliekens uit den dale*, voor het poëtelyk punt, of de oplossing in verzen van een wysgeerig of historisch vraagpunt. De prys van den zot, voor de boertigste klucht en den langsten dronk, werd toegekend aen de *Vreugdebloem*, van Bergen-op-Zoom. De vertooningen hadden plaets des namiddags; en den avond voor dat zy speelde, verlichtte iedere kamer den gevel harer herberg, waer zy tevens haer *poëtelyk punt* aen op-hing. Ook voor het fraeist verlichten, bekwam het *Marienkrancken* den prys.

Dry dagen na dat die luisterlyke wedstryd was geëindigd, had het haegspel plaets voor de Brabandsche dorpen en vryheden, alsmede voor de kamers der steden, welke zich op het landjuweel niet vertoond hadden. De pryzen werden toegekend aen de *Korenbloem* van Brussel, aen de *Jannettebloem* van Lier, aen de *Heidebloem* van Turnhout en aen den *Bloeienden Wyngaerd*, van Berchem. De verschillende pryzen in beide wedstryden, door de stad verloofd, beliepen tot over de honderd oncen zilver.

Die plegtige feesten, waerhenen men uit alle gewesten der Nederlanden stroomde, waren veel te zeldzaam om den volkslust te kunnen bevredigen. Zoowel de grootere steden, als de geringere en de dorpen, schreven van tyd tot tyd *dicht-*, of gelyk men het toen heette, *refereinfeesten* uit, dergelyk men een zag in 1502 te Antwerpen, in 1504 te Leuven. In de steden beriepen zelfs de onderscheidene wyken elkander op dicht- en tooneelkampen; ja, de drift er voor was zoo groot, dat vreemdelingen, die onze streken kwamen bezoeken, over zooveel geestdrift verbaesd, er schier niet aen dachten om andere zaken op te teekenen. De steden, welke boven andere byzonderlyk uitstaken, waren Antwerpen en Audenaerde.

Wy hebben gezien in wat zonderlinge betrekking de verschillende kamers van een gewest stonden: dat er namelyk hoofdkamers waren, het regt bezittende aen de andere brieven van toelating af te leveren. Filips de Schoone van hier uitgaende, en eene gelykmatige rigting aen al de Nederlandsche kamers wilstende geven, stichtte in 1493, te Mechelen, eene souvereine kamer

en nenoemde zynen kapellaen, Pieter Aelturs, tot *Souvereinen Prinse*. Dit besluit was genomen : « by eenen gemeenen accorde ende conventie van de Cameren, Collegien en de Broederschappen van der voerseyder rethoryken *van der Duytscher tonghen*, binnen de Nederlanden, ofte emmers van der meester menichte van dien by hem daertoe beschreven ende versaemt. » In het jaer 1505 verplaetste Aelturs deze souvereine kamer naer Gent, alwaer hy voor haer eenen altaer deed oprigten in de kapel zelve van den Burgondischen vorst. Dezelve moest bestaen uit vyftien leden, waervan de voorzitter of prins de vorst zelve was ; doch gelyk de vorst niet altoos de vergadering kon bywonen, werd de kamer voorgezeten door eenen *Stedehouder*. Ook vyftien Jongers, die gehouden waren het werk van rhetorike te leeren, moesten er aen toehooren ; en gelyk deze instelling gedeeltelyk van eenen godsdienstigen aerd was, werden er vyftien vrouwen in aengenomen, ter eere der vyftien mysteriën Maria's. De algemeene vergaderingen hadden vyftien mael in 't jaer plaets. Eene zoodanige onderscheiding als deze souvereine kamer genoot, wekte den nayver der andere Gentsche kamers op, te meer daer de Fonteinisten er by hun regt verloren om aen andere gezelschappen brieven van toelating af te leveren. De Fonteinisten beriepen zich op den raed van Vlaenderen en op den grooten raed van Mechelen ; doch keizer Maximiliaen, in hoedanigheid van voogd over zynen neef Karel V, wees, by twee onderscheidene gelegenheden, het regt toe aen de souvereine kamer. Deze instelling mogt eventwel de nederlandsgezinde vorsten niet overleven, en keizer Karel was de laetste. Nog in 1577 begroette zy den prins van Oranje, de laetste mael dat zy teeken van leven heeft gegeven. » —

Om ons overzicht van het tweede tydvak te sluiten, en by de de uitvinding der Boekdrukkunst (1432) stil te houden, zullen wy hier nog aentoonen dat, op het einde van dit tydvak, de germanische tongvallen nog weinig onderelkander verschilden ; vooral de vlaendersche en brabantische dialekten, of het *dietsch*, hadden de nauwste gelykenis van vorm en uitdrukking met het hoogduitsch.

Zie hier, ten bewyze der nauwe gelykenis der beide oude talen, een fragment van een hoogduitsch geschrift uit dien tyd; het is getiteld : *Die geschichte des Malagiss*. (1)

Vatter, sone, heyliger geyst !
Der alle ding hat volleist (2)
Dich bitt ic hic am beginne,
Das du erclerest mir die sinne
Zu dichten disz abenture.
O Gott ! du wurdest onser geselle,
Als du menschlich lip (3) empfingt.
Edele frauw von groszen wert !
Du must mir helfen zu diser fert (4)
Das ich volbring disz werk.

Men ziet het, geen Vlaming zal met het verstaen dier tael verlegen wezen; en moest zy voor den graed van beschaving, en ingezien het tydstip, waerop zy geschreven werd, met den tongval onzer streek vergeleken worden, zoo meenen wy de zekerheid te hebben dat de tael van *Van Maerlant*, *Van Heelu*, *De Klerk* en anderen, — wat vorm, keurigheid van uitdrukking en vooral vloeijigheid betreft, — er niet zou voor onderdoen.

Wy willen hier, eer wy tot het derde tydvak overgaen, de heden-daegsche nederduitsche tael en de huidige hoogduitsche tael tegenover elkander stellen en eene lyst van *analogiën* voor het Engelsch en het Hoogduitsch opgeven.

De dichter Dautzenberg zong voor het eerste feest des duitsch-vlaemschen Zangverbonds (5) :

(1) Zie *Adelungs* Altdeutsche gedichten in Rom. bl. 55 en verder.

(2) *Kelian* geeft ook *volleesten*, *perficere*, *absolvere*.

(3) Dat is; *lyf*, *leven*.

(4) *Vaert*, *togt*, *onderneming*.

(5) Gehouden in 1846.

Vlaemsch en Duitsch.

O Moederspraek, du bist my waerd
En lief als geest en goed,
Dy hang ik aen met trouwen aerd,
Met zuiver jonglingsbloed ;
Des vaderlands eerwaerde schoot,
Dien Arndt bezong, is breed en groot,
En wie 's lands grootheid af kan meten,
Zal dy, myn wellust, nooit vergeten.

In 't vlaemsch klonk myner moeder zang,
By 't teeder wiegenlied,
En zulk een dierbren zielenklank
Vergeet myn harte niet.
Doch duitsch en vlaemsch zyn nauw verwant,
Zoo nauw als rechte en linker hand,
En duitsch is duitsch 't zy hoog of neder, —
Dat klinke in onze zangen weder.

En duitsch zy duitsch ! Verdorr' geen telg
Aen Deutschland's eikenboom,
By zyne schaduw ruste elk Belg
Van Maes en Scheldezoom.
Ja, duitsch zy duitsch ! die tael alleen
Zegt ons van waer, zegt ons waarheên ;
Der wetenschappen neveldalen
Verlicht zy met haer zonnenstralen.

Wie offer voor den Frank, verstomm'
Die woordenbedelaer,
Hy duizelt in het donker om,
En nimmer ziet hy klaer ;
Gebonden ligt in zuider oord
Des beedlaers geest aen 't vreemde woord :
Athene, trots zyn wondergaven,
Noch Rome kan zyn ziele laven.

Slechts waer de spraekbron rein en klaer
Ter volksgeestlaving vloeit,
Slechts daer gedyt, wat recht en waer,
Wat godlyk ons doorgloeit.
Des roep ik van den Keulschen dom,
Waerop ik vol begeestring klom :
Verbindt u, Rhy- en Scheldebroeders,
Blyft eeuwig uwer tale hoeders !

Deutsch und Vlãmisch.

Du Muttersprache bist mir lieb,
Mir lieb wie Geist und Blut,
Dir hang ich an mit frommem Trieb,
Mit reiner Jünglingsglut.
Des Vaterlandes hehrer Schooss —
Wie Arndt es sang — ist breit und gross,
Und wer die Grösse kann ermessen,
Wird er die Liebste je vergessen?

Dass Vlãmisch mir die Mutter sang.
Und mich als Kind beglückt',
Das weiss ich, und ihr Seelenklang
Noch heute mich entzückt;
Doch Deutsch und Vlãmisch sind verwandt,
So nah' als recht' und linke Hand,
Und Deutsch ist Deutsch, ob hoch ob nieder,
Das zeugen unsre Bundeslieder.

Und Deutsch sei Deutsch ! kein einz'ger Ast
Verdorr' am Eichenbaum,
Dann findet auch der ferne Gast
• In seinem Schatten Raum.
Ja Deutsch sei Deutsch ! Die Sprache nur
Zeigt uns des Wissens grade Spur,
Nur sie mit ihrem Glanzesstrahle
Erhellt des Forschens Nebelthale.

Wohl kennet seines Denkens Bild
Der stolze Bettler nicht
Drum tœlpelt er auch wirr und wild,
Drum wird es ihm nie licht :
Gefesselt lieget fort und fort
Des Bettlers Geist am fremden Wort :
Nicht Rom kann seinen Mangel enden,
Nicht Hellas mit den reichsten Spenden.

Nur wo der Sprachquell rein und klar
Dem Volksgeist offen steht,
Nur dort gedeiht was recht und wahr,
Was göttlich uns umweht.
Das ruf' ich hoch vom Kœlner Dom
Dem Rheine wie dem Scheldestrom.
O mœcht' es jeder Bruder fassen,
Und nie vom Heilighume lassen.

Zyn nu die beide talen, Hoog- en Nederduitsch van den huidige[n] dag, voor elken, min of meer geoefenden blik, niet de zelfde? Zyn behalve eenige verschillende woorden, voor het rym gekozen, de wortels, de vormen, de woordstelling niet ten nauwste verwantschap? — En wie nu, by het zien dat men in België het Hoogduitsch en het Engelsch door middel van het Fransch aenleert, zyne verontwaardiging! neen, zyn medelyden wil opgewekt voelen, onderzoekte met eenige aendacht de volgende lysten van *analogiën*.

Nederduitsch-Hoogduitsch.

1. De uitspraak der letters is voor de beide talen nauwgenoeg de zelfde; enkel valt er aen te merken dat de duitsche *u* als de vlaemsche *oe*; de *ü* als de fransche *u*; de *ä* (*æ*) als de fransche *è*; *eu* als de vlaemsche *y* (*ei*), en de *ö* (*ø*) als de vlaemsche *eu* klinken. De medeklinkers zyn juist de zelfde, behalve *v*, die als *f*; *w* als *v*, en *x* als *ts* uitgesproken worden.

2. Onze uitgangletter *t* (*d*) wordt gewoonlyk in het hoogduitsch *s*, *z* of *tz*: — *dat, wat; das, was; water, wasser; beter, besser; groot, gross; tyd, zeit; zwart, schwartz.*

3. De nederduitsche *p* staet gelyk met de hoogduitsche *f*, telkenmale dat zy door eenen langen klinker of tweeklank is voorafgegaen: — *ape, affe; pape, pfaffe; rapen, raffén; hopen, hoffén; ryp, reif; kuip, kufe; loopen, laufen.* Wanneer de *p* achter eenen korten klinker komt verandert zy in *pf*: — *appel, apfel; tappen, zapfen; damp, dampf; kop, kopfe.*

De *p* wordt nog *pf* als ingangletter van het woord: — *peerd, pferd; plegen, pflégen; pad, pfad.*

4. In het hoogduitsch hoort men de *sch* meestal voor de medeklinkers *l, m, n, p, r, t, w*; in het nederduitsch hebben wy die enkel voor de *r*; voor de andere letters stellen wy de *s* alleen: — *slagen, schlagen; smal, schmal; snyden, schneiden; spreken, sprechen; staen, stehen.*

Voor de *r* en voor eene klinkletter is het gebruik der *sch* het zelfde in de beide talen: — *schaep, schaf; schenken, schenken; schoon, schœn; schryven, schreiben.*

5. De uitgangletter *k* wordt veelal *ch*: — *ik, ich; dyk, deich.* Ook dikwyls

in het midden des woords, als zy achter eenen langen klank voorkomt : — *maken, machen ; breken, brechen.*

6. In het hoogduitsch gebruikt men doorgaends de harde *t* en *b*, waer wy de zachtere *d* en *v* bezigen : — *dood, todt ; dag, tag ; geven, geben ; loven, loben.*

7. Wanneer de medeklinker, die verandert, voorafgegaen is van eenen langen klank, wordt deze in het hoogduitsch kort : — *water, wasser ; ketel, kessel ; open, offen ; maken, machen ; gade, gatte ; bedelen, betteln.*

8. De vlaemsche *o* luidt veelal *u* in het hoogduitsch : — *kond, kund ; vonk, funke ; donker, dunkel ; dom, dumm ; jong, jung.*

9. De *y* stemt overeen met de duitsche *ei* : — *byl, beil ; grypen, greifen.* Wanneer de *y* kort is wordt zy *i* : — *my, mich ; wy, wir ; gy, ihr.*

10. De scherplange *ee* luidt in het hoogduitsch ook *ei* : — *deel, theil ; weenen, weinen ; been, bein.*

11. De tweeklanken *ui* en *ou* veranderen gewoonlyk in *au* : — *huis, haus ; zuiver, sauber ; vrouw, frau ; bouwen, bauen.* — *Au* blyft gelyk in de beide talen : — *dauw, thau ; blauw, blau.*

12. Behalve de reeds aengehaelde letterveranderingen, merkt men nog de verplaatsing der letter *r* aen : *borst, Brust ; korst, krust ; berd, bret ; ternen, trennen ; pers, presse ; vorsch, frosch ; versch, frisch.*

Hier by dient wel in het oog gehouden te worden, dat al die aengedeuide veranderingen in de schrifttael veel gevoeliger zyn dan in de gesprokene tael ; de hoogduitsche *dialekten* hellen veelal naer onze spreekwyzen en onze klanken nemen by het volk gewoonlyk een hoogduitsch geluid aen. Het is overigens eene, by ondervinding bewezenezaak, dat Hoog- en Nederduitschers, op eenige dagen verkeer, zonder hindernis spreken en redekavelen.

Als ons bestek zulks toeliet, zoo zouden wy hier doen zien dat de overeenkomst der beide talen, onder de *grammaticale* betrekking, even zoo regelmatig, even zoo merkwaardig is. Behalve voor het vormen van het meervoud der substantiven en het vervoegen van eenige tyden der werkwoorden, zyn de algemeene regels der Spraekleer nauwgenoeg de zelfde. Het onderscheid van syntaxis in toe te kennen aen den verschilligen invloed, die op beider talen heeft gewerkt ; de Hoogduitschers hebben hunne tael meer naer het Latyn, wy de onze meer naer het Fransch, verwrongen (1).

(1) Men zie verder over die belangryke stoffe, welke wy hier slechts ter loops aengeroerd hebben, 't merkwaardige werk van *Hubert Van den Hove (Delcourt)* getiteld : *LA LANGUE FLAMANDE, son passé et son avenir*, Bruxelles, 1844. En de *ANALOGIES LINGUISTIQUES*, van *P. Lebrocquy*. Bruxelles, 1845.

Nederduitsch-Engelsch.

De engelsche tael is mede van teutoonschen oorsprong, en dus ook met de Nederduitsche verwantschapt; doch, is zy, door vermenging met eene tael van romaensche afkomst, vooral in hare vormen, meer dan de hoogduitsche van den oud-germanischen grondvorm afgeweken.

Eventwel heeft zy nog eene zoo nauwe gelykenis met onze tael dat wy, met eene oppervlakkige kennis van het fransch, het engelsch, byna zonder studie, verstaan. Omtrent twee honderd grondwoorden zyn nog letterlyk de zelfde (1). Met duizende woorden hebben het zelfde worteldeel.

Zie hier overigens eenige aanmerkingen van eene algemeene toepassing :

1. De nederduitsche werkwoorden hebben, in de onbepaalde wyze, den uitgang *en*, in het engelsch blyft die weg : — *binden, bind; drinken, drink; hangen, hang; helpen, help; winden, wind.*

2. De vervoeging der werkwoorden heeft in de beide talen de grootste gelykenis, soms volkomene overeenstemming : *ik begin, J begin : ik spin, I spin; ik won, J won.*

3. Onze substantiven met lange *a* : *laen, pael, maen, slaef, staet, welke* men eertyds schreef, en nog uitspreekt : *lane, pale, mane, slave, state,* blyven volkomen de zelfde.

4. De klank *ie* is in het engelsch *ee* en wordt juist gelyk uitgesproken : — *bier, beer; hiel, heel; diep, deep; riet, reet.*

5. Onze *oe* wordt doorgaends vervangen door *oo* : — *boek, book; goed, good; poel, pool; noon, noon.* De uitspraek is gansch eensluidend.

6. Het vlaemsche *auw* stemt overeen met het engelsche *aw* : — *klauw, claw; rauw, raw.*

7. *Om* en *on* hebben, als uitgangen der engelsche woorden, eenen doffen klank, juist gelyk aen ons *em* en *en* : — *bodem, bottom; boezem, bosom; ik reken, J reckon.*

8. Vroeger schreven de Vlamingen als ingangletter de *c* waer zy nu de *k* zetten; de Engelschen hebben de *c* behouden : — *kat, cat; ik kan, J can; kruim, crum.*

9. Even eens hebben de Engelschen onze oude *c* voor de *k* behouden : — *dek, deck; dok, dock; klok, clock.*

10. De vlaemsche ingangletter *z* is meest altyd *s* in het Engelsch : — *zelf, self; zeven, seven; zyde, side; ziften, sift; zand, sand; zap, sap; zoo, so; zoon, son; zon, son.* Er zyn er eene menigte.

(1) LEBROCVY, bladz. 161 — 167, geeft er de volledige lyst van op.

11. In het midden der woorden heeft de zelfde verwisseling plaets : — *wyze, wise; bezig, busy.*

12. De twee letters, die de nauwste betrekking tot elkander hebben, zyn de *f* en de *v*. De eerste is ingangletter in het Engelsch, de tweede in het Nederduitsch; de woorden in welke zy voorkomen zyn zeer talryk : — *Vet, fet; vinden, find; vlas, flax; vinger, finger; vriend, friend; veel, full.* In het midden der woorden zyn die letters veelal de zelfde : — *even, even; euvel, evil.* Als uitgangletter zyn zy voor de beide talen *f* : — *wolf, wolf; half, half; proef, proof; kaf, chaff.*

13. Eene menigte engelsche woorden hebben den verkorten vorm van het nederduitsche woord; daerom zyn ze niet onkennekelyk : — *koning, king; nagel, nail; hagel, hail; molen, mill; heuvel, hill.*

14. Vele woorden hebben geen verschil dan eene letterverplaatsing (*métathèse*): — *wrat, wart; krulling, curling; borst, breast; vorst, frost.*

15. De nederduitsche keelklanken *ch, k* en *g* verdwynen meest allen uit de overeenkomstige engelsche woorden : — *wachten, wait*; en al worden die letters nog in de spelling behouden, zy worden eventwel niet uitgesproken, als in : — *knee, gnaw, might, knight.* — De weglating der *g* op het einde der woorden is byna algemeen : — *dag, day; weg, may; zorg, sorrow; wilg, willow; volgen, fallow.* Die soort van woorden is zeer talryk.

En, wat de afleiding en vorming der woorden aengaet, is de gelykenis even treffend.

16. De voorvoegsels : *be — be; ver — for; ont, on — un; mis — mis*; dienen in beide talen op de zelfde wyze : — *knauwen, beknauwen — gnaw, begnaw; vergeven — forgive; oneven — uneven; ontbinden — unbind; misdaed — misdeed.*

De achtervoegsels : *er, aer — er; en — en; ing — ing; ling — ling; ig — y; tig — ty; lyk — like, ly; nis — ness; sch — ish; te, de — th; schap — ship; aerd — ard; heid — head, hood; dom — dom; loos — less; vol — ful; voudig — fold; ken — kin; zaem — some*, zyn even eens gebruikelijk in het Engelsch en in het Nederduitsch : *maker — maker; gouden — golden; werking — working; vondeling — foundling; bloedig — bloody; twintig — twenty; godlyk — godly; vergiffenis — forgiveness; vlaemsch — flemish; warmte — warmth; vriendschap — friendship; dronkaerd — drunkard; kindschheid — childhood; koningdom — kingdom; goddeloos — godless; hoopvol — hopeful; drievoudig — treefold; lammeken — lambkin; langzaem — langsome.*

De samengestelde woorden worden in 't Engelsch gelyk in het Nederduitsch gevormd. Dat zegt : het hoofdzakelyke deel is een substantif; daerby kan gevoegd worden : 1. Een byvoegelyk naemwoord, 2. een werkwoord, 3. een bywoord of voorzetsel, 4. of een ander zelfstandig naemwoord : — *bloeddor-*

stig — *bloodthirsty*; *hartbreking* — *heartbreaking*; *voerman* — *foreman*; *winterhuis* — *winterhouse*, enz. enz.

Verder is de engelsche tael vatbaer voor al de rykheid der zamenstelling waerdoor 't Hoog- en Nederduitsch zoo krachtig, zoo juist, zoo zwierig van uitdrukking zyn.

En de Belgen blyven onwetend onder den last der poogingen, welke zy aenwenden om *Hoogduitsch* en *Engelsch* door middel van *Fransch* aen te leeren!...

Zy willen, langs de *fransche Seine*, den *duitschen Rhy*n en den *engelschen Teemsch* opvaren... die *weg* is zeker verkeerd!...

Derde tydvak.

Onder de uitvindingen die den menschelyken geest tot onsterfelyke eer verstrekken, zegt Van der Palm (1), en tevens aen het menschdom onwederstaenbaren dienst hebben bewezen, bekleedt de Boekdrukkunst eenen uitstekenden rang.

» Zy vervulde den verborgen wensch der vrienden van waerheid en deugd, en ging welhaest allerwenschen te boven. Zy schudde het juk der geheimhouding af, en liet zich binnen den omtrek harer eerste werkplaetsen niet bepalen. Verspreid over de beschaefste deelen van Europa, vergenoegde zy zich niet, met de behoefte van het kinderlyk onderwys, of der huishoudelyke godsdienstigheid te bevredigen. Zy nam hoogere vlugt, en stond, de pas ontwaekte drift naer ware geleerdheid, en onvervalschten smaek, krachtdadig ten dienste. Al wat de oudheid heerlyks en uitmunten tonds had voortgebracht, werd uit verholen schuilhoeken voor het licht gedaegd; de heilige Boeken der openbaring verschenen in der zelve oorspronkelyke talen; de fakkels der wysheid en der godsdienstkennis werd tevens ontstoken, en alle wetenschappen baedden zich in eenen nieuwen hemelgloed! »

(1) Red. uitvinding der Boekdrukkunst.

Ja, de Boekdrukkunst, uitgevonden omtrent 1432 door Laurens Janz. Koster, burger van Haarlem, heeft welligt tot de zedelyke volmaking van den mensch meer bygebragt dan alle andere uitvindingen ; zy was het licht dat de eeuwige duisternis moest opklaren ; zy was de baken, die voortaan teruggaen onmogelyk zou maken ; zy was de kracht die, door alle eeuwen heen, den mensch vooruit moest helpen op het gebied van verlichting en beschaving !

En op welk tydstip werd het menschedom door de Voorzienigheid met die hoogere weldaet begiftigd? Op een tydstip van verzwakking en moedeloosheid! Op een tydstip dat het regt van geboorte, en de magt des bloeds hunnen wankelenden troon op nieuw wilden bevestigen; op een tydstip dat onze moedertaal, onder het fransche Huis van Burgondië, verbasterde en verviel!..

Ons derde tydvak, van de Boekdrukkunst tot de Hervorming, of zoo men wil tot aen *Vondel* en *Hooft*, schittert niet zoo zeer door uitstekende namen, als Maerlants, Melis Stokes, door eeuwige gedenkstukken onzer letterkunde, als *de Heliand*, *Reinaert de Vos* en andere; eventwel is dit tydvak, als overgangspunt zeer belangryk.

De grootste figuren, welke wy in voorhanden tydvak aentreffen zyn gewis *Marnix*, *heer van St. Aldegonde*; *Houwaert*; *Anna Byns*; *Koornhert*; *Spiegel*; *Roemer Visscher*; *Casteleyn* en vervolgens : *Knubber*, *Colyn Van Ryssle*, *Van Zuylen*, *Van Nyvelt*, *Dathenus*, *Despars*, *Dodonæus* en anderen.

De laetste helft der vyftiende eeuw, voor den leeftyd van Anna Byns, mag als een tydperk van volkomene rust voor de Letterkunde beschouwd worden.

Het is ook rond dien tyd dat onze Tael zoo noodlottig verbasterde. Margaretha van Oostenryk was der nederduitsche tale wel niet vyandig, zy zelve maekte dietsche verzen, maer zy was de fransche gedachten tevens zeer genegen. In haer Hof kriede het van fransche Hovelingen, die onzen Adel op den lyst der parysche *beaux-esprijs* schoeiden. De feestelykhe den hielden er niet af, en alles droeg den stempel van eene zouteloose lichtzinnigheid. Het werd de mode, in plaets van de regelen der dichtkunst in acht te

nemen, aerdigheden uit te vinden, en in stede van oorspronkelyke
/ zuivere nederduitsche tale, een mengelmoes van bastaerdwoorden
te bezigen.

Zie hier een staeltje van *Anthonis de Rouere* (de Rovere) "*Brug-
ghelinck, vlaemsch doctor ende gheestich poëte,*" uit zyn *A B C van
Maria*, gedicht omtrent 1482, en te Antwerpen gedrukt in 1562.

Aenminnichste » Bevelichste » Curieuse
Duwagiere » Eerlycxste » Fonteyne
Ghesinnichste » Heylicshte » Joyeuse
Kancheliere » Leerlicxste » Mageleyne
Natuurlicxste » Ontfaermichste » Presentatie
Questinghe » Redelicxste » Saluerende
Tracterelicxste » Verwaermichste » Xcusatie
Ynvestinghe » Zedelicxste? » Forterende.

Men ziet het, die tael is allerslechts; zy verraedt geheel en
gansch de bespottelyke kinderachtigheden en ydele opsieringen,
welke des tyds in den bedorven smaek vielen.

Casteleyn, van *Audenaerde*, die aldaer Factor der Rhederyk-
kamer, *Pax vobis* was, en by zyne tydgenoten den eernaem van
excellent Poëet moderne verwierf, omdat hy doorging voor den
hersteller der voetmaet, schreef eene, even kreupele, bastaerdtael
als de Rouere. Het slot zyners *conste van Rhetorycke* luidt als
volgt :

Om te concludereen van onze begrypt,
Deës historie moraliseerende
Is in den verstande wel accordeerende
By der passie van Christus ghebenedyt.

De Brabander, *Johan Baptista Houwaert*, schreef eene allen zins
zachttere, ofschoon van bastaerdwoorden niet gansch zuivere tael.
De geleerde taelkundige *De Vries* noemt hem te regt den *braband-
schen Cats* zyns tyds. Zie hier een staeltje van zyne poëzy (1).

(1) VII^{de} boek, *Pegasides pleyn, ofte den Lust-Hof der Maechden*, hist. en mythol.
leerdicht van omtrent de 60,000 verzen; in-4°. — 4 deelen, 1582-85.

Aurora hadde tgras bepeerelt » wel dicht
Met haren zoeten dau, Phœbus hadde de kouwe
Met den nacht verdreven, en de Weerelt verlicht
Met syn klaer blinckende stralen van gouwe,
Als dese dry eerbare Maechden ghetrouwe
Uyt haer zacht bedde waren opghestaen ;
En wy zyn doen in Pegasidis Landouwe
Naer den schoonen Lusthof der Maechden ghegaen ;
Als wy daer waren heb ick van stonden aen
Van mynen monde ontploken (1) » de boorden
En tot dees dry Maechden ghesproken » dees woorden :

Ghy edel Maechden, wilt met ghenuchten
In desen playsanten Lusthof scheppen behaghen,
Aenmerct de schoon bloemkens, en lieflycke vruchten,
Die de groeyende kruyden en boomen draghen !
My dunct dat Epicuri hoven niet en plaghen
Schoonder te zyn in voorleden jaren,
Noch Alcinoi hoven, daer nachten en daghen,
Winter en Somer, bloemen en vruchten waren,
Noch Hesperidi hoven, daer tusschen de blaren
Gouden appelen wiessen, niet om volloven :
Den Lusthof der Maechden gaet veel hoven te boven.

In diversche hoven wassen schoon frutagien,
Ooc veel bloemen en kruyden, daer den geest in verheucht,
Mitsgaders oock schoon groene folagien,
Met alderley vruchten, die ghy dencken meucht ;
Maer in desen Lusthof behoort de jonghe jeucht
Hun onghelyck meer te verjolysen (2) :
Want in desen pleyn is te vinden de Deucht
Die boven alle vruchten is te prysen,
En boven kruyt en bloemen, diemen ons mach wysen
In ander hoven, waer sy moghen ghelegghen » zyn,
Sy zyn wys die tot de deucht ghenegghen » zyn.

Wilt dan in desen pleyn » der deuchden » wandelen,
Daer ick u zal leeren zeedbaer officien,
En wilt hier int ghemeyn » met vreuchden » handelen

(1) Geopend, ontloken.

(2) Verlustigen.

De zoete bloemkens van goede conditien,
En voor u eerste exercitien,
Zoo pluct hier Violetten van ootmoedicheyt,
En zuiver Lelien zonder vitien,
Penseekens van wyse voorhoedicheyt,
Met Kerssoukens (1) van ryper vroedicheyt,
Die voor schoon Sonne-schyn » daer » ontplyckende zyn,
En voor tSpinnen fenyn » haer » toeluyckende zyn.

* *

Duysent ghelycke bloemkens van zulcken geure
Zuldy in desen lustighen pleyn vinden,
Wandelt hier nu vry achtere en veure,
En wilt u te plucken onderwinden.
Voor den verdoolden en voor den blinden
Ist dat wy jonstich en liberael « zyn :
Wie bevryt wil wesen van zwaer allinden,
Die pluct hier bloemkens die medicinael » zyn,
Zoo curabel moeten zy u altermael » zyn,
Zoo nut moeten sy u smerten » terstont » zyn,
Als sy u met goeder herten » ghejont » zyn.

Wilt de schoonste en beste bloemkens zoeken,
En daer af maken eenen lustighen hoet (2),
Pluct de medicinaelste in alle hoecken,
En ghebruyctse als een wyse maghet goet,
Maer wacht u doch wel, dat ghy niet en doet
Als den oyevaer, die in de beemden (als de vrije)
Veel lieflycke bloemkens treet onder den voet
Om te zoeken een fenynighe pry :
En zoect also egheen fauten ghye,
Maer de beste vruchten in dit prieel.
Hy is wys die verkiest het beste deel.

Ghelyck eenen wan behout het beste graen,
Daer het slecht kaf uytvliecht al metten wint,
Wilt ghy oeck alsoo het beste houden voortaan,
Maer en wilt niet wesen zoo dwaeslyck ghesint,

(1) Madeliefjens.

(2) Krans, als hoofdsieraed.

Dat ghy ghelyck den buyel (daer men meel in bint),
De blomme laet uitrysen, en de zemelen hout,
Want de zemelen worden van de beesten verslint,
En men pryst de blomme ghelyck Cyfers gout.
Die tquaetste verkiest, en het beste schout,
Die en achtmen niet veel have noch eere weert.
Hy is dwaes die voor theste het quaetste aenveert.

Doen begonsten dees dochters ter aerden te bucken
En van tusschen de groene kruyden en blaren
De beste oorboorlyckste kloemkens af te rucken,
Die in desen Lusthof en pleyne waren,
Sy begonsten se met hoopen te vergaren
Om wech te deelen, en om hen met te vercierien,

Maer hy, die in dit tydvak den grootsten invloed op tael en letteren heeft uitgeoefend, is zonder twyfel de antwerpsche geestelyke dochter en onderwyzeresse *Anna Byns*. Zy verhief zich in roem, door het zoogenoemde *Refereyn*, tot boven al de vlaemsche en hollandsche dichters des tyds. De geest harer schriften is de getrouwe afspiegeling harer eeuw; Luther en zyne aenhangers zyn het doelwit, waerop de geloovige katholieke vrouw de scherpste schichten der epigram rigt. Zy werd de *brabandsche Sopho* bygenaemd.

Hare tael is vloeiend en krachtig, doch ook niet volkomen van bastaerdwoorden vry; hare poëzy wegslepend en welluidend. Men oordeele :

Bisschoppen, Prelaten, groote Cadetten,
Heeren en Vorsten, al die sitten in wetten
Als dienaers des Heeren!
Laet loven den Heere met trompetten ;
Laet clincken schalmeyen en claretten
Al tot zynder eeren :
Wilt met chimbalen zynen lof vermeerren ;
Wilt gheen tamboeren oft herpen sparen,
Om den Heere te loven, naer Davids leeren ;
Laet clincken de snaren.

O Orphee, wilt alle beesten vergaren,
Die ligghen gedoken, in bosschen, in duynen ;
Alle vogelkens, wilt u hier by oock paren,
Op boomen, op tuynen ;
Heft op, stemmen, wilt niet vesen (1) oft ruynen (2),
Loeft den Heere elck in synder talen ;
Laet u voysen clincken als basuynen,
Datment mach hooren op bergen, in dalen,
Dat Gods lof mach vermeeren in alle palen,
En zyn eere, die schier te niete zyn beye...
Loeft den Heere, met desen soeten Meye !

Loeft God, tis recht, ghy redelycke gheesten,
Daer Davidt seyt; Loeft den Heere, alle beesten,
tSy van wat manieren,
Voghelen des hemels, minste metten meesten,
Beesten der aerden, wint, hagel, en tempeesten,
Wilt Gods lof verchieren (3),
Locht, wolcken, zee, wateren, alle rivieren
Oock alle visschen, die daer in blycken,
Met alle dinstrumenten diemen mach hantieren
Van soeter musycken !
Loeft den Heere met woorden van rethorycken :
Loeft den Heere, maechden en jonghelinghen :
Loeft den Heere, berghen, hovelen en dycken,
Fonteynkens die springhen ;
Loeft hem, sienlycke en onsienlycke dinghen :
Wateren, die boven die Hemelen duycken,
Met al den lof diemen mach verstringhen (4) :
Loeft Hem, al datis in sweerelts beluyken (5) :
Loeft Hem, alle cruydekens, groene struyken,
Vruchtbaer landouwe en dorre heye,
Loeft den Heere met desen soeten Meye !

- (1) verzelen.
- (2) Fluisteren.
- (3) Bewerken — eeren.
- (4) Aenzetten.
- (5) Trans, omsluiting.

Loeft den Heere, ghy hemelen en tfirmament,
Sonne en mane, alle planeten ient (1),

Reghen en dau,

Met alle den sterren den Hemel ontrent (2) :

Werdt (3) in Gods lof, die Hem te loven zyt gewent,
Niet traghe oft flau.

Loeft Hem, alle aertryck drooghe en grau,

Oock alle beemden lustich en groene,

En oock alle bloemkens ghelu (4), peersch, blau,

Nu in saysoene !

Loeft Hem dach en nacht, avont en noene :

Al dat inden Hemel is oft daer ondere,

Loeft den Heere, van alle zyn crachten coene

Die wercken wondere.

Loeft den Heere, altsamen, en elck bysondere,

Dat leven, ontfaen (5) heeft in steden, gheluchten.

Loeft den Heere, blixem en dondere ;

Boomen, ghebladert, bloemen, en vruchten,

Met volhertelycker blyschap sonder duchten,

Met yochen (6), met singhen, met soeten ghescreye (7) ;

Loeft den Heere met desen soeten Meye.

Metten soeten Meye wilt den Heere loven,

Nu als de veldekens, priëlen, en hoven

Gheven soeten goor (8) ;

Maer en blyft opte creaturen niet verschoven,

Door hen leardt minnen den Schepper hier boven,

Die zyn tresoor

Der genaden ontslyt : tdoedt al zijn devoor ;

Tot solaes der menschen groyen bloemen en cruyt,

De vogelkens soetelyck houden haren choor

Singhende overluydt :

O Christen ziele, weest danbaer met soo ruydt (9),

(1) Schoon; *djent* wordt nog in Vlaenderen gehoord.

(2) Omstreeks den hemel.

(3) Wordt.

(4) Geel; nog geb. *geluwe*

(5) Ontvangen.

(6) Jokken, spelen.

(7) Geschal; geestdriftige vreugde.

(8) Geur.

(9) Zoo (een) vogelzang.

Wildt u inwendighe ooghen ontsluyten,
Gaedt uwen Bruydegom metter minnender bruyt
Soecken daer buyten :
Scheppers schoonheydt meret in de bloemkens die spruyten.
Aurora schinkt ons even ghedichte (1)
Den soeten dau, uut shemels conduyten (2),
Die tgarseken doet groyen metter sonnen lichte ;
Die soeticheyt des tydts verblydt elck ghesichte.
Ghy, die int veldt doet u vespereye (3),
Loeft den Heere met desen soeten Meye.

CONCLUTIE.

Als ghy de sonne siet blincken inden throone,
Noch alle de velden becleet met groene » nu :
Neerstelyck meret, dat de vruchten staen schoone :
Altyt loeft den Heere, avont en noene » nu.
Bidt Hem, want tis grootelyc vandoene » nu,
Innichlyck, dat Hy wil sinen gheest » sinden
In alle Prelaten en Princen coene » nu ;
Niet en twyfelt, hoe seere wy ons bevreesst » vinden :
Soo doende, sal lichtelyck al dit tempeest » inden.

De Rethoryk-maetschappy van Amsterdam, « *In liefde bloei-
jende*, » stelde zich op het einde der xvi^{de} eeuw door hare werk-
zaemheden aen het hoofd van al de nederlandsche genoot-
schappen. Zy telde in haer midden de dry voornaemste mannen,
welke in Holland voor tael en letteren werkzaam waren : *Hendrik
Laurentz Spiegel*; *Dirk Volkertz Coornhert*, en *Roemer Visscher*.

Coornhert was geheimschryver der Staten van Holland ; hy dient
te gelyk als geleerd en aenzienlyk man geëerbiedigd te worden.
Zyne tael was kiesch en zuiver ; vooral in zyne prozaschriften
bragt hy veel by om de tael te ontdoen van haren valschen tooi
en talryke bastaerdwoorden. In de voorrede zynen *Twespraack van*

(1) Dicht, gepast.

(2) Buizen ; het fransche *conduit*.

(3) Namiddag-vespertyd.

de Nederduytsche Letterkunst laet hy in de volgende bewoording zynen afkeer voor de verbastering der tael blyken.

« Het zyn nu geleden wel twintig jaren, dat ick bemerckende de overvloedige ryckdommen onzer nederlandscher talen, enighen onlust daer inne nam, dat men zo ghantschelyck zonder alle nood ghewoon was te lenen ende te lortsen van vreemde talen, tgeen wy zelve meer ende beter t'huys hadden; derhalven ick voor my nam myn moedertael weder in haer oude ere te brenghen ende haer kleed, dat van zelfs ryckelyck was en cierlyck, van de onnutte lappen ende vuyle brodderyen te zuiveren. »

Zie hier verder nog een staeltje in poëzy van 's mans keurige tael. (*Slecht gebruyck ende misbruyck van tydicke have.*)

Na des menschen gemoed neemt alle dingh zijn beelde,
't Weeldigh Paradijs en was Adam geen weelde.
Zoo en is den armen, die in God kan verblijden,
Zijn gebreck geen gebreck, maer oeffeningh van strijden.

In tijdlick goed vindtmer Arm, Middelbaer, en Rijk :
't Leven der Armen, waent elck Mensch ellendigh ;
't Gemeene pijnlick, omme d'arbeyd bestendigh ;
Maer 't rijke zaligh, door weeldes valsche blick :
Dus jaeght elck na rijckdom met geweld oft practijck,
Door 't verkeerde oordeel verleyd zijnde schendigh.
Want 't is niet buyten, maer in elck inwendigh,
Zo wat verblijd oft bedroeft ons leven al gelijk.
Men vindt zo wel rijcken als armen die trueren :
Immers de grootste druck, druckt den grootsten dueren (1),
Alsmen groote vreughde in kleyne huttekens ziet.
Dit moght niet zijn, zo d'uyterlijke dinghen
Uyt haren aerd vreughd oft druck noodlijck voortbringen :
Dus baert rijckdom geen lust, noch armoe geen verdriet.

Atys, des machtigen Ceresus zoon,
Was stom, noyt mensch hoorden hem spreken,

(1) Deuren.

Tot dat een vyandt des Coninx persoon
In knechts habijt wilde deursteken,
Daer is des zoons liefde gebleken,
Deur 's vaders noodt binnen zijn woningh,
De stomme sprack met ernstelijck smeken,
Och steeckt niet vriendt, dit is den Koningh.

Volgens meening van den taelkenner *De Vries* zou *Spiegel*, die een groot koophandelaer was, als beoefenaer der fraeije letteren en taelkunde, Coornhert nog overtroffen hebben. Zie hier wat Ypeij in zyne geschiedenis der nederlandsche tale daer over zegt.

« Niet slechts dreef *Spiegel*, in navolging van *Coornhert* de bas-taardwoorden uit onze taal, maar ook zuiverde hij haar, met eene zoo nette als stevige hand, van vele andere smetten en leemten. Hy kende den aard der taal, en wist hare kracht meesterlijk te doen uitkomen en werken. Hij voerde weder oude woorden, die in onbruik waren geraakt, op eene zeer zinrijke wijze in. Hij was vol vinding, bij het uitzoeken van de keurigste uitdrukkingen, die hem voor zijn onderwerp dienden. Hij koppelde onderscheidene woorden, die nooit, dan op zich zelven, gebezigd waren, zamen, waar door zij eene gemengde, maar voor de zaken juist geschikte beteekenis kregen. Hij gaf aan zijne redenen, zoo in onrijm als rijm, eenen krachtigen nadruk, en, in weerwil van den hoogen draf, dien hij hield, eene behoorlijke zachtvloeiendheid. »

Zulke lofspraek zou kunnen overdreven schynen, indien wy niet in staet gesteld waren om, door de schriften des Mans zelve, te bewyzen dat zy allen zins wel verdiend is.

Zie hier een liedeken van Spiegel :

Weeldedorst.

Een burgherlijke strijdt,
Woeker, zorgh en nijdt,
Drukt deerlijk onze schoulers.
Ha wenschelijke rust!
O klein ghenoeghens lust
Van onz' vreedzame ouders!

Doemen grof watmer (1) droegh,
De melck-koe en de ploegh
Hietmen alleen in waerden :
Doe lagh het zorgelijk goudt,
Daer men nu veel afhoudt,
Vergheten inder aerden.

Hier was gheen peper vayl (2)
Engelsche oesters ghayl (3),
Nogh bastard zek (4) uyt Spangien,
Gheen Rhijns of Franse most :
Een hoenke was goe kost
Zonder olijf of orangie.

In Kaelkoet (5) voer gheen schip.
Men liet de Noordtse klip
Sijn wild-braed lustigh wayen.
Zy derfden vleys van que (6),
Rijsch ende buynsche me (7),
Zuycker en malvezeyen (8).

Nu woeltmen om den schijn;
Een bonsingh of een knijn
Dat zijn verachte voeren (9);
Maer Russe zabels eel,
Turx grofgrain, of fluweel,
Draeghen burghers en boeren.

Helaes, dit maakt de twist !
Noch waent hem elck een Christ,
En oeffent wet noch reden.
Ons ouders waeren vry
Van wet, en zonder zy
Hieldenze ghoeede zeden.

(1) Grove kleedingstof. — *watmer* verk. van *wat men er*.

(2) Te koop, het geb. *veilen*.

(3) Zoet.

(4) Sek-wyn.

(5) Calcutta ; speling op « kalkoenen koopen. »

(6) Kweperen.

(7) Honigdrank. Nog geb. in Vlaenderen.

(8) Malvoisie-wyn.

(9) Voeringen. Stofferingsen.

Ellik nu ander (1) leerd,
Die zelfs van 't quaedt niet keert ;
Dies leven wy in rouwen.
Dit maekt eensdeels 't ghescheel :
Ooch is het meestendeel
Om t' hebben en om t' houwen.

Gods ghoeden zijn ghemeen :
Ghenoeghdy, Prins, aen 't kleen,
Zoo quelt u ghenen morgen,
Onnutte overvloedt
Maekt meest het volck verwoed,
En doet hen angstigh zorghen.

Duegd verhuegdt (2).

Roemer Visscher, zonder het eigenlyk zoo hoog aengelegd te hebben, als zyne twee tyd- en strydenoten, schreef mede eene vloeiende poëzy in zuivere tael.

Wy geven er hier insgelyks een staeltje van op :

Ben ick niet geluckigh dat my Godt heeft toegeveugt
Een vrouwe, die verciert is met schoonheyten deugt ? —
En dat geluck, dat quam tot my gedreven,
Met uwen brief, die ghy my hebt geschreven.
Geluckig is waerlijck de veeder en schacht,
Die schreef dat soo groot van my is geacht :
Geluckig is de hand diese gezegelt heeft en gebonden ;
En aen my, door gratie, heeft gesonden :
Geluckig was de bode diese t' mywaerts brengen ging :
Maer noch veel geluckiger die den brief ontvingh.

Hoe ick desen Brief meer en meer deur las,
Hoe grooter mijn lust om te lesen was :

(1) Den andere. Elkander.

(2) Spieghele devies. Het was een algemeen gebruik des tyds dat elke dichter eene dergelyke kenspreuk had.

Want alle mijn verdriet dat ruymde 't velt,
En mijn geneught drongh op met gewelt,
Ter tijdt toe dat ick las een woordeken ongier (1),
Dat ick desen Brief moest werpen in 't vier.

Doe liet mijn geneughte weder hangen 't hoofd.
Denckt hoe dat twijffel mijn sinnen had berooft :
Want de onderdanigheyt, die t' uwaert groot » is,
My desen Brief te verbranden gebodt » wis.
En de lust die ick had om die te bewaren
Trock de handt te rugge, en dedet niet garen.

Al te met wurp ick die in 't vyer om te branden :
Terstondt greep ickse weder uyt met mijn handen :
Dan weder daer in, en kort weër uyt na desen :
Ten laetsten liet ickse branden, om dattet so most wesen,
Seggende, na dat ickse menighmael had gekust :
» Ghy moet verbrandt zijn om dattet haer so lust :
Want ick wil haer liever gehoorsaem, met druck en pijn,
Dan ongehoorsaem met alle vreughde zijn. »
Siet, hoe tot stof en asch is gekomen
Die meeste vreught die ick oyt heb vernomen !

Om ons derde tydvak te sluiten, dienen wy hier onze ernstige aendacht te vestigen op het grootste figuer uit dien tyd, op *Philips Van Marnix, Heer van Sinte Aldegonde*. Niet alleen als verdienstelyke letteroefenaer, maer ook als vrye Nederlander, dient hy by de laetste nageslachten in eere voort te leven.

Marnix was, neven Willem de Zwyger, de grootste Man der nederlandsche omwenteling. De rol, dien hy, in den stryd voor licht en vryheid, speelde, is merkwaerdig. — Toen het Vaderland, overlast van moeijelykheden, in zich zelve geene redmiddelen meer vindt, weet Marnix er in Duitschland te zoeken. In de kerk-

(1) Leelyk, afkeerig, onbegeerig.

vergaderingen verdedigt hy de gewetensvryheid met al de overtuiging eener mannelyke ziel; in de synode te Dordrecht doet hy Willem van Oranje tot stadhouder uitroepen; hy reist naer Engeland om de bataefsche Republiek onder de bescherming van Elisabeth te stellen; aen hem is men het vredeverdrag van Gent verschuldigd, by de Diëte te Worms verdedigt hy zyn land op de waerdigste wyze en door de Unie van Utrecht bevestigt hy het bataefsche Vaderland. België heeft eindelyk zyne magtige hulp noodig; hy wordt tot gouverneur van Antwerpen aengesteld en behoudt gedurende dertien maenden de stad, terwyl Alexander Farnese die met eene ontzaggelyke magt beleegert.

En by die talryke, by die verbazend groote staetsbezigheden, voerde hy de fransche en de vlaemsche pen. Hy schreef de *Tableau des différends de la religion, en de Bijencorf der Roomscher kercke*; verders hebben wy van hem, onder andere losse stukken, 't *Wilhelmus-Lied* en het *Eedverbond der Edelen*. Onlangs is er te Brussel eene volledige uitgave van 's mans werken in het licht gekomen (1).

De schriften van Marnix dragen gansch eigenaerdige kenmerken, zoo voor styl als uitdrukking en vorm; zyne tael is de zuiverste, welke men tot dan toe geschreven heeft; zy is om zoo te zeggen de tael van onzen tyd; met eene gewoone kennis der oud vlaemsche tael, kan men zonder uitleg te behoeven, Marnix vloeiend lezen. Wy laten hier, ten bewyze daervan, eerst een stael van zyne proza volgen (2).

« Na dien nu V. L. (3) den goeden wille sijner Vorstelijcker Ghedenaden aengaende dese vergaderinghe hier uyt hebt connen bemercken, ende de Commissie aengehoort die my syne Vorstelijcke Ghenade belast heeft, soo wil ick V. L. syner Vorstelijcker Ghedenaden meeninghe een weynich breeder verhalen. Als namentlyck dat syne Vorstelijcke Ghenade genoegsaem bericht is gheweest

(1) *Tableau des différends de la religion*, 4 deelen in-8°, 1857; — *De Beijencorf*, 2 deelen in-8°, 1858; — *Écrits politiques*, 1 deel in-8°, 1859. — Alles uitgegeven by François Van Meenen.

(2) *Vergaderinhe der Staten van Holland binnen Dordrecht in julio 1572*.

(3) *Ulieden*, nog geb. in aenspraken en brievenstyl.

ende oock metter daet claerlijck ghesien ende gemerckt heeft die goede ghetrouwicheydt ende goetwillichheydt die de Steden in Hollant sijne Vorstelijcke ghenade dragende zijn, daer in dat zy haer te deser tijt soo vrijmoedelijck ende oprechtelijck verclaert hebben teghen den Hertoghe van Alva ende synen aenhanck, met syner Vorstelijcke ghenade, als met haren wettelijcken ende rechten Gouverneur onder den Coninck van Spaengien te willen houden, ende met hem goet ende bloet opsetten tot verlossinghe hares vaderlandts uyt dese wreede ende grouwelijcke Tyrannie der vreemde Spaensche Knechten, die dit Landt nu ettelijcke jaren jammerlijck onderdruckt ende gespolieert hebben, ende noch daghelijcx soecken van alle hare welvaert te berooven ende te blooten; soo heeft syne Vorstelijcke ghenade niet willen nalaten my alhier te schicken ende in synen Name, ende van sijnen weghen V. L. ende de voorschreven Steden vriendelijck daer over te bedancken, ende gunstichlijck bidden dat ghy ende de selve Steden wilt daer inne volherden ende altijt voortgaen. Daerentghen oock V. L. aen te dienen die groote getrouwigheydt die syne Vorstelijcke ghenade tot alle dese Nederlanden ende insonderheydt tot Hollant ende andere provincien, onder syn Gouvernement resorterende, altyd ghedraghen heeft ende noch draghet. Begheerende oock V. L. aen te dienen dat ghylieden sulcx syner Vorstelijcke ghenade van gantscher herten wil toe vertrouwen, dat hem in syn herte leet gheweest is, ende noch leet is den grooten moetwil, onrecht ende geweld die den Hertoghe van Alva ende synen aenhanck den voorschreven Landen ende Steden heeft aenghedaen, om de selve van alle hare Privilegien, Rechten ende gherechticheden te berooven ende te spolieren, van alle hare welvaert te jaghen, ende te brengen in eene schandelijcke ende jammerlijcke slavernie onder sijne Spaensche Knechten, die doch van manieren ende conditien altijt vyanden deser Nederlanden gheweest zijn, ende de selve altijt ghesocht hebben onder hare Tyrannelijcke subjectie te brenghen. Ende en soude zyne Vorstelijcke ghenade niet lievers in dese werelt sien dan den dach dat den Nederlanden wederomme in haren ouden fleur ende voor-

spoedicheyte ende tot hare oude vryheyte, daerse onse Voorvaders door hare vrome loflijcke daden ingebracht ende onderhouden hebben, mochten wederkeeren. Tot desen eynde heeft syne Vorstelijcke ghenade van der eerster uere dat den Hertoghe van Alva in de voorschreven Landen met syne Spaensche Knechten inghevallen is, alle middelen, oncosten, arbeyt ende moeyte met grooter neersticheyte ende aller getrouwicheyte aenghewent, om de selve Landen van dese grouwelijcke Tyrannie ende gheweldighe moetwillicheydt te mogen ontslaen ende bevryen. Waer toe syne Vorstelijcke ghenade over drie jaren herwaerts met groote sware oncosten eenen schoonen hoop Ruyteren ende Knechten opgebracht heeft, ende is daer mede int Landt ghevallen, doch overmits daer geene alsulcke correspondentie en was van de Steden als syne Vorstelijcke ghenade wel ghehoopt hadde ende daer bilijck soude gheweest syn, en is daer mede niet vele uytgherecht gheweest, alleen heeft syn Vorstelijcke ghenade alle het gene dat hem noch overghebleven was daer aen ghehanghen, ende hem selven gantschelijck uytgheput ende ontbloot van allen middelen die hem noch waren overghebleven.

Niettemin soo heeft syne Vorstelijcke ghenade daerom den moet niet verloren ghegheven, noch en is oock syne getrouwe goetwillicheyte tot de Ingheseten des Landts, dieshalven niet vermindert gheweest, maer heeft alle middelen nacht ende dach gepracticeert om syne eerste voornemen, streckende tot de verlossinghe des Lants, te weghe te moghen brenghen. Ende nae dien het Godt almachtich nu gelieft heeft, nae vele zware verdruckinghe ende onverdraghelijcke bezwaringhe de ooghen der Ingheseten te openen, ende haer een hert te gheven dat vele onder hare steden, sich opentlijck hebben verclaert zyner Vorstelijcke ghenade toegedaen, ende den Tyran vyant te wesen, waertoe zy hulpe ende bystant by synder Vorstelijcke ghenade in alle onderdanicheyte seer vlijtich versocht hebben; Soo is syne Vorstelijcke ghenade met een hertgrondelijck medelijden over haer beweecht gheweest. Doch nae dien by van allen middelen ontrooft was ende derhalven de macht niet en hadde om eenen Crijch teghen den Hertoghe ende

synen aenhanck te voeren, heeft hy menichmael verclaert hem sulcx onmoghelijck te wesen, waer op zy seer ernstichlijck ende op verscheyden tyden ootmoedelijck gebeden ende versocht hebben, dat syne Vorstelijcke Ghenade hun in eenen alsulcken noot niet en wilde verlaten, met ghewisse toesegghinghe ende belofte, dat soo wanneer syne Vorstelijcke Ghenade met Ruyteren ende Knechten op den tocht ware, daer gheen ghelt en soude ontbrecken. Waer op syne Vorstelijcke Ghenade in syn hert beweecht wesende, over haer aenstaende perijckel, heeft wederomme op een nieuwe alle diligentie, moeyte, arbeyt ende vlyticheyt aengheleyt, ende alle syne vrienden ende maghen aenghesproocken, ende ten laetsten met groote swaricheyt soo vele te weghe ghebracht, dat hy nu ter tijt eenen schoonen hoop van uytghelesene Ruyters ende Knechten heeft int velt ghebracht, ende al ghenoech bereyt is om daarmede in het Landt te vallen, ende dit aenghevanghene werck Gods der ghewenschede verlossinghe des Landts gantschelijck van nooden is, datmen de selve Ruyteren ende Knechten monsteren sal ende in den Eedt brenghen, ende te doen hun hare behoorlijcke betalinghe; soo is sijne Vorstelijcke Ghenade ernstich begheeren ende gunstich bidden aen u luyden, ghy willet doch aensien die groote getrouwicheydt ende goede gheneghenheyt die syne Vorstelijcke Ghenade hier inne tot u luyden bewesen heeft, ende in stede vande selven te verschulden met verstrekinghe der voorgenoemder betalinghe en willet synen Vorstelijcke Ghenade in eene eeuwighe schande ende u selven met het gantsche Vaderlandt in een eeuwich verderf, jammer ende ellende niet brenghen: Maer u selven ende uwe steden met een vrijmoedicheydt des herten daertoe verwecken, dat zy alle dingen te rugge stellende, een yeder naer zyn vermoghen syne goetwillicheyt bewyse, om syne Vorstelijcke Ghenade uyt dese noot te helpen. Ghewis wesende dat soo ghyliden het niet en doet, ende dat door ghebreck van ghelde syner Vorstelijcke Ghenade Ruyteren ende Knechten tot den Vyant wijcken, ofte immers syne Vorstelijcke Ghenade verlaten: soo sult ghy dat gantsche Landt ende u selven in die aller jammerlijcxste catyvicheydt ende ellende brenghen, die noyt ghesien noch ghehoort en

is gheweest. Daer en teghen soo ghyluyden u hier inne ghewillich thoont ende synder Vorstelijcke Ghenade de middelen uytrectet, dat hy voort in het Landt vallen mach eer den Vyant hem meer stercke, soo is onse verlossinghe voor handen, ende wy staen in gewisse hope, dat het Landt in corten tyden in grooter voorspoet, fleur ende welvaren comen sal, dan het oyt gheweest is. Ende op dat ghy moghet beter weten waer op dat ghyluyden u te schicken hebt, so is syner Vorstelijcke Ghenade verhandelinghe met den Ruyteren ende Knechten aldus gheweest, dat hy hun op de monster plaetse, eer sy souden voort trecken, soude, ofte de gantsche betalinghe van drie maenden op de handt gheven, ofte neven de betalinghe van een maent eenighe verschrijvinghe ende verseeckeringe van vreemde Potentaten, inder Christenheydt, ofte immers eenighe Steden des Nederlandts tot borghe stellen. Aengaende het eerste point dat is nu onmoghelijck, alsoo ghy gehoort hebt : Het andere, en is op dit pas noch oorbaerlijck noch doenlijck, Want souden wy by vreemden Potentaten, als den Coninck van Vranckrijck ofte Enghelandt, sulcx versoecken, soo soude 't Landt in groot ende opentlijck perijckel staen onder vreemde Heeren te comen, dewijle zy dat ghelt niet en souden willen tellen, oft zy mosten wel verseeckert zijn op eenighe steden, dat syder niet en souden aen verliesen : Waer door zy eenen voet int Landt souden krijghen ende namaels daer uyt niet te brenghen zijn, alsoo by meenighe exempelen soude connen bewesen worden. Beneven dat syne Vorstelijcke Ghenade genoegh versocht heeft, dat sulcx op dit pas niet doenlijck en is. Derhalven en blijft er anders gheen middel dan dat de Steden haer verbinden ende verobligeren voor de betalinghe van de drie eerste maenden aen den Oversten ende Ritmeesteren syner Vorstelijcke Genade, ende hierentusschen alle middelen aenwenden van promptelijcken sonder vertreck op te brenghen een somme van hondert duysent Croonen, tot betalinghe der eerste maent. Dit is het ghene dat syne Vorstelijcke Ghenade op uluyden seer ernstlijck versoeckt ende begheert, verhopende dat ghyluyden in aenmerkinghe syner getrouwicheydt ende goede gheneghenheydt tot welvaert ende oock uwer eyghen salicheydt

ende welvarens, hem dat selve gheensins en sullet willen afslaen, noch weygheren. Hier op begheer ick dat de Heeren haer beract nemen ende mijn hare antwoorde willen verklaren. »

Zyne poëzy heeft geene mindere waerde; als proef gelooven wy hier niets beters te kunnen mededeelen dan het bekende *Wilhelmus-Lied*. Er bestaet eene copy van, eigenhandig door Marnix geschreven en gedagteekend 1568. Alle twyfel is dus wegens de echtheid van het stuk geheven.

Wilhelmus van Nassouwe
Ben ick van Duitschen bloet,
Den vaderlandt getrouwe
Blijf ick tot in den doedt,
Een Prince van Oraengien
Ben ick vry onverveert,
Den Coninck van Hispaengien
Heb ick altijd gheëert.

In Godes vrees te leven
Heb ick altijd betracht,
Daerom ben ick verdreven,
Om landt en luyd' gebracht (1);
Maer God zal my regheren
Als een goet instrument,
Dat ick sal wederkeeren
In mijnen Regiment

Lijt u mijn ondersaten,
Die oprecht sijn van aert,
God sal u niet verlaten
Al zijt ghy nu beswaert.
Die vroom begeert te leven
Bidt Godt nacht ende daech,
Dat Hy my cracht wil gheven
Dat ick u helpen mach,

(1) Van land en lieden beroofd.

Lijf end' goet al te samen
Heb ick u niet verschoont (1);
Mijn broeders hoogh van namen
Hebent u oock vertoont;
Graef Adolf is ghebleven
In Vrieslandt in den slach :
Sijn siel int Eeuwich Leven
Verwacht den jongsten dach.

Edel en hoogh gheboren
Van Keyserlijcken stam,
Een Vorst des Rijcks vercoren
Als een vroom Christen-man,
Voor Godes Woort ghepresen,
Heb ick, vry onvertsaeght,
Als een helt, sonder vreesen,
Myn Edel bloedt ghewaeght.

Mijn schildt en mijn betrouwen
Zijt ghy, o Godt mijn Heer ?
Op u soo wil ick bouwen,
Verlaet my nimmermeer?
Dat ick doch vroom mach blijven
U dienaer talder stont,
De Tyranny verdryven
Die my mijn hert doorwondt.

Van al die mij beswaren,
End' mijn vervolgers zyn,
O Godt wilt doch bewaren
Den trouwen dienaer dijn,
Dat sy my niet verasschen
In haren boosen moedt,
Haer handen niet en wasschen
In mijn onschuldig bloedt,

Als David moeste vluchten,
Voor Saül den tyran,

(1) Om u niet gespaerd.

Soo heb ik moeten suchten
Met menich Edelman :
Maer Godt heeft hem verheven,
Verlost uyt aller noot,
Een Coninckrijck ghegheven
In Israël seer groot.

Wac 't suer sal ick ontfanghen
Van Godt, mijn Heer, dat soet :
Daer naer soo doet verlanghen
Mijn vorstelijk ghemoet.
'tWelck is, dat ick mach sterven
Met eeren in het Veldt,
Een eeuwich Rijck verwerven,
Als een ghetrouwe Heldt,

Niets doet my meer erbarmen
In mijnen wederspoet,
Dan dat men siet verarmen
Des Coninghs Landen goet ;
Dat u de Spangiaerts krencken,
O edel Neerlandt soet,
Als ick dat gaen bedencken,
Mijn edel hêrt dat bloet.

Als een Prins opgheseten
Met mijnes heyres cracht,
Van den tyran vermeten
Heb ick den slach verwacht,
Die, by Maestricht begraven,
Bevreesde mijn ghewelt !
Mijn ruyters sach men draven
Seer moedigh door dat velt.

Soo het den wil des Heeren
Op dien tijt had gheweest,
Had ick wel willen keeren
Van u dit zwaer tempeest ;
Maer de Heer van hier boven,
Die alle dinck regeert,

Die men altijd moet loven,
En heeft sulcx niet begheert.

Seer prinslijk was ghedreven,
Mijn Princelijck ghemoet ;
Stantvastigh is ghebleven
Mijn hert in teghenspoet ;
Den Heer heb ick ghebeden
Uyt mijnes herten gront,
Dat hy mijn saeck wil reden,
Mijn onschult doen oirkont.

•Oorloff, mijn arme schapen,
Die zijt in grooten noit !
U Herder sal niet slapen
Al zijt ghy nu verstroit :
Tot Godt wilt u begheven !
Sijn heylsaem woort neemt aen,
Als vrome Christnen leven :
tSal hier haest zijn ghedaen.

Uoor (1) Godt wil ick belijden,
En sijner grooter macht,
Dat ick tot gheenen tijden
Den Coninck heb veracht ;
Dan dat ick Godt den Heere,
Der hooghster Majesteit,
Heb moeten obediëren,
In der gherechtigheit.

Het groote beeld van Marnix kondigt ons, in den reusachtigen
stryd der xvi^{de} eeuw, den dageraad aen van dat glorieryke tydvak
waerin wy *Vondel*, *Hoof* en *Cats* zullen begroeten !

(1) Uoor-Voor ; Eerst in de xvi^{de} eeuw kwam het onderscheid tusschen *u* en *v*,
uu en *w* algemeen in gebruik.

Vierde Tydvak.

De geschiedenis, van de vroegste tyden tot op onzen dag, bevestigt de waerheid dat een volk gedurende de verdrukking kiemen in zich opvat, die als in 't geheim ontspruiten, by de eerste gelegenheid opwassen en overvloedige vruchten leveren.

En welk volk op aerde zal daarvan een klaerder bewys geven dan het Nederlandsche volk met zynen stryd tegen Spanje!..... welke omwenteling was grootscher, was edeler, door hare grondbeginsels, roemryker door hare daden, en schitterender door hare gevolgen !...

De Staet, om de Kerk te steunen, verdrukte het Volk.

Het Volk offerde zich zelve op, schudde het Juk van den verdrukkenden Staet af, en bevestigde zyne rust door de vryheid van geweten!

Ja, Spanje heeft het, by bloedig betaelde ondervinding, aen Nederland geleerd, tusschen Kerk en Staet verplettert men geen krachtig, en van aerd vry geboren Volk.

Jammer dat de heilzame gevolgen van dien langen en glorieyken reuzenstryd niet voor al de provinciën van Nederland even gelukkig gedeijen mogten. Men weet dat de zuidelyke streken zich van de noordelyke afscheidden, en nog lang het juk der dwinglandy droegen, terwyl de zon der vryheid reeds helder over de vereenigde Provinciën glanste.

De prins van Parma gaf, namens het Hof van Spanje, in Vlaenderen vry zyne edikten uit, waerby de Protestanten bevel kregen òf hunne geloofsbelydenis af te zweren, òf hunnen geboortegrond te verlaten.

Ho, het was een hartverscheurend zicht, het, van Natuer zooryke, bloeiende Vlaenderen, onder den klauw der dwinglandy afgemarteld, te beschouwen! Zes duizend gentsche familiën moesten hunne haerdsteden ontvlugten! Ook waren de straten van Vlaenderens Hoofdstad doodsch en eenzaam, de van oudsher beroemde merktplactsen, waer voorheen het goud uit alle oorden des

aerdbodems te samen vloeide, waren alsdan, door het vry opschieten van gras en kruiden, als in groote weilanden herschapen.

Alwie 't hart voor vryheid en onafhankelykheid voelde kloppen zocht eene schuilplaets in de ontvoogde steden der Vereenigde Provinciën, alwaer om zoo te zeggen, door de samenvloeiing van verstandelyke magt, de brandpunten der beschaving en verlichting gevestigd waren. Amsterdam, Haerlem, Leyden en Gouda waren de verzamelplaetsen der Rhetorykers en Poëten.

Onder de Rhetorykkamers, welke de vlaemsche uitwykelingen in de noordelyke provinciën stichtteden, schitterde voornamelyk de kamer « *Wt levender jonste.* » De meest gekende Vlamingen, welke in dit gezelschap werkzaam waren en met de bloeiendste kamers van Nederland wedyverden, zyn : *Karel Van Mander, Zacharius Heyns, Jan Colm* en *Abraham Koningh.*

Als wy hier het vierde tydperk onzer lettergeschiedenis binnentreden, worden wy eerstvooral getroffen door drie namen, die ons tegenglansen, als stonden zy in gouden letters op de granietzuil der nederlandsche Eer te pronken, die namen zyn : **VONDEL, HOOFT, CATS!**

Dit roemryke driemanschap schittert aen den Nederlandschen Letterhemel even als een drietal starren, die hun licht op 't zelfde punt vereenigen; eventwel staen die drie *geniën* elk op zich zelve, elk is eene individualiteit.

Vondel, het Kind des Volks, met zyne krachtige verbeelding, met zyn uitstekend dramatisch gevoel, met zyne verhevene dichterlyke vlugt!

Hooft, de geleerde diepdenker, met zyne verfynde vormen!

Cats, de eenvoudige wysgeer, de treffende zedemeester, met zyne nooit geëvenaerde populariteit! —

JOOST VAN VONDEL (1) den 17 november 1587 toevallig te

(1) *J. Van Lennep*, op de prachtige uitgave van 's Dichters volledige werken, schryft ook *Van Vondel*; anderen hebben *Van den Vondel*, *Vondel* kortweg, en anders geschreven. Het zal welligt met den naem des beroemden Mans gegaen zyn, zoo als met duizende nederlandsche namen, waarvan de *prefixe* «*van den*» tot *van* bekort werd. In die meening verkiezen wy *Van Vondel*.

Keulen uit antwerpsche ouders geboren, volgde in zyne vroegste jeugd zyne ouders naer Holland. Het wordt thans algemeen voor waerheid gehouden dat hy het eerste schoolonderrigt te Amsterdam kreeg, alwaer zyne ouders kousenhandel dreven, en tot die klas van menschen behoorden, welke, vooral destyds, hunnen kinderen geene schitterende opvoeding gaven.

Het gemis aen grondig onderwys en verzorgde opvoeding kon eventwel, in den vurigen en diepgevoelenden knaep, de drift der poëzy niet lang onderdrukken; reeds in 1605, dus op achtienjarigen ouderdom, schreef hy verzen; het eerste stuk dat wy van hem bezitten is een *Bruylofts reffereyn*, het draegt geheel en al den stempel der Rhetorykers litteratuer; en, hadden wy er geene andere bewyzen van, de eerste schriften van *Van Vondel* zouden ons klaerblykelyk genoeg aentoonen dat hy zyne eerste letterwapens in de rhetorykkamers voerde. In 1611 bragt de brabantse kamer « *de Lavendelbloem* » zyn eerste dramatisch gedicht ten toonee. Dit stuk, getiteld « *Het Pascha ofte de verlossinghe der kinderen Israëls wt Egypten*, » is bombastig, gedwongen en vormloos, zoo als overigens al de rhetorykvoortbrengsels van dien tyd.

Eventwel verraedde het reeds al den dichterlyken aenleg, al het talent, waarvan de uitstekende jongeling korts nadien zoo schitterende proeven gaf.

Het dramatisch gevoel had de overhand in de gansche zamenstelling van zyn genie; zyne godsdienstige overtuiging — vurig en woelig, zoo als de geest zyns tyds — deed hem, by voorkeur, bybelsche onderwerpen behandelen. Zyn *Gulden winckel der konstlievende Nederlanders* (1613) en zyn *Vorstelyke Warande der dieren* (1617) zyn, uit het eerste tydvak van Vondels letterleven, welligt de eenige stukken die noch dramatisch, noch godsdienstig zyn.

De groote Dichter was geheel en al de Man zyns tyds; al wat hy rond zich zag gebeuren wekte zyne ryke verbeelding, zyn vurig hart op. Zoo nam hy werkdadig deel aen de eindelooze geschillen welke alsdan de geesten en meeningen verdeelden.

Het voortreffelyke treurspel *Palamedes* is niets anders dan de uitboezeming van *Vondels* diepe verontwaerdiging over de strenge

veroordeeling van *Olden Barneveld*. Het magistraet van Amsterdam had in het grieksch onderwerp gemakkelijck de inlandsche critiek erkent, en liet den grootsten der Amsterdamsche Burgers tot 300 guldens boet verwyzen, om den standvastigsten verdediger der nederlandsche vryheid te hebben durven wreken.

Onder de politieke godsdienstige werken staen, hoofdzakelyk als karakterschetsend voor den dichter, bekend: *De Rommelpot van 't Hanekot* (1627); *de Medatie van den Gomariste* (1630); *een Otter in 't bolwerck* (1630); *de Roskam* (1630) en *de Harpoen* (1630).

Omtrent dien tyd ondergingen de Rhederykkamers eene aenmerkelyke verandering, verbetering zullen wy zeggen; vooreerst werden twee der voornaemste versmolten, kortsnadien stichtte de Mec. Dr Samuël Coster zyne *Academie*, de regering vestigde hare aendacht op de openbare tooneelvertooningen, en liet eene schouwburg-zael opbouwen, die in 1638 ter plegtige opening gereed stond.

Nu werd eerst het genie van *Vondel* openbaerlyk erkend. Hem werd de eervolle taek opgedragen een *nationaal Treurspel* voor de inwyding van het nieuwe schouwburg te vervaerdigen! en de Dichter schreef zyn overheerlyk stuk *Gijsbrecht van Amstel*, eene bladzyde uit de Geschiedenis van Amsterdam, waerin de schryver eventwel den historischen zin heeft verwrongen, om *Vergilius*, in de *Verwoesting van Troije*, te kunnen navolgen.

Vondel leerde latyn, toen hy meer dan dertig jaren oud was; hy vertaalde een aental stukken van *Horatius*, *Ovidius* en *Virgilius*. De *herderszangen* zyn wat hy, uit dien latynschen schat, het beste leverde.

Later studeerde hy het grieksch, en leverde overzettingen van *Euripides* en *Sofokles*.

Doch zyne oorspronkelyke werken overtreffen verreweg zyne vertalingen. Zulk genie kon niet aen banden liggen, het moest zich vry uitstorten, het moest op vleugelen van vrye verbeelding zweven!

De *Rhynstroom*; de *Eeuwghety der Heylighe stede*; de *Kruisbergh*; de *Altaerghheymenissen*; de *Inwydinghe op het Stadthuys*; en de

Heerlyckheydt der Kercke zyn fraeije dichtwerken; doch, nergens is *Vondel* zoo schitterend *Vondel* als in de tooneelpoëzy, en wel voornamelyk in de bybelsche tooneelpoëzy! In *Lucifer*, by voorbeeld, daer is *Vondel*, zoo als de geleerde professor *Hofdijk* aenmerkt, « te gelyk de *Schakespeare* en de *Milton* van Nederland. »

Vondel heeft zeer weinig in proza geschreven; hier en daer eene voorrede by zyne Gedichten gevoegd. Zyn styl is zuiver, gansch nederduitsch, doch, in waerde niet te vergelyken met zyne poëzy.

Hy bragt in het geheel twee-en-dertig tooneelstukken, verscheidene godsdienstige, zege- en lierdichten van grooten omvang en eene menigte kleinere stukken, waeronder zyne geachte *hekel-dichten*, voort.

Men vindt, in de algemeene Geschiedenis der Letteren, weinig voorbeelden van zulke vruchtbaerheid, gewis geene voorbeelden van zulken rykdom aen verscheidenheid.

Zie hier, tot proeve van 's grooten Mans verhevene, krachtige, dichteryke tael, eenige brokken uit de ALTAERGHEHEYMENISSEN :

Het Manna.

B. I.

Allengskens brack de dagh in 't oosten aen :
De morgenstar was noch niet opgestaen :
De leitsman (1) met zijn' broeder (2) hiel in 't midden
De priesteren, vast aen met vierigh bidden ;
Toen uit den schoot en hant en nuchtren (3) mont
Der Engelen, een morgenlucht den gront,
Terwijl de dagh verdoofde 's hemels lampen (4),
Quam zuiveren van ongezonde dampen,

(1) *De leitsman*, Moscs.

(2) *Broeder*, Aron.

(3) *Nuchtren*, niets genuttigd hebbende, zuiver zyn.

(4) *Lampen*, sterren — lichten.

En reinigen de lantstreek hier ontrent.
Het ruischen suisde al voort, van tent tot tent,
En scheen gelijk een troostbô van hun allen.
Zy luisterden, tot datze hoorden vallen
Dien hagel, als kristal (1), van dack tot dack.
Al 't leger vloogh ter hutte uit ; yder sprack,
Of riep vast : wat is dit (2)? Dan d'een, dan d'ander.
Zy zagen 't velt, gelijk met koriander (3)
En rijp bestroit. Het lagh er klein en ront,
En tusschen rijp en daudrop, en gezont,
En voedtzaam, juist van smaeck als bloem (4) van terwe,
En honi.h : noit droegh winter witter verwe.

De leitsman danckt den Vader, die in noot
Zijn kinders spijst, uit zijnen milden schoot.
Hy roept : waer zijn d'oproerigen gebleven?
De Hemel schafft ons voetsel om te leven.
Daer gaet terstont een danckbaer veltgeschrey
Al t'effens op ; men huppelt, rey aen rey,
En zingt van vreught : wie kan zijn vreught bestieren?
Zy grimmelen op 't velt, zoo zwart als mieren ;
En zamelen dien graven morgenbuit,
En hemeloeghst. Al d'Englen kijcken uit
Het helder blaeu, en zien, hoe alle staeten
En sexe en oude, in 't hondert (5) uitgelaten,
Vergaderen, in schotel, korf en kruick,
't Geen 's Hemels gunst hun schonck tot nootgebruick.

Het Goud.

B. I.

Men laet zich niet verdrieten lang te beiden,
Te zweeten, en te zwoegen, om het geen
Uitnemende is en dier en ongemeen.
Natuur om 't gout, 't volmaeckste der metaelen,

(1) *Kristal*, zoo doorschynend, zoo klaer als kristal.

(2) *Wat is dit?* Dus volgens de opvatting van het Hebr. *Man*. (Ex. XVI, 15.)

(3) *Koriander*, zeker welriekend zaed van de plant *Coriandrum*.

(4) *Als bloem van terwe*, enz. — Als koeken, met honing toeberaid, of zoet oliegebak.

(5) *In 't hondert*, by hoopen.

Te baeren, puert (1) het door de zonnestraelen,
En hijght, en gaet zoo lang in ararbeit.
Dat mengsel van volkome zuiverheit;
Dat evenwicht van zuivere elementen (2),
Aen een gegroeit, laet zich geen' schrick inprenten
Van tijt noch eeu, noch siddert voor den tant
Van roest noch zout noch eeck (3) : zijn taeie bant
Bezwijckt noch smilt (4) in d'allergloenste hette :
't Behoudt zijn' aert : het weet van vleck noch smette,
En draeght het beelt van d'Eeuwigheit en Godt :
Nu raest het al om gout en 't gout:enot :
En schoon het leght zoo hellediepe begraven,
Men acht het waert om zijn waerdy te slaven,
Te wroeten, nacht en dagh, en zonder maet,
Van aêr (5) tot aêr, daer menigh 't leven laet :
Men laet om 't gout, min kostelijck dan 't leven,
Het lijf, van 't gout noit yemant weergegeven.

Het Graen.

B. II.

't Gezaeide graen lijdt onder d'aerde last,
En boven d'aerde, en worstelt, daer het wast,
Met regen, zon en vorst en schrale vlaegen :
't Wort dickwijls van een hagelbuy geslaegen ;
Terwijl het bloeit, of in zijn airen schiet
En zwelt : het lijdt van mist en lucht verdriet (6) :
En schoon de zein (7) het maeide op 't velt ter neder,
Noch worstelt het met wisseling van weder
En winden, eer het op den dorschvloer raekt :
Daer gaet het op een beucken, dat het kraeckt :
De vlegel spaert dan halm, noch kaf, noch koren :
De korenair wordt tot verdriet geboren.

(1) *Puert*, loutert, zuivert ; het fransche *épurer*.

(2) *Elementen*. grondstoffen.

(3) *Eeck*, edik, azijn, in den zin van bytend.

(4) *Smilt*, smelt, verteert.

(5) *Aêr*, ader, doorgang van den orts.

(6) *Lijdt* — *verdriet*, wordt er door gekweld.

(7) *Zein*, zeissen, maeituig.

Vier tijden gaen in arbeit van dees vrucht :
De herfst ontfangt het zaet ; de winterlucht
De teere spruit ; de lent de groene stelen :
De zomerzon begint den halm te gelen,
En kroont de vrucht, die 't leven onderhoudt,
Om 't blonde hoofd, met eene kroon van gout,
Met strael op strael ; noch moetze in 't ende lijden,
Dat 's maeiers vuist haer koom' met zeissens suijden ;
Dat d'ackerman haer binde en slepe en torss' ;
De vlegel haer op 's huismans dorschvloer dorsch' ;
De wan haer wann' (1) ; de molensteen haer breke ;
De voet haer knede, en 's ovens ploet haer steke
Op 't hoofd, en sluit' de kruim in eene korst.
Zoo dectze op 't lest de tafel van den vorst,
En spijs en voedt de koninglijke monden :
Zy stont op 't velt ; nu wortze op 't hof gevonden :
Flus dectte haer de schuer en grove zack ;
Nu dect haer 't hof ewelf en gouden dack.
O edele air ! Laet treffen, wat kan treffen ;
Ghij neight uw hoofd, om 't hoofd om hoogh te heffen ;
Laet hagelen, laet maeien, dorschen, slaen ;
Ghij valt, om eens op 's konings disch te staen :
't Vernederen schijnt vruchteloos en deerlijk (2) ;
Doch geeft in 't endt meer luisters aen het heerlijk.

Abrahams Offer.

B. III.

Het grijs vernuft (3) zag niet den knoop t'ontwarren,
Hoe hier zijn zaet (4) zou wemelen, als starren
Daer boven ; schoon het lagh gebluscht (5), gesmoort
In 't eenigh bloet (6). Dit schijnt een donderwoort,

(1) Wann', wannen, schudden, zuiveren.

(2) Deerlijk, medelyden wekkend.

(3) Vernuft, van Abraham.

(4) Hoe hier zijn zaet, enz. Hem was de belofte gedaen, dat zyn zaed zoo ontelbaer zou worden, als de starren. (Gen. XV, 5).

(5) Gebluscht, gedooft, vernietigd.

(6) 't Eenigh bloet, van Isaak.

Een donderslagh : belofte en waerheit strijden.
God eischt een' moort : Natuer krijght medelijden
Met haere vrucht, en 't kinderslachtigh (1) lot.
Vijf zinnen gaen te velde tegens Godt,
En worstelen, drie nachten en drie dagen,
Terwijl hy klimt op 's Hemels streng behaegen
Ten offerbergh (2); de zoon gelaën met hout
Op zijnen rugh; de vader, stram en out,
Met vier en zwaert (3) tot opening van ader
En strot des kints, zijn hart (4); dat zeit : mijn vader,
[O bitter woort ! bezweeck de vader niet,
Toen hem die naem van vader 't hart doortiet ?]
Mijn vader, hier zijn vier en hout en banden;
Waer blijft het schaep, om op 't altaer te branden ?
De vader schiet als uit een' bangen slaep,
En droom : mijn zoon, Godt zal het outerschaep
Bestellen (5) : en hy valt, vol strijts, aen 't bouwen
Van 't bergaltaer; en leght het hout, gehouwen
Ter offerhande, op 't outerplat (6); en 't kint,
Hetwelck hy eerst de handen kruiswijs bint,
Op 't offerhout; en grijpt, met zoo veel krachten
Als 't hart noch heeft, het mes, om 't kint te slachten;
En ziende omher (7) geen uitkomst, troost zich dan,
Dat Godt zijn bloet uit assche wecken kan.
Natuer aldus verweldight (8), moet het geven (9) :
't Betrouwen had de vuist al opgegeven,
En afgeknipt den draet der liefste ziel,
t' En waer de stem (10) het slachtmes tegenhiel;
Waer op hy 't hoofd naer 't Engelsch aenschijn draeide,
En met een ram den eisch des Hemels paeide (11).

- (1) *Kinderslachtigh*, dat het offeren van een kind vorderde.
- (2) *Offerbergh*, Moris.
- (3) *Zwaert*, offer — mes.
- (4) *Hart*, voorwerp van liefde.
- (5) *Bestellen*, bezorgen.
- (6) *Outerplat*, vlak des altaers, bovendeel.
- (7) *Omher*, om zich heen.
- (8) *Verweldighe*, overweldigd, met geweld.
- (9) *Geven*, opgeven, afstand doen.
- (10) *De stem*, eens Engels.
- (11) *Paeide*, voldeed, te vreden stellen. Nog geb. *paeyen*.

Laten wy hier nog een paer hekeldichtjens volgen om van de snedigheid en kernachtigheid van *Vondels* geest te getuigen :

Op het stockje van Joan Van Oldenbarnevelt.

Mijn wensch behoede u onverrot,
O stock en stut, die geen' verrader (1),
Maer 's vrydoms stut en Hollants Vader
Gestut hebt, op dat wreed (2) schavot :
Toen hy voor 't bloedigh zwaert moest knielen,
Veroordeelt als een Seneka (3),
Door Neroos (4) haet en ongenâ,
Tot droefenis der braefste zielen.
Ghy sult noch jaeren achtereen
Den uitgang (5) van dien helt getuien,
En hoe gewelt het recht dorst buigen,
Tot smaet der onderdruckte Steên.
Hoe dickwijls streckte ghy in 't stappen
Naer 't hof der Staeten stadigh aen
Hem voor een derden voet in 't gaen,
En klimmen op de hooge trappen ;
Als hy, belast van ouderdom,
Papier en schriften overleende
En onder 't lastig lantpack steende.
Wie ging zoo krom gebuckt (6), noit krom ?
Ghy ruste van uw trouwe plichten,
Na 't rusten van dien ouden stock (7),
Geknot door 's Bloetraets (8) bittren wrock ;
Nu stut en stijft ghy noch mijn dichten.

- (1) *Geen' verrader*. Zinspeling op Oldenbarnevelds laetste woorden.
(2) *Wreed*, als tooneel der uitvoering van het wreede vonnis.
(3) *Seneka*, Lucius Annaeus Seneca, wysgeer, opvoeder van Nero.
(4) *Neroos*, den wellustigsten, wreedsten der Romeinsche Keizers.
(5) *Uitgang*, het levenseinde. Oldenbarneveld betrad, steunende op dat stokje, het schavot.
(6) *Zoo— gebuckt*, zoo zeer gebukt onder den last der jaren.
(7) *Stock*, grysaerd; geb. *stokoud*.
(8) *Bloetraets*, der vier-en-twintig regters die hem ter dood veroordeelden.

**Op het vertrek zyner excellentie Hulgh de Groot van
Amsterdam naer Zweden.**

's Avonts daelt het hemels wonder (1),
Met zijn straelende aengezicht :
Maer de Groot, ons Hollants licht,
Gaet, helaes ! hier 's morgens (2) onder.
Hoe geluckigh is de nacht (3)
Die den dagh uit hem verwacht !

Hooft voltrok zyne studiën aen de Hoogeschool van Leyden en deed vervolgens eene reis in Italië. Vóór zyn vertrek schreef hy een treurspel « *Achilles en Polyxena*, » waerin de dichterlyke aenleg, die in hem besloten lag, zich reeds veropenbaerde.

In Italië legde Hooft zich voornamelyk toe op de studie der zachtvloeiende en welluidende tael van die zuidelyke landstreek met haren immer zachten, blauwen hemel. Hy wilde de kloeke, soms ruwe vormen zyner nederduitsche moederspraek, door toepassing der italiaensche fynheid, matigen. Om dit te bewyzen schreef hy uit Italië eenen *berymden brief* aen zyne vrienden, de amsterdamsche Rhederykers, brief, waerin hy, zoo niet de mogelykheid de nederduitsche tael te verzachten, althans zynen verwonderlyken voortgang in de dichtkunst bewees.

By zyne terugkomst in het beminde vaderland (1602), schreef hy zyn Herderspel « *Granida*. » Als gedicht is het goed, maer het is zeer gebrekkig van plan.

Hooft, die tot eene invloedhebbende familie behoorde, en eene allen zins verzorgde opvoeding genoten had, werd *Drost van Muyden* genoemd, eene waerdigheid, die vroeger alleen aen Edel-lieden werd vergund.

Daer schreef hy eerst zynen *Geraerd Van Velzen*, die, als treur-

(1) *Wonder*, de zon met hare lichtende stralen.

(2) *'s Morgens*, toen De Groot vertrok.

(3) *Nacht*. Zweden, waer de beschaving minder gevorderd was.

spel, onvolmaekt maer, als gedicht, overheerlyk mag genoemd worden. Zyn *Baeto, oft oorsprong der Hollanderen* voldoet beter aen de regelen van het treurspel en is in even krachtige, even schilderachtige verzen geschreven.

Wy meenen eventwel dat Hooft in het kluchtspel beter geslaegd is, dan in het eigenlyke treurspel. In zyn *Warenar met de pot* — voor den grond naer *Plautus Aulularia* gevolgd — is hy minder oppervlakkig, meer aenschouwelyk; hy grypt vaster in de waerheid van het wezenlyke leven.

Doch, in de ligte poëzy, voornamelyk in het *Lied*, heeft Hooft meer uitgemunt dan in zyne dramatische gedichten; en dan nog hangt zyn grootste roem aen zyne prozaschriften, dan nog wordt Hooft in grootheid neven *Vondel* gesteld, omdat hy schryver is van het wereldberoemde en onsterfelyke Boek « *De nederlandsche Historiën!* »

Welligt is nooit iemand met een' auteur, door studie, beter bekend geworden dan Hooft het met *Tacitus* was. Welligt is nooit een moderne schryver een' ouden klassikernaderby gekomen dan Hooft, in keurigheid, kracht, en vormen, naby Tacitus gekomen is!..... Hy zelve moet ergens getuigen Tacitus twee-en-vyftig mael gelezen te hebben.

Vóór de uitgave zynr *Nederlandsche Historiën*, had hy reeds twee proeven, doch minder gelukkig, in het geschiedkundige vak geleverd, namelyk : *Het leven van Hendrik den Grooten* en *De Rampzaligheden der Verheffinge van den huize van Medicis*. Eerst na de uitgave zynr *Historiën* werd zyn roem bevestigd, en verkreeg hy den eerenam van : *Nederlandschen Tacitus*.

Hooft leefde gelukkig op het *Muiderslot*, of, volgens de benaming des tyds, op « *'t hooge huys van Muiden*. » Dit aengename verblyf was de vergaderplaets van al wat er in den omtrek verstandigs en kunstryks was. *Koning* zegt dat het huis te Muiden, nu eens in een' tempel der wetenschappen, dan in dien der kunsten, en dikwerf in beiden tevens herschappen was. *Vondel, Huygens, Barlaeus, Vossius. Mostert, Reael, Coster, Jan Vos* en anderen waren de priesters — *Anna en Maria Tesselschade Visschers, en Francisca Duarte,*

eene uitnemende zangeresse, de priesterinnen in dezen heiligen tempel, en vormden te zamen den *Muidekring*.

Wy willen hier, opdat men over 's Mans styl kunne oordeelen, een paer staeltjens, een in rym en een in onrym, opgeven. Daerna zullen wy over zyne *tael*, in vergelyking met die van *Vondel*, spreken.

Liedt.

Sal nemmermeer gebeuren my dan nae dese stondt,
De vrientschap van u ooghen, de wellust van u mond?

De vrientschap van u ooghen, de wellust van u mond,
De jonste van u hartgen dat voor myn open stondt?

Soo sal ick nochtans blyven u eeuwich onderdaen,
Maer myn verstroyde sinnen wat sal haer annegaen?

Mijn sinnen moghen swerven de leyde langhe tijt,
Nu zy, mijn overschoone, zijn u, haer leydstar, quijt.

De schoone borst tot tranen, ten bate gheen bedwangh,
De traentgens rolden neder van d'een en d'ander wangh.

De schoone traentgens deden meer dan een lacchen doet,
Al in ziju hoochste lijden zy troosten ziju ghemoet.

Vrouw Venus, met haer starre thans claerder als de Maen,
Bespiede de vryagie en sach 't mirakel aen.

— « En hebben teere traentgens » seyde zy, soo groote cracht?
« Waerom en is het schreyen niet in der Goden maect? »

De traentgens rolden neder, maer de Godinne soect —
« Bey liever soud ick schennen, zeg zy, mijn roosenhoet. »

En eer zy kond ghedooghen dat yemandt die vertradt,
Ving zy de laeuwe traentgens in een coel roosebladt.

« Wat gheef ick om mijn roosen, oft maessel van mijn crans?
« Ick sal gaen maecken perlen van onghemeene glans. » —

De tranen wierden perlen soo rasch haer 't woort ontging,
Die zy met gout deurboorde en aen haer ooren hingh.

De blancke perlen hielen de crachte van 't gheween,
En doen nog in den hemel dat zy op d'aerde deên.

Als Venus in den spiegel haer vint met dit cieraet,
Zy wenscht gheen toeverrieme noch cranse tot haer baet.

Willem I. (1)

« De zwaerigheden, waerin wy door strydend verstand, nopende den Godsdienst en de regeeringe, vervallen zyn, hebben my menigmaels verschrift, met den genaekenden onderganck van een volk, wiens lof boven dat van alle volken, door de getrouwheit t' zijnen Landsheeren, uitmunt; en aen 't welk mijn hart zich soo seere verknocht voelt. Maer mijn oordeel, over een stuck van soo groot eenen nadruk gereedt te hebben, dacht mij te hoogh geoordeelt van mijnen ouderdom en ervaerens. Nu wordt, soo jonck als oudt, door noodt en pligh, geprest, om den struykelenden staet op 't spoedighst de handt te loopen bieden, en alles te helpen stieren, tot soo deughdelijk een eyndt, als Gods glory, de voorspoet en eere des meesters, nevens de verlichting der goede gemeente. Weshalven ick langer niet leedigh staen kan van 't mijne tot de zaek, en vooreerst te zeggen, dat niemand 't geschil, nieuwelinx gerezen onder ons in geloofspunten, soo seer benieuwen moet. Hoe kond het min, in een landt, daer, geduerende de laetste oorloghen, soo te velde, als in de bezettingen, d'openbaere preeke van 't aenstootelyk verstand is toegelaeten geweest; gelijk men die jeeghenwoordelyk heeft moeten inwilighen? Verscheidenheit van godsdienst heeft, van den beginne der weereldt af, aen meenigherley oord in zwang gegaen: ende waer veeleer vreemdt, dat soo veele en soo wijdt verspreide heerlykyen, als die van zijne Majesteit, in deezen eene lijn trokken. — Mèvrrouw de Landtvooghdes heeft onlanx oorbaer verstaen, den toom der regeeringe, in 't stuck van 't geloove, te vieren: d'ervaerensheit haer werk voor goedt opgenomen. De waepenén zijn gestaekt, het morren gemindert, en alle onrust hadd' uit, zonder de versche geruchten

(1) *Ned. Hist.*, III. B; bl. 116-118.

van krijgswerving. Dit is 't geen, dat d'Algemeine, dit, dat bezondere Staeten behooren den koonink in te scherpen, om te neemen den wegh, t'onser behoudenis leydende. 'T geweldt te werke stellen, waer vergif in de wonde wrijven, 't vuer der hevigheden opstoken, en 't volk tot in 't gebeente verbitteren, dat beter verzoet, bekoelt en verzacht diende, teeghens de komste Zijner Majesteit; op dat men zich alsdan, zonder gesteurd te worden van eenighe beroerte, tot het verhandelen van zoo hoogh en wichtigh een' stoffe beleedighen (1) moghte. — Voorwaar om den wegh voor soo groote en maghtighe zwaerigheden optedelveu, vertoont zich geen naeder wegh, dan zekere plaetsen, tot vrije oeffening van godsdienst, uitzonderen: oft al den geenen, die, hooge rechtspraak hebbende, deeze vrijheit begeeren, die te laeten geworden; en dezelve te weeren, daer men niet mede gedient is. — Men roept wel, dat dit een bezwaerlijk werk voor 't gewisse zou vallen, maer hoe veel bezwaerlijker waer' het, voor een vroom gemoedt, den welstandt van dus waerd een Vaderlandt te verreukeloozen, de poort aen alle gruwelen te oopenen, en 't bloedt als beken te doen vloeijen zonder eenighe zekerheit van de gewenschte uitkomst? Wat inwendigh wroeghen doch kan hem grootelijx ontstellen, die dezen wegh niet in gaet, dan om een arger te schuwen, en met den tijdt alles te rechte te helpen? Want geen ander raedt schiet 'er over, om de luiden tot beken hunner dwaelinghe te brengen, dan 't wel leven, en leeren der geenen, die daertoe gehouden zijn. In dezer wijze, niet door domme kraft (kracht), heeft men de voornaemste ketterijen der weereldt uitgeroeyt, en moeten alle gezinthen versterven, die uit Gode niet zijn. — »

Krachtigeren nederduitschen styl zal men gewis nergens aentreffen! Met meer nadruk is het niet mogelyk te spreken of te schryven. — By het onderzoek van die enkele brok, onder duizenden even uitmuntende brokken, zal het ons niet verwonderen dat men Hooft den eerenam van *Nederlandschen Tacitus* hebbe toegekeud.

Wat nu eigenlyk zyne *Tael* betreft, daerop is welligt nog al iets af te wyzen. *Hooft* wilde volstrekt de nederduitsche tael op de latynsche schoeijen; hy verwrong, verkrachtte de tael, en zette haer aldus eene zekere stroefheid by, die haer voor ieders oogen moet ontsieren. *Vondel*, minder geleerd dan *Hooft*, kende beter de tael van het nederlandsche volk; hy was het Nederduitsch geheel en

(1) Niet beleedigen — kwetsen; maer in den zin van *onledig houden*,

al meester, en zyn krachtig genie gaf hem de middelen aen om uit zulk eene ryke tael al den rykdom te putten.

Vondel, men mag 't vry zeggen, heeft de tael van haren hinderlyken rhetorykalen vorm ontdaen, en haer tevens al de sierlykheid en juistheid bygezet, waerdoor zy tot hare volkomenheid moest gebragt worden; by zoo verre dat de wysste onzer heden-daegsche taelbeoefenaers den *Vondel* van de xvii^{de} eeuw nog tot leermeester uitkiezen. *Vondel* is deftig, krachtig, mannelyk en tevens verstaenbaer, eenvoudig en zuiver.

Ypeij, *Vondel* by *Hooft* vergelykende, merkt, met zyne gewoone oordeelkunde, het volgende aen :

« Voor gewoone lezers is de styl van *Vondel* de beste, de regst geschikte, en ter bereiking van het doel des schryvers, het nut van 't algemeen, de meest gevorderde. Lezers, daerentegen, van hooger aenleg zuigen uit den styl van *Hooft* meer mergs en kracht. Hun geest wordt er sterker door gevoed, hun verstander spoediger door overtuigd, en hun gevoel er levendiger door aen het werken gebragt. Gemakkelyk laet zich dus de vraeg beantwoorden, wie van beiden ons in zynen styl dan wel het best model heeft bezorgd? In de meeste betrekkingen, zoo als het schryven van ver-
toogen, verhandelingen, enz., verpligt ons het gemeen belang meer *Vondel* te volgen dan *Hooft*. In andere betrekkingen, daerentegen, zoo als in redevoeringen voor een geletterd gehoor, in levensbeschryvingen, in geschiedschriften, enz., doet men beter, zich den styl van *Hooft*, mids zich van de hier voor opgemerkte gebreken, (styfheid, stroefheid, gezochte vormen), die in den zelve zyn, onthoudende, meer of min, naer den aerd der zake, ten voorbeelde te stellen. »

In het begin van dit hoofdstuk gewaegden wy van een *driemanschap* dat, als een drietal starren, aen den letterhemel van Nederland glansryk flikkert. De derde star straelt ons thans helder lichtend voor de oogen.

Wy bedoelen den *populairen* JACOB CATS!

Was *Hooft* de nastrever van *Tacitus*; *Vondel* die van *Virgilius*;

zoo moet *Jacob Cats* een waerdige navolger van *Ovidius* genoemd worden.

Hem de hoedanigheid van *populair*, in den vollen zin des woords, toekennen, en hem waerdige volger van *Ovidius* noemen, is zoo veel als zeggen dat *Cats*, voor *tael* en *styl*, met zyne tweeroemryke tydgenoten niet kan of mag vergeleken worden. *Cats* is de Man der eenvoudigheid, de Man der volksphilosophie, de Dichter der Natuer, de diepe Menschenkenner, de grootste onzer Zedenmeesters !...

En met welk gemak schreef hy! Welk onderwerp, hoe nietig, lag buiten het bereik zynere eindeloze verbeelding; waeraen wist hy geene dichterlyke vormen, geene ryke hulselen te geven! welke stoffen van huislyk, van algemeen levensbelang heeft hy niet behandeld! en wie lezer heeft zich met een gedeelte van 's Mans diklyvige boeken kunnen vergenoegen, wie heeft zich by den ganschen schat van den schatryken volksdichter niet willen verlustigen! *Cats* was geheel en al Nederlander, daerom had Nederland hem zoo lief. Van zulk eene *populariteit*, als hy er genoot, kan men geen tweede voorbeeld aenhalen. In de algemeene erkenning des volks, stond hy verre boven zyne twee tydgenoten. *Vondel* schonk een exemplaar van zyne *Altaergeheimenissen* aen den bisschop van Mechelen, en deze, den dichter willende aenmoedigen, zegde hem : « werkt yverig voort, gy kunt nog wel eens *Cats* evenaren. »

Jacob Cats werd geboren te *Brouwershaven* in 1577 van begoede ouders, deed te Leyden zyne studiën in de regten, verbleef eenigen tyd te *Orléans* en wydde zich al vroeg aen de beoefening der poëzy. Het *Leerdicht* werd hem, door zyne natuerlyke denkbeelden, als geliefkoosd vak aangewezen. Van 1618 tot 1625 schreef hy zyne *Sinnebeelden*, de *Maegdenpligt*, de *Herdersklaght*, de *Selfstrydt*, *Het tooneel der mannelycke achtbaerheyt* en het *Houwe-lyck*.

Die vruchtbaerheid moest des te meer verwonderen daer *Cats* zich niet uitsluitelyk op het beoefenen der poëzy mogt toeleggen, hy nam beurtelings verschillende en gewigtige staatsbedieningen

waer. In 1621 werd hy pensionnaris te *Middelburgh* benoemd; in 1625 nam hy de zelfde betrekking te *Dordrecht* waer, in 1627 werd hy als *gezant* naer Engeland gezonden en eindelyk in 1636 tot den post van *Raedspensionnaris* van Holland verheven.

In 1634 verscheen zyn merkwaardig werk, getiteld : '*s Werelts begin, midden en eynde, besloten in den Trouw-ring*. Zyn *Houwelyck* wordt voor het beste zyner werken gehouden. Zyn *Spiegel van den ouden en nieuwen tyt* verscheen in 1635. Vervolgens leverde hy *Ouderdorm en Buytenleven*; *Hofgedachten*; *Invallende gedachten*; *Dootkiste voor de Levendigen*; *Afbeeldinghe van het Houwelyck*; *Gedachten op stapeloose nachten*, en *Tachtigjarige Bedenckingen*. Zyn laetste voortbrengsel was zyn *Twee-en-tachtigjarigh leven*.

Voorwaer, zulk een letterschat is geene kleinigheid! Men heeft *Cats* wel eens, en gewis niet gansch ten onrechte, beschuldigd van langdradigheid, en overtolligheid van beelden; 't zy zoo; doch, ontegensprekelyk blyft het, dat zyne geringe gebreken door zyne menigvuldige schoonheden zoodanig overschaduwyt zyn, dat men het gebrekkige gereedelyk ongemerkt laet.

Zyne tael is, zoo als wy hiervoren zegden, in geene vergelyking te brengen met die van *Vondel*, nog minder met die van *Hoof*t. *Cats* had den ganschen toon van het volk aengeslagen; hy was, zoo als men thans zou zeggen, minder hollandsch, meer vlaemsch.

Men oordeele over tael en styl :

Op den doot van mijn muschje.

Mijn geest die is geheel bedrukt
Om seker droef geval :
De doot heeft van my wegh-geruckt
Dat my was lief, etal :
Een jonge musch, een vrolijk beest,
Dat was tot my gewent,
Dat was in mijnen jongen geest
Al vry wat diep geprent.

Het kwam my springen op den schoot,
Het dronck uit mijnen mont,
Het sjirkte, 't scheen het eischte brood,
Totdat het spijsje vondt :
Dan scheen 't eens of 't my bijten wou,
Soo vinnigh quam het aen,
Maer 't beestje, dat had straks berou,
Sijn gramschap was gedaen.

Het weligh dier, die soete musch,
En zocht maer enckel spel,
Sijn beet veraërde in enckel kus,
Dat greyt my byster wel,
Maer siet nu is het beestje doot,
Ach, wat een groot verdriet !
De lust en vreugde van mijn' schoot,
Die is nu gansch te niet.

Nu vrijsters ! die dit aerdigh dier
Voor desen hebt gekent
Ik bidde komt te samen hier,
Sijn tijt, die is volent :
Komt hier, gespelen ! komt toch ras,
Komt ieder uyt sijn wijck ;
Pluckt maegdepalm en bloemgewas,
En ciert het kleine lijck.

Het beestje, dat my vreugde gaf,
En moet niet sonder kruyt,
En moet niet dalen in het graf,
Dan met een soet geluyt :
Doch maeckt sijn graf niet in de kerck,
Maer buyten in het groen,
En set een vaersjen op de serck ?
Gy sult my vriendschap doen.

Gaet, segt nog aen de keuckenmeyt,
Dat sy naer de oude wijs,
Dat sy ons soete pap bereyd,
En dat van enckel rijs.

Gaet, roept er al de kinders by,
De kinders hieromtrent;
Dat ieder ete van den bry,
Die 't beestje heeft gekent.

**Lof-sangh op het Geestelijk Houwelijck
van Godes Soon.**

Leent oiren, Hollandts volck. Het stuk dat wy beginnen
Is weert om in te gaen tot uwe diepste sinnen,
Wy toonen hoe de Kerck, die God op aerden bout,
En hoe een reyne ziel met haeren Schepper trout,
Een stuck van diep geheym, naer weerde noyt beschreven,
Een stuck dat open doet den in-gangh van het leven,
Een stuek, een wonder stuck, dat na den rechten aert
Geen mensch, maer Godes geest, de menschen openbaert,
Ick hebbe, door den lust van dichten aen-gedreven,
Ten dienste van de jeught by wijlen yet geschreven,
Maer wat is van de mensch ! By groen en heylsaem kruyt
Daer schiet al menighmael een dorre netel uyt.
Hier gaetet anders toe, hier mach de ziele rusten,
Hier brant een vierigh hert alleen in reyne lusten,
Hier is de ware trou, de rechte bruyloft feest,
Niet voor het weligh vleesch, maer voor een reynen geest.
Doch eer wy vorder gaen, soo laet ons neder-knielen,
En storten voor den Heer de krachten onser zielen,
En roepen om behulp. Want even sonder hem
Soo ben ick maer een romp, een wesen sonder stem,
O, die het eeuwigh bond hebt met den mensch gesloten,
En met u suyver bloet u Tortel-duyf begoten,
God-Soon en ware Mensch ; koom heyligh myn verstant
Tot my dit killigh hert in vollen yver brant ;
Wilt door een hemels vier myn sinnen swiftigh maken.
En met een reyne kool myn stomme lippen raken,
Wilt my geheel ontdoen van dit ellendigh vleys,
Om dat ick uwen lof mach roemen na den eysch.
Wilt al wat aerde smaectt uyt myn gewrichten drijven,
Ten cynd' ick u geheym na weerde mach beschrijven,
Doch gunt my boven al dat ick op vasten grond,
Mach voelen in den geest de kracht van u verbont,

Mach voelen uwe gunst, en dan myn vorder leven
Tot uwen dienst alleen mach willigh over-geven,
Mach anders niet bestaen of brengen aen den dagh
Als dat u hoogen naem ter eeren dienen mach.
Eer datter eenigh mensch op aerden was geboren,
Hadt God syn lieve Bruyt voor eeuwich uyt-verkoren,
En eer men uyt de Son of hare stralen sagh,
Stont by hem vast geset de groote bruylofs-dagh.
Doch 't is noch even-wel hier mede soo gelegen,
Dat God het stuck beleyt door wonderbare wegen ;
Hv punt syn hoo-hsten troost syn diepste liefde niet
Als naer een langen tijt ; en door een groot verdriet.
Wat heeft de lieve Bruyt aen alle kant te lijden !
Wat heeft een reyne ziel op aerden al te mijden !
Want schoon by wijlen rijst een blyde sonne-schijn,
Hier is van stonden aen al weder nieuwe pijn.
Des hemels reyne min heeft oock haer droeve klachten,
Haer jammer, haer gequel, haer sware na-gedachten,
Haer innigh ziel-verdriet, haer prangen in den geest,
'Tis hier, 'tis over al, wie liefd' die is bevreest.
Hoe dickmael is de Bruyt met grooten angst bevangen,
En voelt een droevigh nat haer rollen op de wangen !
Hoe dickmael is de Bruyt benaect tot in de ziel !
Soo langh sy wort verruckt in dit onrustigh wiel ;
Hoe dickmael is de Bruyt, door harde sinne-vlagen,
Als buyten haer gevoert en elders wech-gedragen ;
Hoe dickmael is de Bruyt verwonnen in den noot,
En voelt in haer gemoet als prangen van de doot :
Die Lely is geplant te midden in den doren,
Daer staetse menighmael en schijnt geheel verloren,
Die roose groeyt gestaegh in eenigh eensaem dal,
Daer vocht van traenen vloeyt en enckel ongeval ;
De Rê is langh gewent te dolen op de bergen,
Daer haer meest alle dagh de felle bracken tergen ;
Het Schaep wort van den Wolf geduerigh na-gejaecht
Soo dat het even-staegh tot synen Aerder klaeght ;
Die soete Tortel-duyf moet woonen in de rotsen,
Terwijl haer overal de felle jagers trotsen ;
Die fackel wort gestaegh gegeeselt van den wint,
Soo datse nimmermeer haer licht in stille vint.....
Ick ben een dorren halm, een damp, een ydel kaf,

Ick helle langen tijt, ick syge naer het graf.
Ick ben een nietigh dingh nu dichte by 't verrotten,
Ick ben gelyck een kleet bevochten van de motten,
Ick snelle na den kuyl, en na de leste reys,
En gae met grooten haest den wegh van alle vleys,
En schoon ick dit gevoel, waerom sal ick vertsagen?
Waerom myn angstigh hert hier over leggen knagen?
Ick wetet voor gewis dat myn Verlosser leeft,
En dat hy volle macht van alle sielen heeft,
Ick wetet voor gewis, hy sal mijn stof verwecken,
En met haer eygen huyl myn leden over-trecken,
Ick weet, hy sal het rif, dat in het duyster lagh,
Eens stellen in het licht en brengen aen den dagh,
Ick weet my sal geen doot, of duyvel weder-houwen,
Van God, myn eenigh heyl, met oogen aen te schouwen,
Ick weet, ick sal hem sien oock in dit eygen vleys,
En 'tis my in den geest een wonder soet gepeys.
En vrees niet, weerde siel, wel haest te zyn ontbonden,
Ghy sult dan zyn bevrijt van alle snoode sonden,
Van 's duyvels slim bedroch, van al syn wreet geweld,
Van al wat oyt den mensch hier op der aerden quelt;
Ghy sult in tegendeel den Schepper aller dingen,
Ghy sult des Heeren lof voor eeuwich mogen singen,
Ghy sult voor oogen sien een onbegrepen schat
By geen vernuftigh breyn op aerden oyt genat.
Gods Soon is even selfs een offer voor de sonden,
Die heeft de swarte macht voor eeuwich in-gebonden;
De gramschap is gestilt, het onrecht is gerecht,
Het hant-schrift is te niet, en aen het kruys gehecht;
De schult is afgedaen, de schande wech-genomen,
De nacht die is voorby, het licht is in-gekomen,
De straffer is gestraft, de dwinger over-heert,
De droefheyt is in vreught, de smaet in lof verkeert,
De wan-hoop is vertroost, de wraeck die is gewroken,
De stricken zyn verstrickt, de banden af-gebroken,
De swackheyt is gesterckt, de felheyt is versacht,
Daer is een helle glans, geresen in der nacht.
De tweedracht is verzoent, het onheyl is genesen,
En al wat eertijts was dat heeft een ander wesen,
En met één woort geseyt, de donder is gedoot,
En 't aertrijck wort gespijst met enckel hemels-broot.

Onder de voornaemste tydgenoten der dry groote toonbeelden: *Vondel*, *Hooft* en *Cats*, dienen wy hier te vermelden :

Hugo de Groot, bygenaemd « *het Delftsch Orakel*, » was een koene verdediger der remonstrantsche gezindheid; gedurende zyne gevangenschap op *Loevensteyn*, schreef hy zyn merkwaardig leerdicht « *het bewys van den waren Godsdienst*. »

Jan Jansen Starter staet bekend als geestige, levendige en vooral als natuurlyke lyrische zanger.

Antonides (*Van der Goes*), **Vollenhove**, **Anslo**, en **Oudaen** traden op het spoor van *Vondel*.

De Decker, **Poot** en **Poorters** schreven in den meer bespiegelenden trant, naer het voorbeeld van *Jacob Cats*.

De meest geschatte werken van *Antonides* zyn : *Bellone aen bant*, of *de Vrede van Breda*, en *de Ystroom*, in vier boeken; dit uitvoerige gedicht is eigenlyk een lofzang op Amsterdam.

Vollenhove schreef : *de Kruistriomf* en *Mengeldichten*.

Anslo liet ons na : *Martelkroon Van Steven*; *Pest te Napels*; *Lyklachte van Amelia*, *princesse van Oranje*, en *de Parysche Bruiloft*. De *Martelkroon* is een bezielde en krachtiggedicht; het wordt voor het beste des schryvers gehouden.

Oudaens vruchtbaare pen leverde : *Johanna Grey*; *Conradyn*; *Het verworpen Huis van Eli*; *Haegsche Broedermoord*; *Ontboezeming by de glorieryke onderneming van Chattam*; *Leeuw bevredigd met Britanje*; *Hofstad Rozendael*; *Roomsche Mogendheid*. In zyne dramatische gedichten heeft hy *Vondel* geheel en al willen volgen, doch is op oneindigen afstand van dit verheven *genie* gebleven; *Oudaen* is veelal hard en ruw; zyne *Hofstad Rozendael* is welzeker zyn beste werk.

De meest gekende gedichten van *Jeremias de Decker* zyn : *Suchten en tranen over het lyk myns vaders*; *Aen myne moeder*, *Rym-oefeningen*; *de Lof der geldzucht*, en *de Goede Vrydag*. De *Decckers* verdiensten als dichter worden niet ontkend, daer en boven komt hem den lof toe een opgeklaerd, vrydenkend en tevens zeer verdraegzaam man te zyn geweest.

H. K. Poot verhief zich, nog zeer jong zynde, op eens tot het

hoogste van den *Zangberg*; het is te zeggen, dat, by de verschyning van zyne *Mengeldichten*, in 1716, zyn roem als Dichter op eens bevestigd werd. *Poot* was Dichter geboren; zyne eenige leermeesteresse was de natuer, herspiegeld in zyne ziel. Zyn latere omgang met zoogenaemde geleerden deed hem meer kwaed dan goed; *Bilderdyk* zegt over hem:

Doch, had geen valsche kunst zyn dopperheid beschaafd,
Geen Dichter waar zoo stout den Pindus opgedraafd.

Het zal voldoende wezen om den Man geheel en al te kennen, hier zyn allerliefste stukje: **AKKERLEVEN** mede te deelen. In die verzen ziet men het gemoed, het talent en tevens de reinheid van geest des Dichters.

AKKERLEVEN.

Aen den heere Mr. Kornellis 's Gravezande.

Hoe genoeglyk rolt het leven
Des gerusten Lantmans heen,
Die zyn zaligh lot, hoe klein,
Om geen koningskroon zou geven!
Laege rust braveert den lof
Van het hoogste koningshof.
Als een boer zyn hygende ossen
't Glimpend kouter door de klont
Van zyn' erfelyken gront,
In de luwt der hooe bosschen,
Voort ziet trekken; of zyn graen
't Vet der klai met gout belaèn;
Of zyn gladde mellekkoeien,
Even lustigh, even bly,
Onder 't grazen, van ter zy,
In een boghtigh dal hoort loeien;
Toon my dan, o arme stadt,
Zulk een' wellust, zulk een' schat.
Welige akkers, groene boomen,
Malsche weiden, dartel vee,
Nieuwe boter, soete meê,
Klaere bronnen, koele stroomen,

Frissche luchten : overvloet
Maekt het buitenleven zoet.
Laet een' koopman koopmanswaeren,
Huis en hof en kas en out
Waegen op het schuimend zout
Daer de witte zeilen vaeren,
Vaeren, maer met 't root gevaer;
Veemans rykdom blyft vandaer.
Laet de drokke pleitzael woelen,
Menigh vreeze dat de schael
Van de vierschaer ryze of dael'
Voor de strenge rechterstoelen;
Veeman houdt zich by zyn vee,
En daer blyft zyn zorregh meê.
Zaeien planten en verzetten
Geeft hem werk, hy vist en jaegt;
Dikwyls valt hem eer het daegt
Vliegert wilt in looze netten :
Dikwyls voert hy met zyn raên
Grazigh zuivel stéwaert aen.
Appels enten, peereplukken,
Maeien, hooien; schuer en tas
Stapelen vol veltgewas,
Schapescheeren, uiers drukken;
Zeven kinders en een wyf
Zyn zyn daeglyx tytverdryf.
Vork en riek en schup en spade
Zetten zyne lusten pal,
't Zy de welgemeste stal,
't Zy de boomgaert hem verzaede,
't Zy de kruithen niet te loom
Op zyn laege tafel koom.
Als de lente 't lant beschildert,
Als de zomer zweet en gloeit,
Ploegt en spit hy onvermoeit.
Als de winter 't wout verwildert
Houdt hy den berookten haert
Met zyn vrienden, ront van aert.
't Herfstsaijoen, vooral te danken,
Snyt hem druiven, perst hem most,
Most die slechts wat moeite kost :

Hemelwaerde wyngertranken
Vullen dan met wyn zyn ton ;
Onlangs schutten ze ook de zon :
Want des zomers, na veel zwieren,
Neemt hy, om zich goet te doen ,
Onder 't loof een slaepje in 't groen
Daer de vogels tierelieren,
Daer een levendige vliet
Van de steile rotsen schiet.
Els, zyn liefste door het trouwen,
Wiegt met zang hem daer hy slaept,
Schoon ze vry al wyder gaept
Dan de hoofsche staetjonkvrouwen ;
En hy kust er Elsje voor.
Dus brengt Melker 't leven door.
Zeg my nu, o 's GRAEVEZANDE,
Die behalve meer ook weet,
Hoe een boer zyn' tyt besteet ;
Toon me, o Rechtlicht in den lande,
(Zoo zy u myn zang gewyd)
Wie zyn leven zachter slyt.

P. Adriaenz Poirtiers was een jesuït ; hy verbleef gedurende dertig jaren te *Antwerpen* en omstreken, alwaer hy als Predikant hooggeschat werd. Als schryver houdt zyn roem stand ; hy is geestig en zinryk ; vooral in den vorm, blyft hy *Cats* niet ten achter, zyne voornaemste schriften in poëzy en proza zyn : *Het masker van de wereldt* ; *Het duifke in de Steenrots* ; *Het heylig herte* ; *Het heylig Hof van keyzer Theodosius*. De twee eerstgenoemde werken hebben meer dan twintig uitgaven beleefd en zyn by den Vlaming nog even zoo *populair* als de schriften van *Cats*.

Zie hier een staeltje van zyne vloeiende en tevens geestryke poëzy ;

De liefde een ey.

Myn Heer terwijl de Keucken-meyt
Voor ons de spijsje vast bereyt,
En dat hier eyers zijn geset,
Ick bidd' dat ghy een weynigh let,

Hoe dat het met de eyers gaet
Wanneer die yemant open slaet.
Den netsten kost van heel den dis
Ghij weet hoe 't een versch eyken is.
Want d'ander spijsen allegaer
Die krij-en licht wat hier en daer,
En d'een die heeft te stercken vyer,
En d'ander braden niet een sier,
Een derde is heel aengebrandt,
Dees is besmockelt met de handt,
Daer stuyven d'asschen op 't gebraet;
Men weet wel hoe het koken gaet,
En in de boter steeck'et haer,
En so van d'ander allegaer.
Maer een versch eyken uyt de schael
Is 't suyverste van altemael.
Al isser een vuyl schommel-maeght,
Die d'asschen door de keucken jaeght,
En die soo mondig koockt, en smoockt,
Soo dat de beste spijs beroockt;
Nochtans een ey blijft even net,
En weet van roock, van asch of smet!
En daerom is 't dat menigh vriendt
Is geerne van een ey bedient;
Maer soo het ey oock eens vervuylt,
En dat daer rotheyt binnen schuylt,
Dan sprejet sulcken swaren stanck,
Die dickwijls duert veel dagen lanck.
En principalijk blijvet rouw,
Dan stincket dat men bersten souw.

Ick weet, *Monsieur*, dat geenen gast
Aen tafel sulcke reden past;
En evenwel het dient geseyt,
Niet tot berisping van de Meyt,
Maer tot een leering' van die malt,
Eer dat hy noch in schanden valt;
Want *Liefde* is gelijk een ey,
Soo d'eene gaet, zyu z' alle bey.

Vooraleer de xvii^{de} eeuw uit, en de xviii^{de} in te treden, moeten wy hier nog by twee geliefkoosde namen stil houden : *Constantyn Huygens* en *Jacob van Zeevocate*.

Constantyn Huygens hebben wy, noch onder de volgers van *Vondel* noch onder die van *Cats*, kunnen rangschikken ; hy is gansch eigenaerdig ; daerom willen wy hier van den zinryken, fatsoenlyk scherpen Dichter een stuk ter proeve mededeelen. Zyne meest geachte schriften zyn : 't *Voorhout van 's Gravenhage*; *Ledige uren*, en *Printen*. Het volgende stuk is uit eerst vermeld gedicht :

't Voorhout.

Vreemdelinghen, die de bochten
Van 't gebulte Werelt-pad,
Onder allerhande lochten,
Over 't drooghe, door het nat,
Hebt begaen, berolt, bevaeren,
Hebt uw yver-vier ghekoelt
Tot hier onder in de baeren
Daer de Son haer' peerden spoelt ;

Komt, laet uw' gedachten deisen
Daer het lichaem eertijds was,
Laet uw' sinnen over-reisen
Al des ronden bodems plas ;
Niet en haeck ick meer te hooren
Dan soo schoonen Tempes naem,
Komt u ergens een te vooren,
Dat mijn Linde-ly (1) beschaem?

Dunckt u dat het zy te vinden
In de groote Papen stadt (2),
.....
.....
.....

(1) Geb. in den zin van *quai*; dus : *linde-ly* is *linde-dreef*.

(2) Rome; stad der priesters.

Neen, och armen ! woeste mueren,
Schaduw' van uw' ouden glans,
Eertijds hoofd van uw' gebueren,
Nu nauw bloem van haeren krans ;
Gaet uw' schoonheid elders paeren ;
T'onsent (1) geldt sy weinigh meer,
Al uw luyster zijn uw' jaeren,
En uw schimmel al uw' eer.

Is het moghelick te soecken
In het prachtige moras (2),
Daer Antenor (3) quam besoecken
Wat het balling-leven was ?
Neen, bedompte water-dallen,
Marmer-kaden, weeldrigh slijck
'k Vind in allen niet met allen
Dat mijn' Linde-laen ghelijck'.

Sal ick dan te rugge ryen
Naer de Fransche scepter-stadt (4),
Naer de trotsche Panneryen (5),
En soo menigh spitse pad,
Eertijds moedigh op de schreden,
Grooten Henrick, van uw' voet,
Eer hem Clotho (6) dede treden
Daer het all in treden moet ?

Sal ick 't weder Noordwaert wenden
Naer het blancke (7) Britten-land,
En mijn overdencking senden
Naer de rijke Teemse-strand ;
Sal ick daer, als op-getoghen,
Staen aenschouwen 't lange rack (8)
Van de vier en veerthien boghen
Met haer' fellen water-smack ?

(1) In Holland.

(2) Venetië.

(3) De stichter van Padua.

(4) Parys, hoofdstad van Frankryk.

(5) Tuilleries, vorstelyk paleis te Parys.

(6) Schikgodin, dochter van Jupiter en van Themis.

(7) Blanke-blonde ; zoo : *blonde Noorden*.

(8) De brug.

Sal ick 't eindelick noch strijcken,
Schelde-diepten, aen uw' werf (1),
Die ick allen verghelijcken,
Ja voor allen stellen derf?
Of en soudt ghy 't niet verdragen
Averechte Masten-woud (2),
Wonder-weelde van ons' dagen,
Veen vol steenen, sack vol goud?

Wel, ick lov' u alle t'samen,
Swijghe wat een yeder feilt,
Roem uw' eere, vier uw namen;
Maer waerom soo wijd verseilt?
Moet ick weder om vervallen
Op mijn' eerst bedorven smaeck;
Noch en vind ick niet in allen,
Dat mijn' Linde-laen ghenaeck'.

Linde-laen, mijn soet versinnen (3),
Waer ontgin ick uwen roem,
Aen uw' schorsse taey om spinnen,
Aen uw' stam, uw blad, uw' bloem?
Schors, en stam, en bloem, en blad'ren,
Yeder eischte sijn verhael;
Laet my een uyt allen gad'ren
Als u eighen altermael.

* *
*

Sulcker tacken, sulcker blâ'eren,
Sulcker stammen, soo ghela'en,
Vind ick twee-mael twintigh paeren
Over eene lenghde staen.
Knoopt nu all' uw Marmer-bogen,
Roomen, in een' Regel-ry,
Noch en sal ick niet ghedoogen
Dat het sulck'en rye zy.

- (1) De Werf aen de Schelde te Antwerpen.
(2) Verkeerd genaemd: Masten-woud.
(3) Waeraen ik zoo gaerne denk.

Laet ick dan mijn ooghe weiden
Over d'een of d'ander kant,
'k Vinder altijd-groene weiden,
Met gestichten om geplant ;
Yemand sal my kunnen thoonen
Of meer huysen, of meer houts,
Maer waer sagh men oyt bewoonen
Soo veel Stads, is soo veel wouds?

*
*

Wie will nu het Bedde ruymen
En het klamme peuluw sweet,
Wie will met my uyt de pluymen
Daer ik hem te leiden weet?
Op, mijn' Hagenaers, mijn' Vrinden,
Dit 's te langh'en Somer-nacht ;
Beter buyten in de Linden
Naer den dagheraed ghewacht.

Hier is alle Dier ontslaepen,
Hier is 't Krekeltien aen 't gaen,
Hier begint de Spreeuw te gaepen,
Hier is 't Quackeltien aen 't slaen,
Hier de Nachtegael aen 't neuren
Hier de Distel-vinck in swang,
Hier de Tortelduyf aen 't treuren.
Hier de Lijster aen den sangh,

Hier is Kauh en Kraey aen 't reppen,
Hier de Reyger in de lucht,
Hier den Oyevaer aen 't kleppen,
Hier de Swaluw in de vlucht,
Hier de Koeckoeck aen het stuyten
Over yemands ongeval,
(Isser yemant die sijn fluyten
Leeren moet, of leeren sal ?)

*
*

Op gesellen naer de Linden,
Op mijn' mackers, op mijn' mans,

Die hem reedst te veld' sal vinden
Spaer ick noch een' buyten kaus :
Laet ons ooge soo wat weiden,
Misselick waer by de straet,
Deur, en Venster, of van beiden
Hier of ginder open gaet.

Sulck een' Venster mocht'er klappen,
Sulck een Deurtie moght het zijn,
Sonder yemant te besnappen,
't Waer een tweede Sonne-schijn :
Hemel, laet u niet mishae ghen,
Voert ghy schooner lichten twee
Die der duysend met hun draghen,
Hier beneden isser mê.

Sulck een' Venster moghter luycken,
Sulck een Deurtie gapen weer,
't Waer wel voor een baeck te bruycken
In het klippigh Minnen-meer
Kostelicker minnen-balsem,
Quam daer nemmermeer in 't licht,
Dan getempert met den alssem
Van een nuchteren gesicht.

's Morgens raect men aen de waerheit,
Wat het meiske voor gestell,
Wat voor haer, en ofs'ooch haer heit,
Wat gedaente, vleesch of vell :
's Morgens, eer de lippen kleven,
Eer de plaester staet te pronck,
Eer de poeyer-doosen geven
Dat den Hemel noyt en schonck.

Eer de Lobben, eer de Bouwen,
Eer de Kragen, eer de Kant,
Eer de Wiecken, eer de Mouwen,
Eer de Keting, eer de Want,
Eer de Boorden, eer de Banden,
Eer de Reepen, eer de Rock,
Eer de Moffel, eer de Randen,
Eer de Vlechten, eer de Lock,

Eer de Tippen, eer de Knoppen
Eer de Steenen, eer de Veer,
Eer de Wrongen, eer de Doppen,
Eer de Peerel, eer de Speer,
Eer de Tuyten, eer de Quicken,
Eer de Krullen, eer de Bras,
Eer de Linten, eer de Stricken
Geven datter noyt en was.

Ginder salder een' staen geeuwen,
Herwaert staeter een' en niest,
Beid' behanghen als de Leeuwen
Die men voor de schoonste kiest,
Beid' bedot, bedoeckt, befommelt,
Beid' de mutsen over 't oogh,

* *

Beide zedigh ; niet te hoogh. —
Siet mijn' Vryers, siet mijn' quanten ,
Siet mijn hersseloose maets ;
Dit zijn menighmael de Danten
Die u kosten soo veel praets,
Soo veel pronckens, soo veel cierens,
Soo veel vleyens, soo veel doens,
Soo veel eerens, soo veel vierens,
Soo veel strijckens, soo veel schoens.

* *

Maer de Vroegh-tijd is verlopen
Naer ick 't aen mijn praeten peil,
En de Sonne schier verkropen
Op den kant van 't Zuyder-steil ;
Daer begint de straet te legen
Van haer morgestonds-gewoel,
Daer ontvolckeren de wegen,
Daer is alle man in 't koel.

My en sult ghy niet verjagen
Felle Straelder van omhoogh,

Snelle Meter van ons' dagen,
Jaeren-passer, Rond-om-oogh,
Dampen-trecker, Somer-brenger,
Dagh-verlenger, Vruchten-baet,
Beesten-bijter, Vel-versenger,
Blond-bederver, Joffer-haet,

Wolcken-drijver, Nacht-verjager,
Maen-verrasser, Sterren-dief,
Schaduw-splijter, Fackel-drager,
Dief-beklapper, Brill-gerief,
Linnen-bleicker, Tuyten-kroller,
Al-bekijcker, Nummer-blind;
Stof-beroerder, Hemel-roller,
Morge-wecker, Reyser-vrind :

Laet uw' vlammen elders blaecken,
Over 't onbeboomde vlack ;
My en sullen sy niet naecken
Door 't gesloten Linden-dack ;
Hier heroep ick 't bitste bijten
Van uw meer als dollen Hond ;
Maer hy souw' sijn' tanden slijten
Eer hy my te vatten vond' :

* *

O ! dien eeuwich buyten kommer
Van ontijdelick verlet
Onder 't spelen van uw' lommer
Af te leven waer' geset !
O ! die eeuwich als gevangen
Binnen dese paelen laegh !
Wat veranderlick verlangen
Voerden hem uyt uwen *Haegh!*

Maer, o Wieghe van mijn leven,
Voester, Minn', en Baecker-moer,
Wilt my, Vader-land, vergeven,
Wensch ick buyten 't reden-snoer ;
Noch en legh ick soo begraven
In mijn' lekker' lusten niet,

Ick en wistse wel t'ontdraeven
Daer't my uw' begeerte ried.

Emmers dat ick adem-suy, he,
Dat ick vocht en voetsel treck,
Dat ick tongh en leden buyge,
Dat ick lijf en leven streck,
Emmers boort u 't half bedingen
Dezer gaeven vruchten toe,
Emmers hebt ghy half te dwingen
Wat ick ben, en kan, en doe.

Isser dan of doen, of kunnen,
Of bedencken binnen my,
Houd ick van des Hemels gunnen
Dat uw' gunste waerdigh zy;
Heet my uyt uw' boesem scheyen,
Heet my vluchten met een' wenck,
Moet ick strack in Sout verkeyen
Daer ick maer te rugghe denck.

Heb ick eens de krijtte Stranden
Westewaert voor u beseilt,
Heb ick eens de Zuyder-landen
Steilste spitsen af-ghepeilt;
Noch die hand om eer te winnen,
Noch die hand om verder gaen,
Noch dat herte, noch die sinnen
Bieden u haer' plichten aen.

't Waer te Wijverlicken sorgher
Die niet allen Wereld grond,
Aller menschen medeborgher,
Vaderlands gelijk en vond;
Die niet even achten konde,
Of hem Noord of Zuyden sagh,
Of hem 't Bedde-gaen besonde,
Of het rysen van den dagh.

Is doch 't Vaderland te minnen
Boven al dat min verleidt;

Stijgt dan hemelwaert, mijn' Sinnen,
Daer uw' Vader-erve leit :
Ziele, streckt uw' traege vlercken
Daer ghy her-gesonden zijt,
Leert op 't sonder-ende mercken
Eer uw endelick verslijt' :

Leert het stof uw stof bevelen,
Leert ontstrammen eer ghy loopt,
Leert u van u selven stelen,
Leert genaecken dat ghy hoopt :
Maer oock, Heer, om Dijn' eeren,
Eeuwigh Een, en eenigh Goed,
Leert haer uyt Dijn' Leere leeren
Wat sy leeren leeren moet.

—Onze afscheiding van de *Noordelyke vereenigde Provinciën* was, onder het zedelyke oogpunt, de noodlottigste slag, dien het vlaemsche volk in vroegere tyden ontving. Ziet by onze Noorder-Broeders, hoe kunsten, letteren en wetenschappen bloeijen! hoe de handelsteden van goud en waren overstromen!.. Hoe de zon der Vryheid alles verkwikt, verlevendigt en verheerlykt?... En by ons schynt alles tot lamheid geslagen; op het gebied der Letteren hebben wy hier, behalve *Justus Hardewyn* en *Erycius Puteanus*, (*Hendrik van den Putte*), niemand roemenswaerdig te vermelden, dan **Jacob Van Zevecote**. Hy was Gentenaer en werd de *Prins* der vlaemsche Dichters genoemd. Hy leidde in zyne jeugd een zeer onstuimig leven, en dat wel voornamelyk ter oorzake eener jonge vrouw, die hy tot zyne gade bestemde en hem verliet om eenen anderen man te huwen. In de overstelping van zyn verdriet, besloot hy Augustynerbroeder te worden. Doch, de kloostercel was te eng voor het gloeiende brein des achttienjarigen Dichters; hy trok het klooster uit, en, als Pilgrim, ondernam hy, over *Lotharingen*, *Zwitserland* en de *Alpen*, de reis naer Rome; langs *Frankryk* keerde hy in zyn vaderland terug. De rust kon hy er eventwel niet vinden; eenige jaren later ging hy naer Holland, waer hy den dwingelands adem van Spanje niet zou gevoelen.

Daer begaf hy zich by zynen neef, *Daniël Heinsius*, vermaerd Lee-
raer by de Leydsche Hoogeschool, en verdienstelyk latynsch
dichter. Men erkent in *Zevécotes* werken zynen omgang met *Hein-*
sius. Hy overleed in 1642 te Harderwijck, alwaer hy reeds van in
1626 tot het leeraersambt in geschiedenis en welsprekendheid
werd geroepen.

Jacob Van Zevécote schreef in dry onderscheidene vakken, die
om zoo te zeggen dry tydperken in zyn leven afbakenen. Minne-
dichten : zyne *Thaumantis*; leerdichten : *Eene verzameling Zinne-*
beelden; dramatische werken : *het Beleg van Leyden* en *het Ontzet*
van Leyden. Zyne *Verachting des Doods* is eene vertaling uit het
latyn naer Heinsius. Zyne *Leer- en Minnediechten* zyn verreweg de
beste; zyne *dramas* zyn weinig of niet voor het tooneel geschikt;
onder alle opzichten blyft hy daer verre beneden *Vondel*.

Zie hier een gedicht van *Zevécote*, dat, als dichterlyke uitdruk-
king, verbeelding en vloeiendheid van styl, wel onder zyne beste
mag gerekend worden.

Genuchte van 't Velt.

Den winter is geënt,
De heugelicke lent
Besoeckt weer onse landen;
De son met licht gekroont
Haer in den Tweelinck toont,
En komt ons naerder branden.

Den soetsten tyt van 't jaer
Ontvlecht het jeugdig haer
Van al de velt-Godinnen,
Die met haer schoon cieraet,
En liefelick gelaet,
Betooveren ons sinnen.

De boomen krygen blaen,
Daer haer de vogels gaen
Een sachten nest bereyen,
En vol van Venus vier
Met aengenaem getier
Haer soete min beschreyen.

Den specht, die roept zyn vrou,
Die hy heeft in de kou
Doen uyt den nest vertrecken.
Den koddigen koeckoeck
Komt weerom uyt den hoeck
Met Joos en Pieter gecken.

*
*
*

Den kleynen nachtegael,
Met syn geswinde tael,
De lysters en lewercken,
Vermaecken laet en vroeg
Den boer, die metten ploeg
In 't lant begint te wercken.

De swalu met haer paer,
En oock den oyevaer,
Haer ouden nest besoecken :
De merel springt en singt,
De soete liefde dwingt
De tortelduyf roeckoecken.

Men siet het gantsche lant
Met bloemmekens beplant,
Soo lustich hem vertoo, en,
Dat Phœbus trager gaet
En dickwils stille staet
Om die wel te be-oogen.

De beexkens onbelet
Van 's winters droeve wet,
Van ys, en nortsche hoeyen,
Met slaperig gedruys,
En liefelick geruys
Vol silver water vloeyen.

Den koelen sachten wint,
Die uyt het West begint,
Beademt al de kruyen,
Onslaet het groene velt
Van Boreas gewelt,
Van bysen (*vlagen*) en van buyen.

De hoorenbeesten al
Verlaten haren stal,
En keeren naer de weyen,
Daer zy door 't groen gewas
Van 't nieu geboren gras
Gerustelick vermeyen ;

Tot dat haer elders (*uijers*) staen
Met soete melck gelaen,
Met melck, daer vremde smaecken
Van boter en van kaes
En noch van ander aes
Den boer weet af te maecken.

Gelukkig die in 't velt,
Van sorgen ongequelt,
Verslyten mag zyn dagen,
Daer hem noch pracht noch goet,
Van de vrees en hoop behoet,
Zyn blytschap en ontdragen.

Waert dat de Goden my
Gelaten hadden vry
Een vaste wet te setten,
Daer die myns levens spil
Doen draeyen naer haer wil
Op hadden moeten letten ;

Ick hadde gans veracht
Gelt, ryckdom, ende pracht,
En al de stats-genuchten,
Die ondermengelt syn
Met droefheyten en met pyn,
Met sorgen en met suchten.

Paleysen, fraey gebout,
Met marmer en met gout,
En soud' ick niet betreden,
Ick soude mynen tyt
Van ongenucht bevryt
In 't groene velt besteden.

Dat waer al myn wellust
In onbesproken rust
Myn levenstyt te enden,
Te vreên met middelmaet,
Naer goet of hoogen staet
Myn wenschen noyt te senden.

Ick soude buyten stat,
In eenen groenen pat,
Een aerdig huysken maecken,
Daer al dat ons gemoet
In sorgen leven doet
Niet in en sou geraecken.

Daer sou de suyver deugt,
En ongeschonden vreugt
Myn trou geselschap blyven,
Die souden van myn deur
Schrick, droefheit, en getreur
En alle sorgen dryven.

Een deel van 't naeste lant
Sou lustich syn beplant,
Met alderande blomen,
Die uyt des aerden schoot,
Wit, gelu, blau en root,
Op groene steeltjens komen.

Daer souden tuylepaen,
En veel genoffels staen,
Met dobbel akelyen.
Daer sou de violet,
Met bruyen koleur beset,
Haer soeten reuk verspreyen.

Ick sou, aen elke sy,
Doen staen een groote ry
Gespickelde kerssouwen,
Die 's morgens, voor de son,
Aurora, met haer spon,
Sou laven en bedouwen.

Daer soude roosmaryn,
Daer soude tymis syn,
Saffraen en eglentieren,
Omringt met eenen rey
Van roosen tweederley,
Van mirten en laurieren.

* *
*

Al heeft de Vlaemsche locht
Noyt dayen (*dadels*) voortgebracht,
Olyven of oragnien,
Ick soude syn te vreên
Met appels en met queen,
Met pruymen en kastagnien.

* *
*

Den acker daer ontrent,
Die naer 't suy toosten went,
Met heuvelkens verheven,
Sou als den somer sterft
In 't midden van den herft,
My rype druyven geven.

Daer sou ick voor myn huys
Doen perssen af verjuys,
En menig krapken eten :
Want van te perssen wyn,
Daer andre trots mê syn,
Ons landen niet en weten.

Melck, mede, wyn en bier
Syn onse wynen hier ;
De ander moet men halen
Of van den Rynschen kant,
Of uit het Fransche lant,
Of uyt de Spagnaerts palen.

Doch Fransch wyn is te heet,
En Spaensche veel te wreet,

Hy aert naer zyne landen ;
Zyn drinckers doet hy quaet,
Zyn vrienden hy verraet,
En doet haer herssens branden.

Ick sou naer mynen sin
Een vaetjen leggen in
Van Baccharachsché rancken,
Daer waer ick mê gedient
Als met my eenig vriend
In 't groene quame bancken.

Voorts dat'er plaetse daer
Oock voor een bosken waer,
Ick sout in 't Norden planten,
Soo waer myn wooning vry,
Van winters rasery,
En AEoli trauwanten.

Daer sou ick menichvout
Doorwandelen het hout,
Met bracken en met winden,
Een haes of een konyne
Sou myn genuchte syn,
Als zy die konsten vinden.

Voorts sou ick rontom 't goet,
Gelyck den lantsman doet,
Een gracht of beke bringen,
En voen, tot mynen kost,
Baers, karper, brasem, post,
Snoeck, ael en grondelingen.

Benevens dit gedruys
Sou ick een somerhuys
Van maegden-palme vlechten,
Myn hert en mynen sin
Alleen aen Phœbi min
En aen de Musen hechten.

Waer dat'er dan een ster
My gunstig waer soo ver

Dat daer oock quam geresen
Myn son, myn licht, myn lief,
Myn hertjens soeten dief,
Dat zou my welkom wesen.

Ick soude het waerdig hoof
Van die myn vr, heyt roof
Met bloemekens verciere
Met bloemekens vol jeugt,
Vol reuck, vol glans, vol vreugt,
Myn koninginne viere.

Lambert ten Kate, in het begin, en **Balthazar Huydecoper**, omtrent het midden der xviii^{de} eeuw, maekten zich hoogst verdienstelyk door de studie der moedertaal.

Zie hier wat professor *Hofdijck*, in zyne *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde*, zegt over die beide mannen, wier namen op het gebied der taelkennis de onsterfelykheid hebben mogen verwerven.

« *Ten Kate*, de eerste onzer taelgeleerden van wien men zeggen kan, dat hy met meer dan gewoone kennis was toegerust tot een grondigere taelvorsching, dan men byna den moed zou hebben om van zynen tyd te durven verwachten, beschonk zyn vaderland in 1723 met een onvergetelyk werk, dat by ons in waerheid den grondslag heeft gelegd tot de onmisbare studie van de wysbegeerte der tael. Hy begreep het geestelyk wezen der spraek en had een levendig gevoel voor de plastische schoonheid van haren bouw. Zyne *aenleiding tot het verhevene deel der Nederduitsche sprake*, met ethnographische kaerten opgehelderd, straelde plotselyk als eene zon van ongekende helderheid over dat wetenschappelyk veld, en doordrong er den bodem met vruchtbaermakenden gloed..... »

« Hy was meermalen in stryd met zynen jongeren tydgenoot, den Amsterdamschen schepen *Huydecoper*, mede een man van groote geleerdheid, van diepen blik, van even scherpzinnig oordeel als bytend vernuft, en van geoefenden kunstsmaek tevens; maer daerentegen minder onbevange en meer heftig en styfhoofdig

dan ten *Kate*. Zyne *Proeve van Tael- en Dichtkunde op Vondels vertaling der Herscheppingen van Ovidius*; zoo wel als zyn *Rymkronyk van Melis Stoke, met historie-, oudheid- en taelkundige aenmerkingen* dragen daarvan de sterkste kenmerken, zoo ten goede als ten kwade. Die geest van satyre evenwel kwetst nu niemand meer; die eenzijdigheid heeft reeds lang opgehouden een' nadeeligen invloed uit te oefenen; maer zyne geleerdheid, zyn scherp oordeel hebben vruchten gedragen, die weder zaed afwierpen, dat in geen onvruchtbaren grond gevallen is... *Ten Kates* en *Huydecopers* werken zyn elken Nederlandschen taelvorschcr onmisbaer, en zullen steeds onmisbaer blyven... »

Het Oostenryksche Beheer was gansch niet geschikt, op verre na niet gestemd, om ten onzent de Nederduitsche Letterkunde aen te moedigen!..... De achttiende eeuw was in den loop van haer vierde deel en eene hevige spanning deed zich door gansch Europa gevoelen... 1793 deed de republikaensche bazuinen over het vasteland weërgalmen! Frankryk proclameerde de Republiek... die Republiek baerde een Buonapart... met eenen helschen sleep van bloed en vuer achter zich!...

Wat konden de beschävende Letteren uit zulken barbaerschen toestand verwachten?

Holland behield, ten pryze van zelfwaerde en overgrootte schatten, eene schynonafhankelykheid; België, met het moordtuig op de keel, vroeg zyne inlyving aen Frankryk!...

Een decreet van 14 *prairial an xi*, (13 juni 1803) behelst: « *Binnen één jaer, te rekenen van den dag der afkondiging van het tegenwoordige decreet, zullen al de openbare akten, in de departementen van 't voormalige België en van den linker oever des Rhyns, waer het gebruik der landtael nog zou in voege zyn, in de fransche tael moeten geschreven worden.* »

Zulke ongehoorde schending van het natuerlyk regt der volkeren was nog niet voldoende. Een keizerlyk decreet van 22 december 1812 beval dat al de vlaemsche dagbladen met eene fransche vertaling moesten verschynen!...

De Rhetorykkamers werden gesloten. Volstrekt verboden ne-

derduitsche vertooningen te geven! Later nogtans werd er byzondere toelating vergund aen de zulken, die lafhartig genoeg waren om het hatelyke despotismus te huldigen!...

Doch — wy hebben het hiervoren nog gezegd — geene drukking of zy verwekt eene tegenwerking. Het is achter het juk van Spanje dat wy het glorieryke tydvak der *Vondels*, *Hoofs* en *Cats* beleven, en achter den kanonnentyd van Frankryk begroeten wy de *nieuwe Nederlandsche Letteren!*

Hieronymus Van Alphen, met het jongere tweetal *Jacob Bellamy* en *Pieter Nieuwland*, gevolgd van *Feith* en *Bilderdyk* moesten dit vruchtbare tydperk onzer vaderlandsche Letteren openen.

Van Alphen verraedde van den beginne af den gemoedelyken, den natuerlyken Dichter. Zyn eerste werk : *Proeve van stichtelyke Mengelpoëzy* (1772),— in gemeenschap met den pensionnaris *Vande Kastele* uitgegeven — maekte reeds eenen goeden indruk en verwierf hem eenen schoonen naem. Zyne *Gedichten en overdenkingen*, als mede zyne *Mengelingen in proza en poëzy*, bevestigden zyne welverdiende faem. Maer het is voornamelyk door zyne *Kindergedichtjens* dat *Van Alphen* zoo groot en zoo populair is geworden. Het was destyds, om zoo te zeggen, een nieuw slach van poëzy, en wie heeft beter dan de dichter van « *de Starrenhemel* » den toon getroffen om kinderlyk — niet kinderachtig — tot kinderen te spreken? In welk land vindt men zyns gelyken?..... Wie Nederlander heeft op de school geene kennis gemaekt met het *Gebroken glas*; met de *Klagte van den kleinen Willem*; met de *Koolmees*; met den *Pruimenboom!* en honderd andere meesterstukjens, die hunnen auteur den eerbiedwekkenden naem van « **Vader der Kinderen** » hebben verworven! (1)

Het aendenken van **Bellamy** stemt het gemoed tot rouw. Nauwelyks vertoonde de weelige plant hare veelbelovende botten of eene onzichtbare worm knaegde haren wortel af; zy kwynde en stierf, vooraleer hare vruchten tot rypheid mogten komen!... Zoo

(1) Van de schryvers uit het tydvak der *Nieuwe Letteren*, achten wy het onnoedig hier stukken ten voorbeelde op te nemen. Hunne schriften zyn in de meeste boekenkasson, of althans in bloemlezingen, ten bereike van iedereen gesteld.

was *Bellamy*, de jeugdige, de gloedvolle Dichter, de hoop des Vaderlands !...

Hy was in 1757 te *Vlissingen* van geringe ouders geboren. Zyne moeder was weduwe gebleven en bestemde haren jeugdigen knaep tot den bakkersstiel. Doch de buitengewoone begaefdheid des jongelings trok de aendacht des predikanten *Te Water* op zich en deze stelde den jongen *Bellamy* in staet om den bakkersoven vaerwel te zeggen en te Utrecht grootere studiën te gaen maken. In 1782 ving hy zyne studiën aen, in 1786 had hy die voltrokken en dan ook opende zich voor hem de eeuwige rustplaats !

Zyne poëzy draegt geheel en al den stempel zyner jeugdige hartstogten. De kiem der verhevenheid ligt overal bloot, doch nergens is zy tot rypheid gekomen... en helaes ! ware het den Vaderlande gegund geweest *Bellamy* te behouden, hy ware een zyner grootste Dichters geworden !

De meeste zyner nagelatene schriften zyn *Minnedichten aen Fillis*; men roemt veel zyn stuk *aen een Verrader des Vaderlands*, het schynt ons al te bombastig, wy schatten *zyne vaderlandsche jongelingen* veel hooger.

Nieuwland was, even als *Bellamy*, een zoon des volks, en ook even als deze, door milddadigheid ondersteund, maekte hy hoogere studiën. *Nieuwland* werd een uitstekend *Wiskunstenaer*, en, wat sommigen hem ook al ten laste hebben kunnen leggen, deskundige regters kennen hem eene eervolle plaats onder de *goede* Nederduitsche Dichters toe. Zyne dichtwerken zyn uitgegeven onder den titel van *Gedichten en Nagelaten Gedichten* (1764-1794).

Rhijnvis Feith zag 't eerste daglicht te *Zwolle* in 1753; hy deed zyne studiën aen de Hoogeschool te *Leyden*. In 1781 werd hy bekroond met zynen *Heldenzang op de Ruyter*. Zyne faem was bevestigd. Nogthans is *Feith* van natuer geen heldendichter, nog minder een dramatische dichter; wy houden het voor stellig dat zyne proeven in die beide vakken verre beneden zyne eigenlyke *Leerdichten*, dichten van rustigen, zachten, gemoedelyken aerd, staen. Hy was eigenlyk dichterlyk van gemoed; hy getuigt zelve : « *Uit behoefte van myn hart werd ik Dichter.* » Hy schreef mede eene

zuivere en vloeiende proza. Hy overleed te *Boswyck*, by Zwolle, in 1824.

Zyne voornaemste werken zyn : *Oden en Gedichten; het Graf; de Ouderdom; de Eenzaamheid; de Wereld; Verlustiging van mynen ouderdom; Thirsa; Johanna Gray; Ines de Castro; Mucius Cordus; Opwekking van Lazarus; Brieven aen Sophie; Dagboek myner goede werken; Bydragen tot kunsten en wetenschappen*, (met J. Kantelaer); *Julia; Ferdinand en Constantia; Brieven*, enz.

Het kolossaelste beeld uit den overgangstyd van de xviii^{de} tot de xix^{de} eeuw is **W. Bilderdyk**. Hy werd geboren te *Amsterdam* in 1756. Van zyne vroegste jeugd af, toonde hy de grootste neiging voor den krygsdienst, maer eene verminking aen den voet belette hem die neiging, welke eene roeping scheen, te volgen. Hy bleef lang bedlegerig en lydend, en, volgens getuigenis van *Da Casta*, zou die staet van ziekelykheid den grootsten invloed op de vorming van zyn karakter en geest gehad hebben. In zyn afgezonderd kamerleven studeerde hy de Wis- Natuer- en Bovennatuerkunde; de Teeken- en Bouwkunde, 't Natuerregt, de geneeskundige Wetenschappen, en vooral de Letterkunde.

Omtrent den ouderdom van 24 jaer, bood hy zich in de Hoogeschool te *Leyden* als student in de regtsgeleerdheid aen. De uitslag zynner studiën was buitengewoon schitterend.

Bilderdyk was met opregtheid aen het Vorstelyke Huis van *Oranje* verkleefd, hy uitte daeromtrent stoutweg, als vry man, zyne gevoelens, ook werd hem, zegt Hofdijk, op grond van weigering tot het doen van den eed aen de zoogenoemde « provisioonele representanten van het volk van Holland » het verblyf binnen de nieuwe, fraeije bataefsche Republiek ontzegd, en wierp men hem als een « gevaerlyk sujet » het Vaderland uit! Eerst begaf hy zich naer Engeland, dan naer Duitschland, alwaer de groote man, wiens hart voor het Vaderland blaekte, en dien het Vaderland vergat, moest les geven om zyn dagelyksch bestaen te verdienen.

Na den val der bataefsche Republiek, waren de Noordnederlanders gelukkig genoeg den wereldbeheerschenden keizer te mogen

smeeken hun zynen broeder *Lodewyk* tot koning te geven. Dan ook mogt *Bilderdyk* den nederlandschen bodem weêr betreden; betere dagen zouden voor hem opryzen. Koning *Lodewyk Napoleon* was den nederlandschen letteren niet ongenegen, hy ontving *Bilderdyk* in genade en schonk hem eene jaerwedde..... maer, helaes! 1810 verscheen en *Lodewyk* moest afstand doen! *Bilderdyk* verloor zyne jaerwedde, zyn bestaen! *Bilderdyk* leed gebrek!.....,

Doch met Nederlands onafhankelykheid, in 1813, nam *Bilderdyks* ellendige toestand een einde, althans onder het stoffelyk opzicht. Zedelyk had hy nog harde stryden door te worstelen; de kleingeestigheid en afgunst vielen hem van alle zyden aen; wel is waer dat het gekef der letterdwerger niet boven de knieën van het ware *genie* reikt, maer eventwel was *Bilderdyk* zeer gevoelig aen de vervolgingen, waarvan hy het voorwerp was; eene ziel die veel heeft geleden is ligt geraekt.

Op vyf-en-zeventig jarigen ouderdom, langen en voor hem allen zins woeligen en pynlyken levensloop, overleed de Groôte Man in 1831. Zyn overschot berust in de hoofdkerk te *Haerlem*, alwaer men, met huivering en eerbied, zich het hoofd ontdekt voor den, in groote gouden letters gebeitelden naem **BILDERDYK**.

Niemand heeft het tot heden gewaegd het reusachtige *genie* in zyne schriften te ontleden; en welligt zal Nederland eene latere eeuw en eene almagtige pen moeten afwachten om zulke gewaegde onderneming aen te vangen.

Geen Dichter bezat omvattender kennissen; geen Dichter heeft in meer onderscheidene vakken meesterstukken geleverd; geen schryver beheerschte ooit magtiger de tael, waarvan hy zich bediende. Zyn letterschat is verbazend groot, het is nauwelyks te gelooven dat het menschelyke leven toereikend is om de volgende merkwaardige gewrochten te leveren :

Edipus ; *myn Verlosting* ; *Deukalion en Pyrrha* ; *Bloemptjens* ; *Tyrtacus Krygsgezangen* ; *Elius* ; *de Dood van Edipus* ; *Treurzangen van Ibn Doreid* ; *Mengelpoëzy* ; *het Buitenleven* (naer *Delille*) ; *Poëzy* ; *Mengelingen* ; *Vaderlandsche Oranjezucht* ; *Fingal* (naer *Ossian*) ; *Napoleon* ; *de Ziekte der Geleerden* ; *de Mensch* (naer

Pope); *Odilde*; *Floris de Vyfde*; *Treurspelen*; *Verspreide Gedichten*; *Winterbloemen*; *Affodillen*; *Nieuwe Uitspruitsels*; *Wit en Rood*; *Nieuwe Dichtschakering*; *de Ondergang der eerste Wereld*; *Perzius hekeldichten*; *Zedelyke Gispingen*; *Muis-en kikvorschkrÿg* (*Homerus nagezongen*); *Sprokkelingen*; *Nasprokkeling*; *Krekelzangen*: *Navonkeling*; *Oprakeling*; *Gedichten*; *De voet in't Graf*; *Naklank*; *Avond-schemering*; *Najaersbladen*; *Rotsgalmen*; *Vermaking*; *Nieuwe Vermaking*; *Schemerschÿn*; *Nieuwe Gedichten*; *Verhandelingen*; *Geslachtlyst en verklarende Geslachtlyst der nederduitsche naemwoorden*; *Tael- en Dichtkundige verscheidenheden*; *Van het Letter-schrift*; *Mengelingen en Fragmenten*; *Nederduitsche Spraeckleer*; *Brieven*, enz., enz.

Katharina Wilhelmina Schweichart, vrouwe *Bilderdijk* is eene zeer verdienstelyke Dichteresse; zy schreef een aental losse gedichten, die meest al in de schriften haers mans verspreid liggen; daerenboven gaf zy afzonderlyk uit een bundel *Poëzy, Gedichten voor kinderen*; zy schreef een drytal treurspelen en maekte eene goede vertaling van *Southeys Rodrigo de Goth*.

Jan Hendrik Van der Palm heeft de Nederduitsche proza tot eene verhevenheid, tot eene zuiverheid en kracht van uitdrukking gebragt, welke zy tot dan toe nooit bereikt had. *Van der Palm* was eerst Predikant en werd vervolgens tot Professor der oostersche talen aen de Hoogeschool van Leyden benoemd; later nog werd hy tot Agent van Opvoeding en Raed van binnenlandsche zaken aengesteld, om eindelyk weër den leeraersstoel te beklimmen.

Hy is onbetwistbaer de grootste Redenaer en de beste Prozaschryver zyns tyds. Zyne talryke werken dragen den stempel der diepste ernstigheid, gepaerd met eene losse sierlykheid, die het ware genie kenmerkt. Zyne meeste voortbrengselen zyn *Leerredenen* en academische *Redevoeringen*. Zyn bekrond werk, *Geschied- en redekundig gedenkschrift van Nederlands Herstelling in 1813*, is gekenmerkt door eene warme vaderlandsliefde en eene buitengewoone kracht en verhevenheid van tael. Daerenboven maekte hy eene nieuwe vertaling van den *Bybel* en gaf eenen

Bybel voor de jeugd uit. — J. H. Van der Palm was geboren te Rotterdam in 1763, en overleed te Leyden in het jaar 1850.

Terwyl *Bilderdyk* de nederduitsche Poëzy en *Van der Palm* de nederduitsche Proza door de kracht van hun verheven genie deden schitteren, en de Nederlandsche Nationaliteit onder den Napoleontischen scepter zuchtte, weërgalmde mede de Vaderlandsche lier van *Helmers*, *Loots* en *Kinker*.

J. M. Helmers werd geboren te Amsterdam in 1767. Zyne ouders waren deftige burgers, doch Helmers genoot geene klassieke opvoeding; hy kende de moderne talen: Engelsch, Hoogduitsch en Fransch, en naer 't voorbeeld der beste schryvers dier talen, werkte hy voor de nederduitsche letterkunde. Zyne schriften zyn vol drift en gloed. In 1809 en 1810 verschenen zyne *Dichterlyke Gedachtenbeelden* en zyne *Gedichten*, in 1812 verscheen de eerste, doch niet afgewerkte uitgave van zyne *Hollandsche Natie*, in 1814 werden zyne *Nagelaten Gedichten* uitgegeven. Men heeft hem veel van bombastigheid beschuldigd, maer steeds by die losse oordeelvelling vergeten in aendacht te nemen dat de onderwerpen, welke de Dichter verkoos van natuer het weelderige, het krachtige van uitdrukking medebragten. Helmers wilde het sluimerende Nederlandsche Volk voor zyne zelfswording doen ontwaken, en dit immers was met geene zachte, lispelende toonen te doen; de galm van den tribuin moest uit zyne forsche lier opstygen en wat men er ook van zegge, zoo lang het Nederlandsche Volk zyne aloude grootheid niet zal verloochend hebben, zal het ook *Helmers* en diens *Hollandsche Natie* in eer houden!

De vrye pen des onafhankelyken Nederlanders was magtig genoeg om den grooten franschen Overheerscher te kwetsen; Helmers werd aen vervolging blootgesteld, en de dood alleen mogt hem voor gevangenschap vrywaren. Hy overleed te Amsterdam in 1843.

Cornelis Loots was de schoonbroeder van *Helmers*; even als dezen blaekte hem het hart van vaderlandsliefde, doch nam hy zoo hooge vlugt niet; *Tollens* noemt hem een ruwe diamant; « een eeretitel, die eene zeer wezenlyke en innerlyke yyaerde aenduidt. »

Loots had eene grondige studie op *Vondel* gemaakt, en heeft ons ook verzen nagelaten, die als peerlen in de Nederduitsche Letteren zullen bewaerd blyven. Zyn zang op *Frederik Hendrik* is overheerlyk. Zyne voornaemste werken zyn : *Gedichten* ; *Nieuwe Gedichten* ; *de Mensch* ; *Tweede eeuwgetyde der beurs van Amsterdam* ; *Nederlands Verlossing* ; *Feestzang op het vierde eeuwfeest der Boekdrukkunst te Haerlem* ; *de Menschlievendheid* ; *de Heirvaert naer Parys*. Hy was geboren te Amsterdam in 1768 en overleed in zyne geboortestad ten jare 1834.

Johannes Kinker was een warme verdediger van de Kantiaensche wysbegeerte; zyn *Alleven of de Wereldziel* is daarvan eene klare blyk; hy trad ook als critiek, welligt al te vinnig critiek op. Zyne *Brieven van Sophie aen Feith* bewyzen dat hy al te positief, te veel wysgeer was, om billyke uitspraak over de waarde der eigenlyke poëzy te kunnen doen. Zyne beoordeeling over *Bilderdyks spraekleer* heeft eene onbetwistbare waarde; zy getuigt van 's Mans diepe taelkennis. Hy werd geboren te Amsterdam in 1764 en stierf aldaer in 1845.

Simon Styl, geboren te *Harlingen* in 1731, aldaer overleden in 1804, schreef de *Opkomst en bloei der Vereenigde Nederlanden*; dit werk heeft eene onbetwistbare waarde en is in zuivere, krachtige proza opgesteld.

Verders bloeiden nog in Noord-Nederland gedurende het eerste kwartael dezer eeuw :

Borger; zyn gedicht *aen den Rhy* is een onsterfelyk meesterstuk. — **Fokke Simonsz** was een geestige prozaschryver, in zyn werk de *Moderne Helicon* trok hy, met de scherpe satire gewapend, te velde tegen de *sentimentele* bespottelykheden, welke des tyds in de mode geraekt waren. — **Loosjes** schreef verzen en proza; als dichter staet hy op verre na zoo hoog niet dan wel als prozaschryver. Zyn *ondergang der stad Roemerswaale*; *Frans van Borsele en Jacaba van Beijeren*; *Charlotta van Bourbon*; *Louise de Coligny*; *Hugo de Groot*; *Johan de Wit*, en andere zyn verdienstelyke romantische schriften, waer vooral veel dramatisch gevoel in ligt. — **Lublink**, de jonge, liet ons *Verhandelingen, Vertalingen van Gel-*

lerts zedekundige lessen, Youngs nachtedachten, Centaurus en Roemzucht, Opstandig en laetste Oordeel, enz., na. Dit alles is in zuivere tael en vloeienden styl geschreven.

De volgende verdienstelyke schryvers werden : **Staring**, in 1840; **Immerzeel**, in 1841; **Messchert**, in 1844, en **Wisellius**, in 1845, aen de Nederlandsche Letteren ontruikt.

En by het pas gedolven graf van den onsterfelyken **Tollens** treurt nog alwie minnaer van gemoedelyke, treffende, overheerlyke nederduitsche Poëzy is!... *Tollens* was, in den vollen zin des woords, de zanger van het Nederlandsch gemoed! de **Volksdichter** der xix^{de} eeuw!... Lang hield de grysaerd in ons midden stand en voerde hy de pen met jeugdige kracht. Hy werd te *Rotterdam*, in 1780, uit gentsche ouders geboren en overleed te *Rijswijk* in 1856. De letterschat, welken hy ons op zes-en-zeventig jarigen ouderdom nalaet, is, zoo niet lyvig en zwaer, dan toch kostelyk als een pand van edelgesteenten. Zyne voornaemste werken zyn : *Treurspelen : Andromache ; Abufar ; Hoekschen en Kabeljauwschen ; Egmond en Hoorne ; Tafereel van den vierdaagschen Zeestrijd ; Willem I ; Romancen ; Gedichten ; Balladen en Legendes ; Nieuwe Gedichten ; Liedjens van Mathias Claudius ; Dichtbloemen by de naburen geplukt ; Verstrooide Gedichten ; Laatste Gedichten*.

Werpen wy thans eenen rouwvollen blik op de vroegtydige verliezen, welke de Letterkunde in Zuid-Nederland by hare hergeboorte moest ondergaen.

Willems, Van Ryswyck, Ledeganck, Delcourt, Zetternam, Van Kerckhoven en *Van Duyse* werden beurtelings, en in den vollen bloei des levens, uit de strydende rangen onzer *Vaderlandsehe* zaek weggerukt!

Om met voldoende eerbied en standhoudend gezag over **Jan Frans Willems** te spreken, laten wy hier 't woord aen *Dr Snelaert*, die lang en vriendschappelyk met den **Vader der Vlaemsche Beweging** omging.

« Het was in de eerste dagen van 't koningryk der Nederlanden dat onze Willems opkwam, Willems gedurende meer dan het vierde eener eeuw de wezenlyke persoonsverbeelding der neder-

landsche letterkunde in België en der vlaemsche beweging. In 1793 digt by Antwerpen geboren, voelde hy zich vroegtydig naer die hoofdstad der kunsten getrokken, waer tusschen de menigvuldige vernielende grondstoffen, in de eerste zeestad van het fransch keizerryk opgehoopt, de vaderlandsche letterkunde in de maetschappy « Tot nut der Jeugd » zich een heiligdom had verschaft. Reeds in 1812 te Gent bekroond, waer de nu onlangs overledene Cornelissen den moed bezat, al wat ooit Vlaenderens roem had uitgemaakt te verheffen, drong Willems in 1818 door de menigte met het dichtstuk *Aen de Belgen*, een warm pleidooi ten gunste der volkstael, en misschien het beste gedicht dat sedert eene halve eeuw uit eene zuid-neêrlandsche pen gevloeid was. Hy liet zyn gedicht vergezeld gaen van eene fransche proza-vertaling en van fransche aenteekeningen, ten dienste dergenen die onze tael niet lezen, en om regtstreeks te antwoorden op de aenvallen van sommige advokaten, reeds gedeeltelyk in den *Spettateur Belge* van den eerwaarden De Foere wederlegd. Gelyk het de regten gold van het nederlandsch als officieële tael, in de gewesten waer het inheemsch is, zoo nam Willems voor, die regten door de geschiedenis te bewyzen. Het was het volkenregt wreken op de fransche propaganda, het volkenverbond op eene twintig jarenlange overweldiging. Doch al was Frankryk te Leipzich en te Waterloo overwonnen, al was de invloed zyners spraek in Duitschland en in Holland vernield, nog bleef het een vasten voet in vlaemsch België behouden. Willems won zyne zaek, niet evenwel zonder merkelyk nadeel voor zyne poëtische kracht; het geen onder zeker opzicht voor een groot onheil moet beschouwd worden, ingezien het gering getal verdienstelyke dichters in die eerste dagen van worsteling, en de lauwheid door het staetsbestuer aen den dag gelegd wanneer het er op aenkwam, aenmoedigings-maetregelen voor de herlevende letterkunde te nemen.

Staende zyne geschillen met de advokaten, had Willems een' anderen stryd uit te harden wegens zyne *Verhandeling over de nederduytsche tael- en letterkunde, opzigtelyk de zuydelyke provincien der Nederlanden* (1819-1824); een werk door sierlyke voordragt,

gezonde oordeelkunde en grondige geleerdheid merkwaardig, doch dat in 't oog van sommigen de hollandsche onroomsche dichters te zeer ten nadeele der vlaemsche verhief. De meeste heftigheid tegen den jongen schryver kwam van den kant van twee geestelyken, Buelens en Thys. De eerste die omtrent eventydig een' pennestryd had met den Vicaris-generael van Mechelen, Verheylewegen, over een sermoon door dezen uitgesproken en uitgegeven, bewees door zyne eigene geschriften, dat er voor alwie aen een gekuischten styl prys hecht, inderdaed geen onderscheid te maken is tusschen hollandsch en vlaemsch. Thys, voorheen heiligschryver in de abdy van Tongerlo, later lid der Brusselsche Akademie, had zich op het laetst der vorige en in het begin dezer eeuw doen kennen onder de edelmoedige mannen die de pen hebben opgevat tot de uitbreiding der akkerbouwwetenschap. Eene prysvraag van het letterkundig genootschap van Antwerpen bragt Thys in den doolhof der taelkunde, en deed er hem in verloren loopen. Even als Schrieckius en Becanus, even als zyn tydgenoot de Grave, schreef hy onzer tale een' fabelachtigen ouderdom toe. Willems handelde wyzer : op het spoor van Ypcey, den schryver van het klassiek werk : « *Beknopte Geschiedenis der nederlandsche tale* (1812-1833), » beschouwde hy het nederduitsch onder de hedendaegsche teutoonsche spraektakken, voor de minstverwyderde van den indisch-germaenschen moederstam. Onder de reeds weinige zuid-nederlandsche beoefenaren der tale, behoorde Willems tot het gering getal dergenen die er de innige bewerktuiging van begrepen, bewerktuiging zoo ruim ontvouwd door Bilderdijk, ruimer nog door Hamaker in zyne *Academische Voorlezingen*, een merkwaardig werk over de wording en de verwantschap der talen, kort vóór des schryvers overlyden (1835) verschenen. Doch keeren wy tot Willems terug.

Er stond hem nog de eenzelvigheid van het Hollandsch en het Vlaemsch te bewyzen, en de oorzaken van een schynbaer onderscheid aen te toonen. Deze taek volbragt hy in eene verhandeling *Over de hollandsche en vlaemsche schryfwyze van het Nederduitsch* (1824). In dat werksken sloeg hy eene gemengde spelling voor,

welke hy sedert gebruikte, en die tot grondslag diende der bemoeijingen van het taelcongres, ten jare 1841 te Gent gehouden. Zoo lang evenwel het koningryk der Nederlanden bestond, werd zyn stelsel door niemand gevolgd. De gestichten, den voortgang der tale gunstig, namen de spelling van Siegenbeek aen; terwyl zyne tegenstrevers een schild maekten van de ellendige spraekunst van Desroches.

Het koningryk der Nederlanden genoot een oogenblik rust; het was de tyd waerop het nieuwere vlaemsch geslacht zyne eerste krachten beproefde. *D'Hulster*, de zuiverste en de meest klassieke onder de toenmalige vlaemsche dichters, stond op 't hoogste zyner magt, en Willems zelve, in het midden der ernstigste geschied- en taelkundige navorschingen, wist aen zyne hier eenige schoone verzen af te vragen. Welhaest hernieuwde het verbond tusschen de katholieken en de liberalen den stryd tegen de tael, welke door Willems tegen de voornaemste kopstukken der oppositie verdedigd werd met al de kracht eener diepe overtuiging. De omwenteling barstte uit: zy behandelde het Vlaemsch als verwonneling en zond zyn' hoofdverdediger, die een openbaer ambt bekleedde, naer een onaenzienlyk stadje: treurig, maer verheven zinnebeeld van het lot der tale voorbeschikt, welke, ondanks een aenmerkelyk verlies van grondgebied, toch de tale is gebleven der meerderheid. Laten wy evenwel onze beschuldiging niet overdryven. Verloren de Vlamingen hun overwigt, het is dat zy van langerhand tot eenen val bereid waren. Het blyft niettemin waer dat het de pligt was van elk edelmoedig harte, zoodra de gezichteinder begon op te klaren, op middelen bedacht te zyn om de volkstael in hare eer en in haer regt te herstellen. Het staet aen de volkverblindende partyen niet vry over een gemeen goed te beschikken, gewis niet; en zoo min dan zyn land is men geregtigd zyne spraek te vervreemden. Dit was waerschyndlyk wat Willems gevoelde, toen hy in 1834 zyne overzetting in hedendaegsch nederlandsch van *Reinaert de Vos* van eene voorrede vergezeld deed gaen, waerin hy een levendig, doch waerachtig tafereel op hangt van den beklagenswaerdigen staet der volkstael. Dit koene

gedrag trok Willems, reeds in de voor een oogenblik opgeschorte Commissie voor 's lands geschiedenis heringetreden, uit zyn ballingschap, en opende hem de deuren der Akademie, welke men zelfs vóór de omwenteling hem gesloten had gehouden, onder voorwendsel dat het staetsbestuer de gelegenheid zocht om dat geleerd genootschap te vernederlandschen.

De vyf jaren zyner afzondering besteedde Willems bepaaldelyk om aen de Vlamingen den weg tot de middeleeuwsche letterkunde, zoo byzonder geschikt ter opwekking van het nationaal gevoel, te openen. Deze studiën deden des schryvers grondige kennissen in geschied- en taelkunde aen den dag komen, te gelyk dat ze den yver der vlaemsche jeugd opwekten, hetgeen te regt Willems voor het hoofd der vlaemsche beweging beschouwen deed. De rederykers herleefden, en in de voornaemste steden rezen nieuwe middelpunten op voor de vaderlandsche letterkunde. Men had beweerd dat by de nieuwe orde van zaken het vlaemsch gedood was : in den geest zyner vyanden was zyn ontwaken niet meer dan een zwanezang. Een allerdichterlykst denkbeeld inderdaed : van eenelevendige, vuer- en yvervolle jeugd te verzamelen om haer een laetsten zang aen 't stervende vaderland te laten toewyden ! Die zang verklaerde zich door een den volksraed aangeboden krachtig verhoog tegen de onregtigheden der tale onzer vaderen aengedaen, hetwelk gevolgd werd van een plegtig feest in Vlaenderens hoofdstad, by gelegenheid van het taelcongres, den 23 october 1841 gehouden, Dit feest was de eerste plegtige daed der vlaemsche beweging. » (1)

Theodoor Van Ryswyck is onze *Volksdichter* in den vollen zin des woords ; zyn dichtgloed ontstak by het volk, door het volk en voor het volk ; zyne lier gaf getrouwelyk de toonen van zyn volkshart weër, het volk vatte die toonen op en liefkoosde den zanger. *Van Ryswyck* was van hooger onderrigt verstoken gebleven en zyne levenswys, zoo min als zyne geaerdheid waren gestemd om zich de fynheid der dichtvormen toe te eigenen. *Snellaert* noemt hem » het ruwe kind des volks, » *Hofdijk* voegt er

(1) Schets eener gesch. der Ned. Letterkunde ; 213-218.

by : « maer die toch in zyne ruwheid gedichten schreef, balladen vooral, waerin geen zyner landgenoten hem ter zyde kwam, laet staen voorbystreefde. » *Van Ryswycks* volledige werken zyn, na zyne dood, te Antwerpen in acht deeltjens verschenen.

Karol Lodewyk Ledeganck is de klassiekste onzer vlaemsche moderne dichters; zyne vormen zyn eenvoudig en schoon, zyn gevoel is diep en treffend, alles is by hem zuiver en afgewerkt. Men heeft hem wel den *Tollens* van België genoemd, maer of die vergelykenis kan stand houden, daer zouden wy geene borg durven voor spreken. Zy schynt ons althans niet gelukkig; *Ledeganck* was allen zins een ernstig talent, en door de keuze zyner onderwerpen zelve, zal hy nooit aenspraek op de *populariteit* van *Tollens* mogen maken. Als keurige, als geleerde Dichter, ware hy, niet alleen by *Tollens*, maer tevens by de beste nederlandsche schryvers van den huidigen dag te vergelyken. Wie bewondert zyn *Boudewyn van Constantinopelen*, zyn *Burgslot van Somerghem* en vooral zyne *Drie zustersteden* niet! *Ledegancks* volledige werken zyn uitgegeven te Gent en vormen een prachtig 8° deel, mede is er te Amsterdam eene uitgave van verschenen. *Ledeganck* was tevens een uitstekend regtsgeleerde; door zyne opgehelderde vertaling van het *burgertyk Wetboek* bewees hy eene groote dienst.

Victor Delcourt, voorzitter van 't tribunael van eersten aenleg te Brussel en, als letterkundige, gekend onder den pseudonyme van **Hubert Van den Hove**, was een warme, een waerdige verdediger der vlaemsche zaek. En des te schooner voor hem, des te treffender het voorbeeld voor zoo menigen onkundigen miskenner onzer Moedertael, *Delcourt* was een Wael !..... En die Wael was, niet alleen het Nederduitsch, maer al de germanische taeltakken zoo magtig, dat niemand hem eene eerste plaets in de rei onzer geleerdste Philologen zal ontkennen. Jammer is het dat hy zyne studiën op de oud-germanische en middeneeuwsche talen niet heeft mogen voltrekken. Jammer is het dat hy ons het gedicht van den *Heliand* niet geheel en al heeft mogen ophelderen en uitgeven.

Eugeen Zetternam (*Jozef Dierickx*) was, als *Van Ryswyck*,

een kind des volks. Hy liet den verwhorstel varen om de pen op te nemen; hy schreef verscheidene novellen en zedeschetsen, waeronder de verdienstelykste zyn : *Voor twee oenten minder; Tantje Mortelmans, en Hoe men Schilder is*. Verders liet hy zich werkdadig in met de vlaemsche Beweging; hy gaf onder andere vlugschriften, uit, *Het Bestuer en de Natie*, een krachtig en helder vertoog ten voordeele der vlaemsche tael. Zetternam was een veelbelovend talent dat ongelukkiglyk niet tot rypheid is gekomen.

Pieter Frans Van Kerckhoven deed zyne studiën in de geneeskunde op de Hoogeschool te *Bologna*; in zyn vaderland wedergekomen, gaf hy zich over aen de beoefening der Letteren, en was een der eerste Vlamingen, die moedig op de bres sprongen voor de verdediging der Taelregten. Zyne pen was zeer vruchtbaer; hy schreef eene reeks romans en novellen, waeronder zyn *Jaek of een Arm Huisgezin*, en *Fernand de Zeeroover* eene onbetwistbare waerde hebben.

In het dramatische vak leverde hy verscheidene goede stukken: *De Dronkaerd* is een der beste vlaemsche dramas van het nieuwe repertorium. Daerenboven schreef hy een aental *Legenden, Balladen* en *Gedichten*. Zyn *Lofzang* op *Jacob Van Artevelde* werd te Gent bekroond en is een zyner verdienstelykste voortbrengsels. *Van Kerckhoven* was een regtdenkend en vryzinnig man, en als dusdanig is zyn leven eene aenhoudende worsteling geweest tegen de Mannen, die van de vlaemsche Beweging eene geestverdoovende *coterie* wilden maken. Als verdediger van het ware vlaemsche grondbeginsel, als standvastige en wyze voorstaender der vlaemsche volkszaak, is België hem de grootste dankbaarheid verschuldigd! Met den laetsten ademtogt, op 't pynlyke doodsbed, heeft hem eerst zyne onwrikbare overtuiging verlaten!... De ware minnaers der Nederduitsche Letterkunde zien met ongeduld eene volledige uitgave van 's Mans zeer verdienstelyke schriften te gemoet.

Het graf van den dichter **Prudens Van Duyse** is nauwelyks gesloten! De letterschat, welke de deftige en onvermoeibare Vlaming ons heeft achtergelaten is groot, en ontelbare peerlen liggen

er in besloten; de toekomst zal die weten op te zamelen en naer waerde te doen schitteren. Niemand verdient welligt beter den naem van **Dichter**, in de volle beteekenis des woords, dan *Pru-dens Van Duyse*, alles was by hem dichterlyk; zyn gansch bestaen was eene dichterlyke luim, eene aeneenschakeling van dichtvoortbrengsels, die zich gezamentlyk uitdrukken in het groote poëma van zyn *leven*. Allen hebben *Van Duyse* niet verstaen, omdat allen niet geroepen zyn om den Dichter in verhevene vlugt te volgen; met *Van Duyse* is het, meer dan met elk andere, de waerheid, dat hy eerst *later* naer waerde zal geschat worden. De nuchtere critiek moge hem nageblaft hebben, zy is als een zeepblaesje vergaen, en 's Dichters twee deelen *Vaderlandsche poëzy*, zyn *Klaverblad*, zyn *Artevelde* en een boekdeel *Mengelpoëzy*, (*Nazomer*, eerst by zyne dood verschenen), bestaen voor het nageslacht. Zyne verhandeling over de *Nederduitsche Prozodia*, in Holland bekroond, zal mede den naem des schryvers in eere houden. —

Tot dusverre wat aen de Geschiedenis behoort :

Hier moeten wy de pen nederleggen uit eerbied voor een bestaende — en naer het schynt geheiligde — gebruik. Over levende schryvers mag niet ernstig gesproken worden. Door beoordeeling of critiek, verstaet men algemeen : *rozen voor de vrienden en doornen voor de vyanden*; rozen en doornen worden gemengd opgenomen in dagbladen en tydschriften, worden vandaeg gelezen en zyn morgen vergeten. Wie schryver mag getuigen dat hy ooit met eene critiek werd vereerd, die *loyal* genoeg was om hem van een verkeerd spoor af te brengen en hem een beter aen te wyzen! De *Tael- en letterkundige aenmerkingen* van professor David, is het eenige ernstige critisch werk dat wy zagen verschynen, en dan nog straelt er al te veel de afkeer door, welken de geleerde Priester voor het *Romantismus* voedt.

In afwachting dus dat by ons, naer het voorbeeld onzer Naburen, voor den verdienstelyken schryver iets billyker worde gedaen, dan hem binnen zyn leven aen zich zelve over te laten — of te miskennen! en hem na zyne dood een praelgraf op te rigten,

zullen wy ons verblyden by den hoopvollen blik, welken wy, met vast betrouwen, op de toekomst der Nederduitsche Letteren vestigen !...

Immers :

De Geschiedenis mag roemryke bladzyden openen voor de talryke Mannen, die op den huidigen dag in Noord- en Zuid-Nederland hun uitstekend talent aen de verheerlyking der Nederduitsche Letteren wyden. Van het nationaal Nederduitsch Tooneel, dat zich, in het Zuiden vooral, zoo krachtig ontwikkelt, is mede veel, zeer veel voor de bevestiging van ons volkskarakter, dus voor onze nederlandsche volksmagt, te verwachten !

De belangrykheid der Nederduitsche Tael voor Nederland :

Als nut in de maetschappelyke betrekkingen ;

Als voertuig der kunstontwikkeling, en

Als historischen roem,

Zal ons in der eeuwen door geen gezond verstand betwist worden.

Daerom ook zal het Nederlandsche volk, by zyne verstandelyke en maetschappelyke ontwikkeling, meer en meer aen zyne **Nederduitsche Tael** houden !...

EINDE.

ERRATA : Bladz. 87, R. 14 : *Maer hy*; lees : *Maer zy*.

UITGAVEN VAN F. GJAASSEN, TE BRUSSEL :

MEDE VERKRYGBAAR BY P.-B. PLANTENGA, TE ZUTPHEN.

C. Gemelli et P. Royer. — *Histoire de la révolution belge de 1830*, grand in-8°.

Reinsberg-Düringsfeld (BARON DE). — *Calendrier belge, fêtes religieuses et civiles, usages, croyances et pratiques populaires des Belges anciens en modernes*, 1re livraison, in-8°.

Dit werk zal compleet zijn in 12 afl., welke ieder eene maand omvatten.

E. Verhaegen. — *Études de droit public*, in-12.

J.-P. Jacobs et Mme la baronne de Marenholtz. — *Manuel pratique des jardins d'enfants, à l'usage des institutrices et des mères de famille*, 1 vol. in-4° met 92 gravuren.

J.-P. Jacobs. — *Praktisch handboek om kinderen van 2 en 3 jaar, al spelende gemakkelijk en leerzaam bezig te houden volgens de ontwikkelingsmethode van F. FROEBEL, met eene voorrede van de baronesse VAN MARENHOLTZ*, 1 vol. in-4°, met 80 platen.

Les sons de l'Alphabet, *chansonnettes illustrées*, gekleurd en gecartonneerd, in-18.

Les partis et le pays, *par un Belge qui tient à sa nationalité*; brochure in-8°.

Gervinus. — *Introduction à l'Histoire du dix-neuvième siècle, traduit de l'allemand par C. BERNARD*, in-8°.

P. Vermeire. — *La Guerre des langues ou la germanisation de la Belgique*, in-12.

J. Dauby. — *Les Ouvriers, épisodes bruxellois, populaires et anecdotiques*, 1 vol. in-18.

W. Bürger. — *Musées de la Hollande*, 2 vol. in-12.

— — *Trésors d'art en Angleterre*, 1 vol. in-12.

— — *Galerie Suermondt à Aix-la-Chapelle*, 1 v. in-8°.

— — *Galerie d'Arenberg à Bruxelles*, 1 vol. in-12.

Émile Greyson. — *Sites ardennais. Le Passeur de Targnon*, 1 vol. in-12.

Nieritz (G.) — *Bibliothèque de la jeunesse. Contes choisis, traduits de l'allemand par H. LEPORTIER, seule édition autorisée, avec gravures et cartonnée*. 6 deeltjes.

Elk deeltje is ook afzonderlyk te bekomen.

TER P E R S E :

Mme la B^{ne} de Crombrugge. — *Causeries de la mère, poésies, causeries, jeux, chansonnettes, airs notés, gravures et leçons pour la récréation et l'éducation du premier âge, d'après F. FROEBEL*, in-4°, met 56 houtgravures.